

ALEX. LĂPĂDATU

VLAD-VODĂ CĂLUGĂRUL

1482—1496

MONOGRAFIE ISTORICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Extras din „Convorbiri Literare”, anul XXXVII, cu cheltuiala
„Fundațiunei Universitare Carol I”.

ATELIERUL GRAFIO I. V. SOCECU, BUOUREȘTI

1903

Prețul: Lei 1.75.

4844

VLAD-VODĂ CĂLUGĂRUL

1482—1496

MONOGRAFIE ISTORICĂ

DE

BCL
ALEX. LĂPĂDATU

ATELIERUL GRAFIC I. V. SOCECU, BUCUREȘTI

1908

178788

Retipărire din „Convorbiri literare“, XXXVII, cu cheltuiala „Fundațiunii Universitare Carol I“.

BCU Cluj / Central Library Cluj

g (1988.1.2) / REC: 478
69668

VLAD-VODĂ CĂLUGĂRUL ¹⁾

Cronica Țării nu cunoaște pe Vlad-Vodă Călugărul. Și nu-î mirare. Personalitatea acestui Voevod, înainte de domnie călugăr, a fost prea ștearsă și domnia lui — într'o vreme, relativ, de multă pace — a fost iarăși prea neînsemnată, pentru ca vechile însemnări din pomelnice ori, poate, sărăcăcioasele notițe a niscăror-va anale mai vechi — cu ajutorul cărora logofătul cantacuzinesc *Stoica Ludescu* a înădit, pe cit a putut, de bine de rău, tîrziu de tot însă, partea mai veche a cronicei sale — să-î însemne și lui numele în șirul Domnilor Țării-Romînești. Și totuși simplul cronicar, care a căutat să împlinească lungul șir al anilor celor 2 veacuri ce s'au strecurat dela 1290, anul descălecării după cronică, până la Radul-cel-Mare, dela care cronica întîia oară îmbracă caracterul contemporaneității, — prin domniile Voevozilor a căror nume însemnările din bătrîni și tradiția le-au fost păstrat pînă la dînsul, — pentru timpul domniei lui Vlad-Vodă Călugărul, pune pe «Bătrînul Ștefan din țara Moldovei», care — după

¹⁾ Lucrare citită mai întîiu în *Seminariul de Istoria Romînilor* de sub direcția d-lui prof. D. Onciul, dela Facultatea de filosofie și litere a Universității din București; completată și modificată mai apoi pe baza însemnatei publicații a d-lui prof. I. Bogdan: *Documente și Regeste privitoare la Relațiile Țării-Romînești cu Brașovul și Ungaria* în sec. XV și XVI. București 1902.

ce a bătut și ucis pe Țepeluș-Vodă la Rîmnicul-Sărat — «aū șezut aci în țară de aū domnit anī 16»¹⁾.

Până a explica însă, cum Ștefan-cel-Mare a ajuns să fie rinduit de cronicar în șirul Domnilor Țării-Romînești, să căutăm mai întiiu știrile celorlalți cronicari.

Constantin Căpitanul Filipescu, sub titlul: «Domnia lui Vlad-Vodă Călugărul, l' 7001», scrie:

«După stăpînirea lui Ștefan-Vodă în cătăva vreme «aicea în Țara-Românească s'aū rădicat Domn Vlad-Vodă-Călugărul, carele aū domnit trei anī».

Apoi narînd luarea Chilieī și Cetății-Albe de cătră Sultanul Baiazid, adaugē: «La această oaste turcească, aū luat într'ajutorii Turcul și pre Vlad-Vodă din Țara-Românească; pentru care lucru Ștefan-Vodă multă părere rea aū avut pre Vlad-Vodă.»²⁾

Aceste mărturii ale cronicarului, neasămănat mai bine pregătīt decīt precedesorul său Stoica Ludescu, — afară de acea eronată despre stăpînirea lui Ștefan-Vodă în Țara-Romînească — nu sînt luate însă din vre-un izvor indigen, ci din cronica moldovenească a lui Ureche, pe care Căpitanul a cunoscut-o în forma adnotată a lui Simeon Dascălul. Ureche ne spune că după bătălia dela Rîmnic «aū pusū Ștefan-Vodă Domnū Țarei Muntenestī pe Vlad-Vodă Călugărul, carele «mai apoi aū făcut viclesugū asupra lui Ștefan Vodă, pentru «că didese agiutorū Turcilor, cînd aū mers de aū luat cetățile [Chilia și Cetatea-Albă] și aū prădat țara.»³⁾

1) *Istoria Țării romînești*, ed. Ioanid, București 1859, p. 4. = *Magazinul istoric pentru Dacia*, București 1847, IV, p. 234. = *Mss.* acesteī cronicē de sub Nr-ii 100. 121. 180. 269 și 327 din bib. Acad. Romîne.

2) *Istoriile Domnilor Țării Romînești* de Constantin Căpitanul Filipescu, ed. N. Iorga, București 1902, p. 28.

3) Kogălniceanu, *Cronicele Româniēt*, București 1872, I. p. 166. Iar izvoarele indigene ale lui Ureche știm că aū fost însemnări contemporane din letopisețe mai vechi. V., pentru aceasta, Letopisețul dela Bistrița [I. Bogdan, *Cronice inedite*, București 1895, p. 57-8], Cronica și analele putnene [Idem, *Vechile cronice*, București 1891, p. 196-7] și Cronica moldopolonă [*Ibidem*, p. 227].

Din analele moldovenești, — prin Constantin Căpitanul, și din cele sîrbești ¹⁾, cari înseamnă, cu dată greșită însă, moartea lui Vlad Călugărul și cari au fost întrebuițate la noi mai întîiu de Gheorghe Brancovicî în cronica sa ²⁾, — copiatorii din sec. al XVIII-lea ai cronicei lui Stoica Ludescu, zisă anonimă până mai deunăzi, au interpolat o știre combinată :

«Vlad-Vodă Călugărul a domnit anî 3; și cînd s'au așezat domn a fost în anî 7001; și a murit cum scrie le-
«topisețul slovenesc» ³⁾.

Cronologia critică a Țării-Românești ⁴⁾, alcătuită de Banul Mihaî Cantacuzino pe temeiul *Cronologiei tabelare* ⁵⁾ a prea învățatului său strămoș, Stolnicul Constantin Cantacuzino, și întrebuițată de însuși Banul Mihaî în a sa operă de compilație istorică și statistică ⁶⁾, de Șincai, sub numele de «Anonymus valachicus» în *Chronica* sa și de Dionisie Fotino în *Istoria generală a Daciei*, — confundă pe Vlad-Vodă Călugărul cu Țepeluș [Basarabă Mlad] :

¹⁾ Vezi-le la Iorga, *Studii și Documente*, București 1901, III, pp. 1-8. Știrea despre Vlad Călugărul e următoarea: 7003=1495. Obiit Volachorum Vajvoda Calugier, et Radul filius succesit [p. 3].

²⁾ Publicată de Ar. Densusianu în *Revista critică-literară*, Iași 1893, I, p. 390: «7004. Domnul Vlad, voevodul țării muntenești, s'au petrecut din ceastă lume». = *Mss.* acestei cronice de sub N-rii 156 și 959 din bib. Acad. Rom.

³⁾ *V. mss.* 196, 298 și 940 din bib. Acad. Rom. Manuscrisurile mai vechi, din sec. XVII [cf. Iorga, *Cronice muntene*, București 1899, p. 6 sq. și Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Halle 1804, I, p. 61], nu conțin această interpolație: ele sînt identice cu Cronica Țării, numai cît în locul biografiei patriarhului Nifon cuprind însemnări din vechile anale.

⁴⁾ V. Iorga, *Istoria literaturii romine în sec. al XVIII-lea*, București 1901, II, pp. 129-30.

⁵⁾ Publicată la Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București 1901, pp. 19-40.

⁶⁾ V. Iorga, *Ist. liter. rom.*, II, pp. 128-31. Această scriere a Banului Mihaî s'a publicat, după o traducere grecească, de Frajiî Tunusli în Viena, 1806: *Ἱστορία τῆς Βλαχίας*... Pentru un ms. complet al originalului românesc, v. N. Iorga: Adunarea și tipărirea izvoarelor privitoare la Istoria Romînilor, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București 1903, p. 12 nota I.

«Vlad-Vodă Țepeluș a doua oară la leat 1477. Acest «domn este tată Radului-Vodă celui mare; acest domn a făcut mănăstirea Glavaciocul și, murind, a isprăvit fiul său «Radul-Vodă după pisania mănăstirii la leat 1496. Acest domn «avind război cu Ștefan-Vodă, domnul Moldovii, la Rîmnicul-«Sărat, a perit în oaste după ce a domnit a doua oară «anî 16»¹⁾. Tot această știre se află și în istoria publicată de Frații Tunusli, — puțin schimbată însă ca formă, de sigur, din cauza defectuosității traducerii grecești²⁾.

Cum vedem, autorul Cronologiei critice primește după Cronica Țării a lui Stoica Ludescu domnia lui Țepeluș-Vodă la 1477; strămută însă războiul dela Rîmnicul-Sărat cu Ștefan-cel-Mare, pe care numita cronică îl pune la acest an, cu 16 ani în urmă, în care vreme ar fi stăpinit Țara-Romînească Țepeluș-Vodă, iar nu Ștefan-cel-Mare, cum spune Cronica Țării. Și era natural ca Banul Mihaï, ce cunoștea din Cronologia tabelară o sumă de hrisoave din acea vreme, date de un Vlad-Voevod ca Domn al Țării, — să îndepărteze știrea eronată cu stăpînirea lui Ștefan al Moldovii în Țara-Romînească. Numai cît el n'a văzut în acest Vlad-Voevod un domn osebit de Țepeluș-Vodă al Cronicii Țării, ci l-a confundat cu acesta, — din două nume făcînd unul singur: *Vlad-Vodă Țepeluș*, care pierе în bătălia dela Rîmnic — ca Țepeluș al Cronicii: nu însă la 1477, cînd abia începe a domni, ci după 16 ani de stăpînire. După el se rădică în scaunul domnesc fiul său Radul³⁾.

Fotino, care pentru redactarea Istoriei sale s'a slujit de

¹⁾ Apud Șincai, *Cronica Romînilor*, București 1886, ed. II-a, p. 110. Cf. și ms. [468 p. 32] din biblioteca Academiei romine, care conține Cronologia critică. E unicul ms. cunoscut pînă acum al acestor opere a Banului Mihaï Cantacuzino; dar e o traducere foarte neîngrijită, după un ms. grecesc [v. Iorga, *Ist. lit.*, I. c.]. Așa că tot Șincai rămîne să fie întrebuițat, ca izvorul cel mai fidel, pentru datele Cronologiei critice.

²⁾ Vezi traducerea rom. a lui Sion: *Istoria Țării Românești*, București 1863, p. 131.

³⁾ Socoteala aceasta o dă Banul Mihaï și'n *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, București 1902, p. 70.

izvoare multe și felurite ¹⁾, confundă și el, după *Cronologia Critică*, pe Țepeluș-Vodă cu Vlad-Vodă Călugărul, dându-ne un *Vlad-Vodă Țepeluș Basaraba*, pe seama căruia pune o călătorie la Sultan în Adrianopole, în 1470, când i-ar fi «oferit supunerea Țării». Totuși Fotino, ne dă, de sigur, după Constantin Căpitanul și cronicile moldovenești, știrea că Ștefan-cel-Mare după bătălia dela Rîmnic «a așezatŭ Domnŭ pe unŭ Vladŭ numitŭ Călugărul și s'a întorsŭ la Moldova» ²⁾.

Înceind acum cu înșirarea știrilor din cronicile indigene ce pot fi luate ca izvoare întru cît privește domnia lui Vlad-Vodă Călugărul, constatăm: că cea mai veche cronică a Țării nu cunoaște pe acest Voevod, iar știrile ce le avem despre dînsul în celelalte cronicе vin: sau din vechile anale moldovenești și cronicе, prin Constantin Căpitanul, ca așezarea în domnia Țării-Romînești a lui Vlad-Vodă Călugărul de Ștefan-cel-Mare în urma bătăliei dela Rîmnic și participarea lui cu oaste la cuprinderea Chilie și Cetății Albe de Sultatul Baiazid; sau din analele sîrbești, prin Gheorghe Brancovicî, ca știrea morții lui Vlad Călugărul la o dată mai mult sau mai puțin exactă; sau, în sfîrșit, din mărturiile chrisoavelor — înregistrate în *Cronologia tabelară* — prin Tunusli, Șincaî și Fotino, ca zidirea Mănăstirii Glavacioc de Vlad și știrea că el e tatăl Radului-celuî-Mare, urmașul său în domnie.

Dacă cronicile aceste, azi, cînd le avem publicate, orînduite și aproape complect studiate ne dau mărturie atît de puține și slabe asupra lui Vlad-Vodă Călugărul, — să ne mai prindă oare mirarea că pînă mai deunăzi persoana și domnia acestui voevod a fost o curată enigmă în istoria noastră care își lua informațiile aproape numai din cronicarii noștri și din cei străini: unguri, poloni și bizantini? În genere în istoriografia romînă mai veche au domnit două păreri cu privire la Vlad

¹⁾ V., în privința aceasta, Iorga: *Cronice muntene*, p. 121 squ; Idem, *Ist. liter. rom.*, II, p. 160 squ. și *Studii și Documente*, III, p. L squ.

²⁾ *Istoria generală a Daciei*, trad. Sion, București 1859, II, pp. 32—3.

Călugărul: una începînd dela Engel, cealaltă dela Șincai. Cel dintîiu, căutînd să pună în concordanță izvoarele multe și felurite pe cari le-a strîns, cu greutate și cheltueală, pentru redactarea operii sale, cu mărturiile sărace și confuze din Cronica Țării a lui Stoica Ludescu, pe care a cunoscut-o în traducerea germană a lui Filstich, — a ajuns la următorul rezultat: dela 1479 până la 1492, după a doua domnie a lui Vlad Țepeș, domnește în Țara-Romînească un Vlad al V-lea, fiul lui Radul Dracul [cel Frumos], rădicat în domnie cu ajutorul Turcilor și mazilit tot de ei, bănuît c'ar fi fost în înțelegere cu Ungurii contra lor. Adăpostit în Ardeal neliniștește domnia urmașului său în Țara-Romînească, Radul, feciorul călugărului Ioan, acesta fost boer de frunte.¹⁾ Pe Engel îl urmează în totul Florian Aaron²⁾, Mihail Kogălniceanu³⁾ și I. A. Vaillant⁴⁾.

Cînd apoi, în 1853, prin întîia sa tipărire complectă, Cronica bătrînului Șincai s'a făcut cunoscută, — atunci intră în istoriografia noastră o a doua părere cu privire la Vlad Călugărul, în care asemenea s'a crezut cu tenacitate multă vreme: că Voievodul călugăr al Țării-Romînești din al noulea deceniū al sec. al XV-lea e Vlad Țepeș în a doua domnie.

Zelosul Ardelean, care avea la îndemînă, pentru istoria Țării-Romînești, un izvor indigen mult mai luminos decît cronica lui Stoica Ludescu, anume Cronologia critică [Anonymus valachicus], polemizează la tot pasul cu «prea vestitul Enghel». Așa și cu această ocașie ceea ce scrie Engel «numai birfeală este» și, ținîndu-se strîns de anonimul său

¹⁾ Engel, *op.*, cit. I, p. 182. Cu douăzeci de anī mai înainte, Gebhardi ajunsese, în cercetările sale, cam la acelaș rezultat ca și Engel. Cf. *Geschichte des Reichs der Hungarn und der damit verbundenen Staaten*, Leipzig 1782, IV, p. 319 squ.

²⁾ *Idee repede de Istoria Prințipatului Țării-Romînești*, București 1836, I, p. 106.

³⁾ *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdaniubiens*, Berlin 1837, I, p. 104 squ.

⁴⁾ *La Romanie*, Paris 1844, I, p. 253 squ. Vaillant urmează pe Kogălniceanu.

romînesc, rînduește domn pe Vlad Țepeș a doua oară dela 1477 pînă la 1493 și care «s'aŭ poreclit călugăr, precum mi se vede pentru robia ce o aŭ suferit în Ungaria după întîia domnie, și care era tată Radului celui Mare» ¹⁾.

Șincaî a învins pe Engel. Le cădea mai bine părinților noștri să-l știe pe groaznicul tiran Vlad Țepeș un călugăr pocăit, rădicat din nou la domnie, decît mort, așa cum a fost, fără să-și fi ispășit nelegiuirile și păcatele.

Părerăa lui Șincaî, puțin schimbată, întră în cele două mai răspîndite manuale de istoria Romînilor, de pe vremuri, în al lui Heliade ²⁾ și al lui Laurian ³⁾; cînd apoi o primi și d. Hasdeu ⁴⁾, întărind-o astfel cu pecetea autorității sale istorice, părerăa că Vlad Călugărul e Vlad Țepeș în a doua domnie își găsi loc, pînă mai deunăzi, în toate cărțile de istorie națională.

Pe măsură însă ce documentele vremii s'aŭ dat la lumină și s'aŭ cercetat, pe aceeași măsură persoana enigmaticului călugăr vevod s'a clarificat din ce în ce mai bine în cadrul istoric, poate cel mai încălțit din trecutul Țării-Romînești [1474—94]. Pe temeiul documentelor s'a întreprins, în anii din urmă, cercetări, spre a se emite felurite hipoteze cu privire mai ales la problema capitală a chestiunii: cine era Vlad Călugărul? Deși școpul ne este să presentăm în rîndurile aceste istoricul cercetărilor făcute înainte de noi asupra Voevodului ce formează obiectul prezentei monografii istorice; — totuși, cîtă vreme aceste cercetări sînt, cum am zis, emiteri de hipoteze, cari, prin descoperirile ulterioare, n'aŭ fost comfirmate ca rezultate istorice sigure, socotim că,

¹⁾ Șincaî, *op. cit.*, II, la anii: 1477, 79, 81 și 93.

²⁾ *Prescurtare de Historia Romînilor*, București 1861, p. 134 sqq.

³⁾ *Istoria Romînilor*, București 1853, III, pp. 14—18.

⁴⁾ *Archiva istorică*, București 1865, I¹, pp. 5 și 37. Nu e fără interes a aminti că Sulzer în opera sa [*Geschichte des transalpinischen Daciens*], partea istorică, rămasă în manuscris [copie în bib. Academiei Romîne], în expunerea istorică a Țării-Romînești din sec. al XV-lea are ca izvor numai Cronica Țării, după care dă întocmai șirul Domnilor.

enumerându-le, ar fi să încercăm, fără mult folos, această pagină ¹⁾).

D-nul Ghibănescu, cel întâiu, într'o cercetare mai întinsă asupra lui «Vlad-Vodă Călugărul» ²⁾ a stabilit filiația lui, ca fiind fiul *natural* al lui Vlad Dracul. Și, mai mult, d-sa, din compararea listei boerilor divăniți ai lui Vlad Călugărul și ai lui Radul cel Mare, se arăta inclinat a tăgădui existența raporturilor dușmănoase între fiu și tată, în urma cărora acesta detronat s'ar fi refugiat în Ardeal, de unde neliniștia domnia fiului său, Radul-cel-Mare. Dar, în lipsa mărturiilor mai hotărâtoare, n'a cutezat să lovească într'o credință adinc înrădăcinată în istoriografia noastră, ce se părea deplin întemeiată, pe care o admisesese toți istoricii noștri și care numai acum în urmă de tot, prin noua publicație a d-lui prof. I. Bogdan ³⁾, a fost înlăturată. Expunerea cea mai sigură și cea mai completă asupra domniei lui Vlad-Vodă Călugărul a dat-o d-l prof. N. Iorga în *Note asupra istoriei muntene cu prilejul publicării cronicelor lui Pejacevich* ⁴⁾, «cea mai bună expunere a Istoriei Țării-Românești dela moartea lui Mircea cel Bătrîn până la Radul Paisie». Și, în sfârșit, prețioasele documente brașovene și adnotațiunile istorice din opera pomenită a d-lui prof. I. Bogdan — care a dat față aproape definitivă istoriei Țării-Românești din sec. XV și XVI — a adus lumină aproape desăvârșită asupra domniei lui Vlad Călugărul și, mai cu seamă, asupra începutului și sfârșitului ei, după cum vom arăta cu de-amăruntul la locul său.

Acestea sînt cercetările istorice privitoare la subiectul

¹⁾ Menționăm pe cele mai însemnate: I. Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București 1896, p. XII; Iorga, *Convorbiri literare*, XXXV, p. 151 și *Studii și Documente*, III, p. XXXVII; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași 1889, II, p. 425 și *Arhiva soc. șt. și lit.* din Iași, VI, p. 96.

²⁾ *Arhiva soc. șt. și lit.*, Iași, VIII, No. 3 și 4.

³⁾ *Documente și regeste privitoare la Relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Ungaria*, București 1902.

⁴⁾ *Studii și Documente*, III, pp. XXXVIII — XLI.

ce voim a trata în încercarea de față. Chiar și cei cari nu le cunosc în amărunt, numai din expunerea de mai sus, socotim că se vor fi încredințat ușor că ele sînt foarte prețioase, și că contribuiri nouă mai însemnate cu greu se vor mai putea aduce. Cu toate acestea — fie-ne îngăduit a crede că publicația de față își poate avea și ea rostul său. Ea tinde ca pe temeiul cercetărilor dinainte, al izvoarelor edite și, în mare parte, inedite să prezinte o monografie istorică cit mai complect cu putință, în care — anticipăm — se va da unele contribuiri nouă față cu cercetările trecute și se va confirma ori înlătura altele cunoscute.

Punctul de plecare pentru studiarea domniei lui Vlad-Vodă Călugărul ne vor fi mărturiile, pe care le-am scos, la începutul acestei lucrări, din cronicile noastre indigene. Vom vedea întru cît pot fi ele verificate, controlate și completate prin știrile ce ni le va da cercetarea izvoarelor istorice indigene și străine relative la Vlad Călugărul și la vremea sa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Cercetările făcute până acum, spre a arăta genealogia Voevozilor Țării-Românești din sec. al XV-lea, au stabilit definitiv filiațiunea lui Vlad-Vodă Călugărul. S'a arătat că el e fiul lui Vlad Dracul și anume fiul său natural¹⁾. În acest sprijin aducem și cu această ocaziune o nouă contribuire: un chrisov al său din 3 Iunie 1493²⁾, în care, ca'n nici un altul, își lămurește însuși în modul cel mai evident descendența. Prin acest chrisov el confirmă călugărilor din Tismeana stăpînire peste Bahna și Vodița, după ce aceștia «au scos cărți «dela Domni bătrîni, dela Vladislav Vv., carele au fost mai «înaintea Mircii Vv. și cartea «moșului» Domniei mele, Mir-

¹⁾ Într'alt loc [*Transilvania, revistă, Sibiu*, XXXIII, pp. 15—6] am expus chestiunea mai de aproape; tot acolo am însemnat și întreaga literatură privitoare la ea.

²⁾ Vezi tabla documentelor lui Vlad-Vodă Călugărul dela sfîrșit.

«*cea-Vv.*; după aceea și cărțile tuturor Domnilor pre rînd pănă «în viața Domniei mele: și a «*părintelui*» Domniei mele «*Vladul Vv.* și a «*fraților*» Domniei mele . . . »¹⁾ Aceștia sînt Vlad Țepeș și Radul-cel-Frumos²⁾.

Cea d'întîiîu mențione despre Vlad Călugărul e din 1457. Căci nu încapă îndoială cum că el e acel «sacerdos Wolachorum³⁾, qui se nominat filium vaivodae», contra căruia se plînge Vlad Țepeș într-o scrisoare adresată Sibienilor, din Tîrgoviște, la 14 Martie [= feria secunda proxima post festum beati Gregorii papae] 1457⁴⁾. Din această scrisoare se vede că acest sacerdos Wolachorum intrase și se ținea în Amlaș,

¹⁾ Într'alt chrisov, tot pentru Mănăstirea Tismeana, din 10 Aprilie 1493, [*Ibidem*] Vlad Călugărul întărește niște proprietăți Sf. Mănăstirii, precum «am aflat Domniea mea în cartea *moșului* Domniei mele, Mircea Vv. și în «cartea *părintelui*» Domniei mele, Vladul Vv.». Cf. și Cronologia tabelară la N. Iorga, *Operele Stolnicului Const. Cantacuzino*, p. 27, No. 40.

²⁾ În peste cincizeci de documente ce cunosc dela Vlad Călugărul, — acesta nu pomenește niciodată, (cu numele, pe fratele său Vlad Țepeș, pe cînd pe Radul-cel-Frumos îl pomenește de cîte ori are prilejul [*v. Transilvania*, I. c.]. Aceasta se explică prin faptul că a trăit — cum vom vedea — în dușmănie cu cel d'întîiîu și 'n terminî bunî cu cel de al doilea. Documentul citat nu este unicul în care Vlad Călugărul să pomenească, în chip indirect, pe Vlad Țepeș; un al doilea e din 31 Iulie 1487 [orig. în bib. Acad. Rom., doc. 172/XX], prin care închină Mănăstirii Snagov niște venituri în Județul Brăila, între altele și pentru sufletul «*fraților*» domniei mele.

³⁾ Vlad se călugărise tînăr de tot. [*V. narațiunea rusească asupra lui Vlad Țepeș*, scrisă de un contimpuran între 1481—84, și publicată de d-l I. Bogdan, sub cele patru variante cunoscute, în *Vlad Țepeș*, București 1896, p. 134 squ.]. Dacă avem aceasta în vedere, timpul domniei, precum și anul morții sale [1496, poate în Iunie, cînd era destul de bătrîn pentru ca documentele posterioare să-l numească — în opoziție și 'n deosebire de ceilalți Vlazi Voevozi dinaintea și din urma sa — «*cel bătrîn*». Vezi d. p. un chrisov dela Neagoe Basarab din 1520, Aprilie 10, la Arh. stat. *M-stirea Bistrița*, pach. 1, doc. 4. Comunicat de d. Iuliu Tuducescu], — am putea socoti, aproximativ și vremea nașterii lui: între 1430—35. Tot la această vreme ne duc și alte considerațiuni, pe care cetitorul le va vedea mai încolo, cînd vom expune rezultatul cercetărilor asupra familiei lui Vlad Călugărul.

⁴⁾ Copie la Acad. rom. Tipărită în *Archiv für siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, XXI, pp. 351—2.

posesiunea lui Vlad — «in nostram veram hereditatem», cum găsuiește scrisoarea — cu sprijinul Sașilor și că tot cu ei ținea sfaturi tașnice, făgăduind partisanilor săi, Petru Gereb și Petermann, veniturii în Țara-Românească, de sigur pentru cazul când ar ajunge la domnie.

Dar Vlad Călugărul cu toate că găsisese adăpost și sprijin la Sașii din părțile Sibiului, nu era totuși un pretendent de temut pentru Vlad Țepeș. Pentrucă un altul, Dan, în aceeași vreme [1456—60] se adăpostea pe lângă Brașoveni, în țara Birsei, susținut pe față de Unguri și de Regele lor ca pretendent la tronul lui Țepeș, după ce acesta se dăduse în partea Turcilor ¹⁾; și pentrucă pornirile dușmănoase ale Sașilor Sibieni contra Voevodului transalpin erau temperate prin scrisorile de admoniare venite dela Matei Corvin și dela Mihail Szilágyi ²⁾, unchiul de pe mumă al Regelui Matei.

Incursiunea lui Vlad Țepeș în Amlaș stă, de sigur, în legătură cu uneltirile lui Vlad Călugărul cu Sașii acestui ținut. După ce, în April 1460, Țepeș se mintue în chip tragic și crud de Pretendentul Dan ³⁾, în August, acelaș an, intră cu foc și sabie prin Turnul-Roș și Tălmaciū în ținutul al căruī feudal se considera și-și pedepsește dușmaniī, nimicindu-le cuibul — orașelul Amlaș — în 24 August [=in festo S. Bartholomaei] — după cum mărturisesc analele bisericeī săsești din Brașov ⁴⁾.

¹⁾ Pentru tot ce privește acțiunea și soarta acestui pretendent, să se vadă studiul amărunit al d-lui N. Iorga: Lucruri nouă despre Vlad Țepeș, în *Convorbiri literare*, XXXV, p. 149 squ. precum și scrisorile lui Dan către Brașoveni, publicate de d. I. Rogdan în *Documente și Regeste*, pp. 67—70. La aceste cf. Onciul, *Convorbiri literare*, XXXVII, p. 229, nota 1 și Iorga, *Studii și Documente*, III, p. XXIX, nota.

²⁾ V. Regeste pentru domnia lui Țepeș la I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, p. 58. Căpiti la Acad. Rom.

³⁾ Vezi studiul citat al d-lui Iorga, *l. c.*, p. 152.

⁴⁾ Publicate și în *Archiv f. s-b. L-k.*, Alte Folge, Hermannstadt 1851, IV B., 1 H., p. 115 squ. Știrea la care ne referim e următoarea: 1460, Dracula Vayda opidum antesylvanum Omlasch dirripit in festo S. Bartholomaei. Cf.: *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, ed. Trausch, Brașov 1848, I, p. 40; *Archiv f. s-b. L-k.*, Neue Folge, XXVII, pp. 333—4; Șinca, II, p. 56; Iorga, studiul citat; Bogdan, *Vlad Țepeș*, pp. 16 și 99, etc.

Călugărul scăpă. Și nu-î mai dăm de urmă decît tocmai peste două decenii încheiate, în 1480, an în care-l regăsim iarăși așa cum l-am cunoscut, ca Pretendent domnesc; — de astă dată însă prin părțile Brașovului. Într'adevăr în documentele vremii — și străine și indigene — relativ destul de numeroase, nu numai că nu găsim pomenindu-se numele lui Vlad Călugărul, dar nu găsim nici măcar vre-un indiciu care să ne facă a întrevedea cît de cît ținuta lui în vremea luptelor pasionate și vrășmașe purtate pentru scaunul domnesc din Tîrgoviște între 1460—80. Dar faptul se desleagă, dacă privim mai de aproape evenimentele. Căci precum în timpul lui Vlad Țepeș — după cum am văzut — Vlad Călugărul, față de Pretendentul Dan, rămăsese pe al doilea plan, sprijinitul oficial al influenței Curții din Buda fiind acesta; tot așa se vede c'a rămas vreme de două decenii, până cînd înprejurările fac din el unicul pretendent serios, pe care vecinii să-l opună lui Basarab-Țepeluș, atuncî cînd acesta, din cauza politiceî lui turcești, trebuia cu orice preț înlocuit.

Îată cum: Anii 1461—62 sînt cei grei ai lui Țepeș, — anii incursiunilor lui peste Dunăre și ai marii expediții turcești a lui Mohamed. Trebuia dar ca Domnul romin să se 'ntoarcă spre vecinii săi din miază-noapte; iar aceștia — fie că se vedeau și ei serios amenințați, fie că nu aveau printre ei Pretendenți și pribegi — să nu sprijinească și să nu tolereze uneltiri contra Voevodului transalpin. Radul cel-Frumos [1462—1474], deși infeodat politiceî turcești, a trăit în cele mai bune relațiuni cu Ungurii ¹⁾ și a avut «pace și bine» din partea lor «cum n'a avut nici un Domn din Țara-Rumînească» ²⁾. Îată de ce documentele vremii nu pomenesc de Pretendenți domnești între 1462—70; după 1470 da, — atuncî cînd Ștefan-cel-Mare intervine în afacerile Țării-Romînești; dar și acum înaintea lui Vlad Călugărul e un alt Pretendent: un fiu de domn

¹⁾ Cf. *Transilvania*, I. c.

²⁾ Așa se exprimă solii trimiși de Vlad Călugărul între 1490—92 la Voevodul Ardealului, Ștefan Báthory, spre a lega pace prin el cu Regele vecin. V. scrisoarea lor la I. Bogdan, *Documente și Regeste*, p. 122, No. CCXIV.

din neamul dănesc, ce se ținea — înconjurat de boeri puternici și bogăți — în țara Făgărașului¹⁾ și care e susținut de Ștefan-cel-Mare până ce-l face Domn în Țara-Românească. Acesta e Basarab-Laiotă [1474—76. Ian. 1477—78].

În timpul domniei acestuia, Pretendenții sprijiniți de vecin, erau: în 1474 Basarab-Țepeluș, care încercă, toamna, cu ajutorul însuși al lui Ștefan Báthory să ia domnia, dar nu izbuti²⁾; în 1475—76³⁾ Vlad Țepeș, pe care știm bine cum și 'n ce împrejurări Ștefan, Voievodul Moldovei, și omonimul său, Báthory al Ardealului, îl fac, cătră sfârșitul anului 1476, din nou Domn Țării-Românești. După domnia efemeră a acestuia, în timpul părții a doua a domniei lui Basarab-Laiotă, Pretendentul sprijinit mai întâiu de Unguri și apoi de Turci e Basarab-Țepeluș⁴⁾. Îar în timpul domniei acestuia (1478—82), Pretendentul care duce, sprijinit de Ardeleni, o luptă din cele mai interesante și plină de peripeții, în contra lui Țepeluș e Basarab-Laiotă⁵⁾. Numai după ce acesta moare —

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Bogdan, *Ibidem*, p. 74, No. LXXVI și nota. O altă cauză că Vlad Călugărul nu se manifestă ca pretendent în timpul lui Radul-cel-Frumos, e că a trăit în bună înțelegere cu acest frate al său.

²⁾ Iorga, *Studii și Doc.*, p. XXXVII în paralel cu I. Bogdan, *Doc. și Reg.*, p. 87 nota.

³⁾ Tot în acest timp se pare că Țepeluș era și el în Ardeal, căci boerii: Oprea Logofătul și Volco al Tatului [Woyko Thathuli], pe cari «Basaraba senior» îi țere Brașovenilor, într'o scrisoare din «*Novo Castro*» [De sigur, cetatea Dimboviții, Bucureștii, reedificată, după cum reese dintr'o scrisoare a lui Cîrstian Pircălabul din 1476 — fără dată de lună — cătră Brașovenii din 9 Mai [= feria quinta post apparitionis sancti Michaelis arhangeli] 1476, — să-î alunge, sînt boerii lui Țepeluș, după cum se va arăta mai încolo. D-l Bogdan, *Doc. și Reg.*, p. 71 notă, crede că sînt boerii lui Țepeș.

⁴⁾ Vezi scrisoarea lui, No. XCI, p. 88 din *Doc. și Reg.*

⁵⁾ Luăm anul 1478 pentru începutul domniei lui Basarab-Țepeluș, pentru că, după cum reese din scrisorile sale [No. XCI, XCII, XCVI și XCVII, pp. 88-9, 94-5 la Bogdan, *op. cit.*, și hrisovul său din 1479, Sept. 12, menționat de Brezoianu, *Vechile instituțiuni ale României*, București 1882, p. 239. Cf. Cron. tab. la Iorga, *op. cit.*, p. 26, No. 36] era Domn înainte de expediția turcească contra Ardealului din toamna anului 1479 și, mai ales, pentru că din 1478 ne-a rămas două chrisoave dela Țepeluș. Unul din 3 April 1478 [= 6986].

între 24 Feb. și 22 Dec. 1480, după cum se va arăta la locul său — Vlad Călugărul, care până acum rămăsese — am văzut cum : prin forța împrejurărilor — în umbră, apare de-odată, fiind acum unicul Pretendent serios, cu partizani între boeri, pe care Ungurii puteau să-l opună lui Țepeluș, care trebuia înlocuit cu orice preț.

Și l-a înlocuit. Cum și ce fel, vom cerca să arătăm în cele următoare.

Bătrînul cuceritor al Țarigradului, Mohamed al II-lea, deși spre apusul vieții sale, era totuși temut mai ales celor ce erau scut creștinătății europene : lui Ștefan al Moldovei, care rămăsese acum — după cucerirea Caffei [1475] — «singur pe tot circuitul Mărei Negre înaintea Turcilor» și-și vedea amenințate Chilia și Cetatea Albă, și lui Matei Corvin, căruia Turcii îi călcau hotarele regatului din toate părțile, mai ales dinspre Țara-Românească. Iar aci era un Domn pus de Turci, care însoțise pe Alibeg și Skenderbeg în Ardeal, unde însă oastea acestora fu zdrobită pe Cîmpul Pînei [Kenyérmezö] la 13 Octombrie 1479¹⁾.

În zădar Țepeluș și sfetnicii săi se desvinovățiau fel și

Căci aceasta e data documentului publicat de Venelin [*Vlacho-Bolgarskii Gramaty*, Petersburg 1840, p. 111] cu data greșită : 1472 [= 6980]. Documentul nu se mai găsește azi în Arh. stat. [v. Bogdan, o. c., p. 107 nota]; dar Aricescu, fostul director al Arhivelor, în *Revista Arhivelor*, I, p. 45, No. 577, în regestul ce-l face după originalul documentului a citit data : 3 Ap. 1478 [= 6986]; tot această dată o are și copia documentului din *Condica Metropolitanii* dela Arh. stat. [moșia Stiharet]. Al doilea chrisov dela Țepeluș din 1478 e din 9 Sep. [v. *Condica veche a Coziței*, I, f. 31 la Arh. stat.] prin care întărește Sfeii M-stirii mai multe moșii «ca să proslăvesc pe D-zeu cel ce m'au proslăvit și pre scaunul celura ce intru sfintă odihnă au răposat, părintele Domnii mele cu slavă m'au înălțat».

Faptul că Țepeluș în 1478 arată pe părintele său ca fiind răposat, vorbește în contra ipotezei admise, anume că el ar fiul lui Laiot Basarab-cel-Bătrîn, care însă trăește până la 1480 [moare între 24 Feb. — 22 Dec.]. Dar nu e locul aci să discutăm această cestiune.

¹⁾ Vezi izvoarele complete înșirate la N. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*. București 1900, p. 153, nota 3.

chip în fața Ardelenilor pentru politica lor anticreștină¹⁾, căci aceștia nu mai aveau nici o încredere în Voevodul hăinit de cătră ei. În aceste împrejurări Voevodul Ardealului, Ștefan Báthory, trimite pe Basarab-Laiotă — acum iarăși «fidelis noster dilectus», al Coroanei ungurești — din Sibiiu, unde petrecea în 1479²⁾, la Brașov, adică acolo de unde Pretendenții de mai înainte luase calea ce ducea la Domnia Țării-Românești. Aceasta înaintea de 21 Decembre [= in festo beati Thomae apostoli] 1479, când Báthory scria Brașovenilor că a trimis în mijlocul lor pe «magnificum Bazarab vaivodam» — «*pro vestra defensione*»³⁾. De aci, din Brașov, în mîez de iarnă, pe cînd Basarab-Țepeluș trimesese soli să ceară pace dela Báthory, — Laiotă și oamenii săi, profitînd de împrejurarea că Domnul nu era acasă, fac o incursiune în Țara-Românească, de unde răpesc visteria precum și familia lui Țepeluș: mama, soția și o soră vitregă⁴⁾. Răpirea s'a întîmplat nu mult înainte de 24 Februar [= in festo sancti Mathiae apostoli] 1480, — dată la care Regele Matei scrie Brașovenilor să țină «cum honore et sub optima custodia» pe Doamna, soția «minoris Bazarab, quam nuper senior ille Bazarab, fidelis noster dilectus, captam ex Transalpinis»⁵⁾.

Urmează îndată între Țepeluș și marele său vornic, Neagul, de-o parte și Brașovenii de alta, tratative pentru extrădarea visteriei și femeilor răpite⁶⁾; dar, deocamdată, fără rezultat. Căci totul pare a fi fost făcut în bună înțelegere cu orașenii și cu Voevodul Ardealului: acesta oprește la el pe solii pe cari

¹⁾ Vezi scrisorile No. XCII și CCIV, pp. 89, 210 la Bogdan, *op. cit.*

²⁾ Din Sibiiu Laiotă trimite o scrisoare Brașovenilor în afacerea unor oameni ai săi, în 1479. Copie la Acad. Rom.

³⁾ Copie la Acad. Rom.

⁴⁾ Bogdan, *op. cit.*, scrisorile No. CCIII și CCIV, pp. 209—10. Despre o soră a lui Țepeluș, *Anca*, măritată cu jupin *Stanciul*, vezi chrisovul său din 1479 la Miletiț-Agura, *Sbornic*, IX, p. 337: șura mi župan Stančul i sestra mi Anka.

⁵⁾ Copie la Acad. Rom.

⁶⁾ Bogdan, *op. cit.*, No. XCIII, XCIV, XCV, CCIII și CCIV, pp. 90-2, 209-10.

Țepeluș i-a fost trimis să ceară pace¹⁾; făgăduiește Voevodului român că'n schimbul unor îndatoriri și contraservicii să-i libereze «acele suflete ce sînt prinse acolo», pentru ca — după ce Țepeluș și-a împlinit cuvîntul, el să și-l calce²⁾; scrie Brașovenilor, la 21 Iulie [= feria sexta proxima ante festum Mariae Magdalenae] 1480 să supună la dări mari pe «mercatores partium Transalpinarum super infideles regiae maiestatis et totius cristianitatis»...³⁾.

Tot fapte de natură a încorda relațiunile dintre cei doi voievozi vecini.

A trebuit intervenția «Craîului și a Doamnei Craîului» pentru ca mama și soția lui Țepeluș să fie scoase «din mîinile dușmanului» și să găsească scut pe lingă însuși St. Báthory⁴⁾. Totuși sora cea vitregă a lui Basarab cel Tânăr rămîne în mîinile lui Vlad Călugărul, care — fiind în Brașov pela 1480 — se vede a fi dus casă bună cu Laiotă, pe urma și după moartea căruia⁵⁾ rămase singurul Pretendent pe care să-l susție Ungurii, măi ales că și partisanii lui Laiotă — în frunte cu puternicul și bogatul Udriște⁶⁾, căruia Regele Matei îi dăduse în stăpînire ținutul Făgărașului — trecuseră de partea lui Vlad Călugărul.

¹⁾ *Ibidem*, No. XCII și CCIV, pp. 209—10.

²⁾ *Ibid.*, No. XCLX, p. 97.

³⁾ Copie la Acad. Rom.. Cf. și Bogdan, *o. c.*, No. CIV, p. 102.

⁴⁾ *Ibid.*, No. CIII, CCIV, CCV, CCVIII și CCXXIV, pp. 101, 210—15 și 235.

⁵⁾ Laiotă moare înainte de 22 Dec. [= feria sexta proxima post festum beati Thomae apostoli] 1480, dată la care Báthory serie Brașovenilor să înroleze vre-o 200 de Romîni de-aî răposatului Basarab cel bătrîn [*quondam Bozarab maioris*], cari stau fără nici o treabă. Copie Acad. rom.

⁶⁾ Pe Udriște îl găsim în fruntea divanului domnesc, în cel dintîiu chrisov ce se cunoaște dela Vlad Călugărul, din 13 Iulie 1482 [Orig. slav. Acad. Rom., doc. 7/XL]. După aceea nu-l mai găsim, căci moare în cursul anului următor. V. Două scrisori, amîndouă din 16 Nov. [= die dominico proximo ante festum beatae Elizabeth viduae] 1483, în copiile citate dela Acad. Rom., prin care se cedează ținutul Făgărașului, fost al lui Udriște, de curînd răposat, Universității săseșii. Cf. Șincai, II, p. 119.

Bătrînul Udriște stăruia 'n Ardeal cu 'ntreagă casa lui și cu alți partizani. Așa cu el era Dragomir Udriștev ¹⁾ [= fiul lui Udriște], de sigur al bătrînului ²⁾, pe care-l găsim boier de frunte în divanul dîmnesc al lui Vlad Călugărul ³⁾; cu el va fi fost ginerele aceluiași Udriște, Badea, pe care-l găsim asemenea între boerii lui Vlad Călugărul ⁴⁾; și pe lângă el și-a găsit scăparea Sinadin Căpitanov, socrul lui Basarab-Lațotă ⁵⁾, care în timpul lui Țepeluș stătuse ascuns «într'o mă-năstire, de frica lui Basarabă, care i se fălise că o să-i facă «rău» ⁶⁾. Prin protecția lui Ștefan Báthory, prin partizani influenți ca cei mai de sus și prin împrejurarea că era, pe cît reese din izvoare, unicul pretendent mai cu greutate la tronul Țării Romînești, Vlad Călugărul devenise adversariul temut al lui Basarab-Țepeluș, care am văzut ce situație avea față de Moldoveni și Unguri. De aceea el, care veșnic amenința în scrisorile sale pe Ardeleni cu puterea turcească, scria, pe la sfîrșitul anului 1480, Brașovenilor: «alungați pe vrăjmașul meu [(Călugărul)] dintre voi, căci dacă veți mai ține pe vrăjmașul «meu printre voi, să știți că veți avea parte și voi de vrăjmaș» ⁷⁾, — adică de Turci, pe cari îi presenta Brașovenilor ca învingători în loc de învinși în luptele lor cu Ungurii în regiunea Dunării sirbești și 'n Bosnia ⁸⁾.

Prevăzînd ce-l așteaptă odată cu sosirea primăverii anului următor, Țepeluș hotărî a chema pe Turci în ajutor; ba se

¹⁾ V. scrisoarea sa: No. CCXII, p. 220, la Bogdan, *o. c.*, în care se referă la vremea cînd s'a întors «în țară» din Ardeal.

²⁾ Cf. Bogdan, *ibid.*, p. 219 nota.

³⁾ În anii: 1487, 88, 90, 91 și 92. Vezi tabla documentelor dela sfîrșit.

⁴⁾ «Badea zet Udriște» într'un hrisov din 16 Martie 1494. Vezi tabla doc. dela sfîrșit.

⁵⁾ «Egregius Zidradin socrus noster», pe care *Basarab-Lațotă* scrie Brașovenilor că-i trimete la dînșii în misiune; v. scri-oarea de care s'a vorbit, din 1476, Mai 9 [copie Acad. rom.]; cf. Bogdan, *op. cit.*, p. 71 nota.

⁶⁾ Scris. No. CCXI, p. 219, la Bogdan, *o. c.* Pentru timpul pribegiei lui în Ardeal, *ibid.*, regeste No. CXLVI, p. 290.

⁷⁾ Scris. No. CII, p. 100, la Bogdan, *o. c.*

⁸⁾ *Ibidem.*

duse însuși — de sigur pentru aceasta — la Poartă, căci nu 'nțelegem altcum rostul călătoriei lui la Turci în Țarigrad la începutul anului 1481. Cătră sfârșitul lui 1480 el trimetea pe sluga sa Dragomir la Brașov să-i cumpere «hamuri pentru «40 de cai» și «una alta ce-mi trebuie pentru Poartă... pentru «lucrul păcii»¹⁾. Călătoria lui la Turci cade 'n Ianuar-Februar 1481. Brașovenilor îngrijorați de urmările acestei călătorii a Voevodului transalpin, le scria Ștefan-cel-Mare din Roman, «Romano foro» în 4 Februar [= die dominico inter octavas purificationis beatae virginis gloriosae] același an: «nos itaque «vos notificamus aut certificamus quod habemus in Turcia «nostros homines et postquam aliquid novitatis audierimus «vos statim in eisdem certos reddemus»²⁾.

La sfârșitul lui Februarie Țepeluș era 'ntors în țară odată cu Turcii lui Alibeg. Căci în 23 ale aceleiași luni [= secundo die festi Mathiae prope medium noctis] Voevodul Ardealului scrie din Cluj magistratului Sibiului, lui Toma Althenberger, că un sol trimis de Ștefan al Moldovei l-a înștiințat cum că Alibeg a trecut Dunărea cu mulțime mare de Turci și a ajuns în Țara-Românească, de unde plănuiește să atace Brașovul său Sibiu³⁾; iar orășenilor din Sibiu la aceeași dată le scria ca să primească pe Tudor logofătul, pe care Țepeluș îl trimisese la dînsul pentru pace⁴⁾, dar să nu-i mai dea drumul; asemenea să fie la dînsii pe toți neguțătorii «partium transalpinarum» cari s'ar afla în cetate, căci Alibeg cu oaste turcească amenință Ardealul.⁵⁾ Așa răspundeaū Ardelenii la intențiunile de pace ale Voevodului român, a cărui situație se înrăise și mai mult prin faptul că fusese părăsit, se pare, în

¹⁾ *Ibid.*, scris No. xcviII, p. 96 și scrisoarea lui Ștefan Báthory cătră Brașovenii din 14 Martie 1481 [copie Acad. rom.] din care se vede că la această dată Țepeluș era întors în țară.

²⁾ Orig. Brașov; copie Acad. rom.

³⁾ Teleky, *A Hunyadiak Kora Magyarországon*, Pesta 1857, XII, p. 164.

⁴⁾ Orig. Brașov; copie Acad. rom. Scrisoarea e dată în Argeș «1481 dominica die».

⁵⁾ Orig. Sibiu; copie Acad. rom.

timpul cît fusese dus la Turci, de boerii săi cei mai de frunte și cei mai cu greutate: bătrînul mare vornic, fost vistier, Cazan, Neagoe Borcea și Dragomir Manea, cari se duseseră 'n Ardeal să crească suita nemulțumiților pribegî din jurul lui Vlad Călugărul¹⁾. Tot odată — după întoarcerea sa dela Turci — Basarab-cel-Tînăr începuse tratative de pace cu Brașovul, puternica cetate ce adăpostia pe претенденții rivali, cerindu-î să trimeată un jurat, un cetățean, la dînsul spre a hotări condițiunile de pace. Dar aceste tratative n'au ajuns la nici un capăt, de vreme ce Voevodul Ardealului, pe care Brașovenii îl consultaseră asupra celor ce vor avea ei de făcut, față de

¹⁾ Boerii numiți sînt sfetnicii de frunte ai lui Țepeluș în 1478 [hris. din 3 April 1478 la Venelin, *o. c.*, p. 111]; tot ca atari vor fi fost în 1479, căci unicul hris. ce cunoaștem dela Țepeluș din acest an [Miletić-Agura, *Sbornic*, IX, p. 337, No. 12] nu cuprinde numele boerilor de divan; în 1480 — și în întîia și în a doua jumătate — pe unul dintre ei, pe Cazan vist., apoi mare vornic, îl găsim tot pe lîngă Țepeluș [v. scrisorile No. CCIII, p. 209, No. CCVI și CCVII, p. 215 la Bogdan, *o. c.* E de notat că din scrisorile aceste, acele 'n care femeile răpite de Lațotă se văd a fi tot prizoniere sînt din întîia jum. a anului 1480; acele în care ele se văd a fi libere sînt din a doua jum. a aceluiași an].

În vremea călătoriei lui Țepeluș la Turci, credem, va fi găsit prilej bătrînul vornic Cazan și cu ceilalți boeri [v. No. cXLVII, p. 291, *o. c.*] pomeniți să treacă de partea lui Vlad Călugărul. Căci ei, de sigur, sînt de partea acestuia în timpul luptei dela Rîmnic din vara anului 1481; deoarece-ce nu-î întîlnim pe lîngă Țepeluș în hrisovul acestuia din 6 Aug. 1481 [Miletić-Agura, *Sbornic*, IX, p. 340, No. 14], cînd el, bătut și fugărit de dușman, își căuta adăpost în munți cu boerii ce-î mai rămăsese credincioși și pe care-î găsim însemnați în hris. citat. Și nu-î întîlnim nici în ultimul hris., pe care-l avem dela Țepeluș, din 23 Martie 1482 [orig. Arh. Stat. *M-stirea Snagov*, pach. 2, doc. 1. Acest hris. e publicat de Miletić-Agura în *Sbornic*, IX, p. 338 No. 13, dar cu data greșită: 1480, indiction 15. Orig. are însă data Mart 23, 1482; că data dela Miletić e greșită se vede și de acolo că indicția anului 1480 nu-î 15, ci 13, — pe cînd a anului 1482 e tocmai 15 cum e și 'n hris. orig. Arh. Stat.]. Pe cînd din contra îi găsim pe toți trei dimpreună cu bătrînul Udriște în cel dintîiu hris. al lui Vlad Călugărul din 1482, Iulie 13 [Orig. Acad. rom., doc. 7/XL]. Pe Udriște și pe Cazan nu-î mai întîlnim în hrisoave după această dată; au murit în scurt timp. Ceilalți doi ocupă mari boerii în timpul lui Vlad Călugărul: Neagoe Borcea în anii 1482, 83, 87, 88, 89, 90 și 91; iar Dragomir Manea în anii 1483, 88, 89 și 90 [vezi tabla doc. dela sfîrșit].

propunerile lui Țepeluș, le scria acestora din Sighișoara în 14 Martie [= feriă quarta proxima post festum beati Gregorii papae] 1481 ca să răspundă Voevodului din Țara-Românească că ei nu cutează să întreprindă ceva în această privință «sine scitu «et voluntate magnifici domini Stephani de Bathor. vaivodae «nostri»¹⁾; iar cit de predispus spre pace se arăta acesta, am putut vedea.

Trebuia dar ca această stare de lucruri să se deslege pe calea armelor, și Domnul Țării Românești cu Turcii săi să se pregătească contra dușmanilor: contra lui Báthory și a Ardelenilor săi, contra Călugărului și a partizanilor săi și contra lui Ștefan-cel-Mare, care se pregătia să vină în Țara-Românească cu același scop cu care mai venise în citeva rânduri, adecă să-și așeze acolo un Domn credincios sieși²⁾ și, în al doilea rând, să răzbuie un jaf pe care Turcii conduși de Țepeluș îl făcură în Moldova în anul trecut, 1480. Într'adevăr însuși Domnul Țării-Românești spune într'o scrisoare adresată Brașovenilor pela sfârșitul anului 1481, în care le cerea să alunge din mijlocul lor pe vrăjmașul său Călugărul: «destul am cheltuit odată cu Alibeg de l-am întors în contra «Moldovei, cum bine știți»³⁾. Credem că aceasta s'a întâmplat în primăvara sau vara anului 1480. În toamna anului 1479, Alibeg și Skender-beg fuseseră sfărîmați la Cîmpul Pinei, urmăriți prin Țara-Românească și arunțați peste Dunăre de oștile ungurești⁴⁾. Vor fi venit amîndoi în anul următor să răzbuie această rușinoasă înfringere, dar Țepeluș, care avea interes să cruțe pe Ardeleni în minile cărora îi erau mama, soția, sora și visteria, «i-a întors împotriva Moldovei» pe care au jefuit-o până în ținutul Bacăului. Despre aceasta face măr-

¹⁾ Orig. Brașov; copie Acad. rom.

²⁾ De rîndul acesta pe un fals fiu al lui Vlad Dracul: Mircea-Voevod. Vezi mai jos.

³⁾ Bogdan, *Doc. și reg.*, No. CVII, p. 105.

⁴⁾ Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha, 1854, II, p. 444. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 153.

turie hrisovul lui Ștefan-cel-Mare dat în Suceava la 5 Oct. 1480 lui Mihaî Buzat pentru satul «Pe ustia Răcăciuneî» (*sic*) pentru că hrisovul cel vechi de proprietate îl perduse «cînd veniră «Alibeg și frate său Skenderbeg și cu Țepeluș, robînd țara «noastră pînă la Lunca-cea-Mare»¹⁾.

În contra Ardelenilor, Domnul Țării-Romînești ținea pe lingă sine pe Turci. De Vlad Călugărul cearcă, prin Aprilie 1481, să scape însărcinînd pe o rudă a sa să-l ucidă chiar în Brașov. Dar planul n'a izbutit, de oarece iată ce le poruncia din Șarpătac [Sarpathiak] St. Báthory Brașovenilor la 27 Aprilie [= feria sexta post Pasca] 1481: să țină «sub firma custodia» pe acel Român «familiaris Czypelles vaivodae» care «de voluntate dicti Czypelles» a încercat să omoare în chiar orașul lor pe — «illum vaivodam Kalager in civitate vestra existentem» și pe care ei îl prinseseră²⁾. Contra lui Ștefan-cel-Mare, Țepeluș pune să se întărească cetatea Crăciuna dela hotar «prope Moldaviam», de unde să poată tăia mai ușor, la orî ce eventualitate, calea oștilor moldovenești³⁾. Așa stătea lucrurile pe la sfîrșitul luneî lui Aprilie 1481. Se credea că Domnul Țării-Romînești, primînd un nou ajutor de oaste turcească de peste Dunăre, va lua ofensiva în contra vecinilor: trecînd pasurile munților în Ardeal orî îndreptîndu-se spre Chilia lui Ștefan-cel-Mare. Căci aceste le comunică din Bogata Voievodul Ardealului Sibienilor la 30 Aprilie [= feria secunda proxima ante festum beatorum Philippi et Iacobi apos-

¹⁾ *Arhiva istorică*, I, p. 116. Localitățile cu numele de Răcăciuni sînt mai toate în județul Bacău; asemenea tot acolo sînt multe cu numele de «Lunca» [v. *Marele Dicționar geografic al Romîniei*, București 1900].

²⁾ Orig. Brașov; copie Acad. rom.

³⁾ V., pentru aceasta, două scrisori ale lui St. Báthory [Căpiî la Acad. rom.]: una către Brașoveni din 9 Martie [= feria sexta proxima ante festum beati Gregorii papae] 1481; alta către Sibieni din 18 Martie [= dominica In-vocavit] acelaș an, — în care se vorbește despre pregătirile ce Voievodul transalpin le conducea în persoană, «personaliter», întărînd uu castel «prope Moldaviam», adică Crăciuna. Cf. Bogdan, *o. c.*, p. 215, No. CCVII. Pentru ruinele acestei cetăți, deja seculare pe vremea lui Dimitrie Cantemir, v. *Descriptio Moldaviae* [Opere, I] București 1872, p. 13; cf. și N. Iorga, *Stud. și Doc.*, III, p. XL.

olorum], poruncindu-le tot odată să se pregătească de apărare și să trimeată contingentele lor din toate scaunele săsești la Cohalic, unde va fi și el — Ștefan Báthory¹⁾!

Dar moartea gloriosului cuceritor al Țarigradului, Mohamed al II-lea, întâmplată la începutul lunii următoare [3 Mai], — ținu, deocamdată, în loc pe «neastimpăratul» Țepeluș; iar luptele din Mai și Iunie iscate între fiul lui Mohamed, Baiazid și Džem, pentru moștenirea tronului părintesc²⁾, — arătară lui Ștefan-cel-Mare și Ardelenilor că sosise acum momentul potrivit ca Voevodul Țării-Românești să fie lovit. Mai dinainte încă, pe la jumătatea lui Martie, Ștefan-cel-Mare trimitea din Tîrgul de jos [= Roman] proclamații identice către Brăileni, Buzoieni și Rîmniceni în cari le recomanda, le impunea a primi viitor Domn pe un Mircea-Voevod — un fals fiu al lui Vlad Dracul³⁾ — pe care Voevodul moldovean îl ținea pe lingă sine și pentru care — anunță el în numitele proclamații — «voiū stă-
«rui însumi cu capul meu, și cu boerii mei, și cu toată țara
«mea, ca să-și dobîndească baștina sa, țara ruminească». 4)

Originea dubioasă și de condițiune josnică a protejatului lui Ștefan, care, se pare, era departe de a fi fost din sămînță domnească, determină pe «boerii, cnejii și toți rumini» brăi-

¹⁾ Teleky, *A Hunyadiak Kora Magyarországon*, XII p. 173. Matei Corvin încă dela 14 April scria, din Buda, Papei că — după informațiunile primite dela Ștefan, Vv. Moldovei, dela credinciosii săi dela Poartă și dela cercetașii trimiși în părțile turcești, — Turcii, părăsind luptele începute cu ceilalți dușmanii creștini, să pregătesc să vină cu întreaga lor putere asupra sa și coroanei sale; și aceasta negreșit până la 24 Iulie [= usque festum sancti Iohannis Baptiste]. Fraknoi, *Mátthás Király levelei*, Budapest 1895, II, p. 157. = *Monumenta Hungariae historica*, acta extera, VII, p. 352.

²⁾ Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, p. 474.

³⁾ Un Mircea *redivivus*, în locul adevăratului fiu al lui Vlad Dracul, care însă perise dinpreună cu acesta, de sabia lui Ioan Corvin, în Ianuarie 1447 în Tîrșor [cf. Iorga, *Stud. și Doc.*, III, p. XXVIII]. A se vedea tot ce se poate spune, până acum, cu privire la acest interesant Pretendent domnesc și ciudat protejat al lui Ștefan-cel-Mare, lămuririle date de d-l I. Bogdan în *Doc. și Reg.*, p. 108.

⁴⁾ Bogdan, *ibidem*, p. 109, No. CIX.

leni, buzoieni și rîmniceii să dea răspunsuri ofensatoare pentru Marele Ștefan. «Lasă-l — răspundeaū ei între altele—să fie după «moartea ta Domn în locul tău... Căci noi avem Domn mare «și bun... pe Basaraba Voevod... și... dacă cauți dușmanii «ai să-ți găsești... că toți pe capete ne vom ridica și vom «veni asupra ta... măcar de-ar fi să ne pierdem capetele»¹⁾.

Ștefan replică, aducînd însuși și cu fiul său Alexandru-Voevod, în fruntea oștilor sale moldovenești, crescute cu trupe ardelenesti, ca la 60 mii călărași și pedestrași — după izvoarele ungurești²⁾ — în luna Iunie, spre Țara-Romînească, pe protejatul său Mircea Voevod. Pe la 21 Iunie [= circa la festa delo corpore de Cristo], Ștefan-cel-Mare cu oștirea sa intrase în Țara-Romînească, «in la gran Valacchia»; iar lupta hotărîtoare dela Rîmnic se dă la 8 ale lunii următoare³⁾.

Prețioasele anale contimporane moldovenești ne-au transmis cea mai sigură, mai sinceră și mai exactă mărturie asupra bătăliei dela Rîmnic :

«La anul 6989 [= 1481], luna lui Iulie în 8, într'o Duminecă⁴⁾, aū fost războiū cu Muntenii și cu Țepeluș la Rîmnic și aū biruit iarăși Ștefan Voevod...; și mare și nenumărată mulțime de oameni fură bătūți cu totul și toate steagurile lor fură luate⁵⁾ și nici unul nu le rămase, și toți vi-

¹⁾ *Ibid.*, p. 110.

²⁾ Scrisorile, absolut identice, ale Beatricei, regina Ungariei, către cumnatul său Hercul și către Eleonora, principesă de Ferrara, din 9 Iulie 1480 în *Monumenta Hungariae historica*, acta extera, V, pp. 436—40. Ele descriu, fără îndoială, lupta dela Rîmnic a lui Ștefan cu Țepeluș din 8 Iulie 1481. Pentru coordonarea și rectificarea datei de 9 Iulie 1480, vezi Iorga, *Studii și Doc.*, III, p. XXXIX.

³⁾ Scrisorile citate ale Reginei Beatricea. Data de 21 Iunie, aproape de 8 Iulie, cînd s'a dat lupta dela Rîmnic, arată și ea că scrisorile sînt din 1481, iar nu din 1480, an în care sărbătoarea *Corpus Cristi* cade în 1 Iunie, — prea departe de ziua luptei.

⁴⁾ 8 Iulie în anul 1481 cade într'o Duminecă, așa cum precizează letopiseșul.

⁵⁾ Trei-zeci, după relația Reg. Matei către Papă, privitoare la această luptă, Fraknoi, *Máthyás Király levelei*, II, p. 157. = *Mon. Hung. hist.*, act. ext. VII, p. 361.

«teji și boerii căzură atunci, și-și vor aduce aminte de acea «luptă și de acea moarte până la sfârșitul lumii...»¹⁾. Asemenea pisania pusă de Ștefan-cel-Mare la biserica din Bădăuți, pe care el a ridicat-o și închinat-o marelui mucenic Procopie, sfântul ce se prăznuiește în ziua luptei dela Rîmnic, — e în perfectă concordanță cu mărturia letopisețului bistrițean: «La anul 6989 [= 1481] luna Iulie 8, . . . Ștefan Voevod . . . cu prea iubitul său fiu Alexandru făcut-a războiū la «Rîmnic cu neastîmpăratul Basarab Voevod, Domnul Țării-Romînești, numit Țepeluș . . . și a biruit pe Basarab Voevod «și a fost risipă mare pe el...»²⁾.

Aceste două izvoare, de cea mai înaltă valoare istorică, lămuresc îndeajuns cestiunea: Țepeluș, care, se spune, c'ar fi avut numai 20 de mii ostași Turci și Valachi³⁾, a fost zdrobit și — zic anelele putnene — «alungat din țară».⁴⁾ Într' adevăr risipa a fost mare de tot pe Basarab. Abia putînd scăpa numai cu cîțiva credincioși, apucă calea spre munții Olteniei, să caute adăpost și reculegere la partizanii săi, boerii din neamul Craioveștilor. Numai cu patru oameni a scăpat Basarab, — scria Regina Beatricea; iar Regele Matei într'o scrisoare din 7 August 1481, adresată Papei, în care căuta să-și însușască, ca de obicei, partea leului în bătălia dela Rîmnic, relativ la soarta lui Țepeluș după luptă, scria: «Vai-voda ille socius Turcorum, cum tribus duntaxat — nici măi «mult nici măi puțin! — *personis* vix evasisse dicitur. Missi «sunt tamen post eum plusquam mille equites, qui illum fugientem insecuti»⁵⁾. E, cum lesne se poate vedea, o bună parte

¹⁾ Letopisețul dela Bistrița, Bogdan, *Cronice inedite*, p. 57. Tot așa narează faptul, numa' cît prescurtat, Cronica și anelele putnene, Bogdan, *Vechile cronice*, p. 196, precum și Cronica moldo-polonă, *ibidem*, p. 226. Cf. și Cronica lui Ureche, Kogălniceanu, *Cronicele Romîniel*, I, p. 166, — unde însă se spune, greșit, că Țepeluș a fost tăfat în luptă.

²⁾ Beldiceanu, în *Arh. soc. št. și lit.* din Iași, VI, p. 476.

³⁾ Scrisorile Reg. Beatricea, *loc. cit.*

⁴⁾ Bogdan, *Vechile cronice*, I, c.

⁵⁾ Fraknoi, *op. cit.*, II, p. 156. Știrea din Dlugosz, *Hist. Polonicae*,

de exagerare în știrile *precise* pe care Suveranii din Buda le transmiteau Pontificelui roman și rudelor lor din Modena. Căci Țepeluș fugia înconjurat de o samă de boeri, ce-î rămăseseră credincioși, și pe care-î găsim însemnați într'un hrisov al său dat în Pitești — în drum spre Oltenia — la 6 August 1481 ¹⁾; vestitul și bătrînul fost mare vornic, Neagul; Vladul marele vornic, care-î rămase lui Țepeluș credincios până la urmă, ba chiar — cum vom vedea — s'a ridicat însuși Domn «peste capul lui Vlad Voevod Călugărul», care l-a prins și l-a tăiat capul; Vintilă logofătul și Staico comisul, cari mai pe urmă au fugit la Vlad Călugărul, trecînd de partea lui; apoi: Stanilă Vasiev [= al lui Văsiș], Sucal vistierul, Părdosul spătarul, Mircea paharnicul și Petrea stolnicul. Aceștia erau boerii rămași credincioși lui Țepeluș după bătălia nefericită din 8 Iulie 1481.

Să ne întoarcem însă la învingătorii săi, mai bine, la învingător, să vedem ce făcea el, — pe cînd călăreții săi *alungau* pe Voevodul învins și fugar cu pușini ai săi. Analele moldovenești contimporane sînt foarte explicite sub acest raport: «*Iar Domnul Ștefan Voevod au lăsat pe Vlad Voevod Călugărul să domnească în țara muntenească*, care mai apoi «s'a făcut vinovat de viclenie înaintea Domnului, căci a dat ajutor Turcilor, cînd aceștia au luat cetățile și au ars țara, și a călcat pe urma celorlalți Domni muntenești și nu s'a lăpădat de Turci» ²⁾. Însă noi am văzut cum că Ștefan stăruia pentru un alt pretendent, pentru acel fals Mircea-Voevod, pe care l-a adus cu sine în Țara-Romînească; ba ne-a rămas dela acesta chiar o scrisoare către Brașoveni, din care se vede că într'un moment dat se considera — de fapt nu credem

Lipsiae 1712, II, col. 562 și Cromerus, *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel 1555, p. 640, pe care Ureche [Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, p. 166] o aduce în legătură cu lupta dela Rîmnic, se raportă la alte evenimente. Cf. *Transilvania*, I, c., p. 32.

¹⁾ Miletić-Agura, *Sbornic*, IX, p. 340. No. 14.

²⁾ Bogdan, *Cronice inedite*, p. 57; Idem, *Vechile cronice*, p. 196; cf. Ureche, la Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, I, p. 166.

să fi fost — «domn al întregii țări a Ungro-Vlahiei»¹⁾. Cum împăcăm așa dar aceasta cu știrea de mai sus din Letopisețul dela Bistrița, care — dată fiind exactitatea, confirmată și dovedită, a mai tuturor mărturiilor istorice transmise prin numitul letopiseț — neîndoios resumă evenimentele istorice întimplate în Țara-Românească după 8 Iulie 1481? Iată cum.

În puterea succesului desăvârșit al armelor sale, Ștefan impune celor învinși și prinși Domn pe alesul său, Pretendentul Mircea, care îndată și face aceasta cunoscut Brașovenilor, scriindu-le că «cu voința lui Dumnezeu» și-a dobândit moșia și scaunul părintelui său Vlad; deci — până ce va face pace cu «Domnul Craiul» — Brașovenii să trimeată la dînsul un om al lor, să închee «pace și bine», și să alunge din mijlocul lor pe *vrăjmașii săi*, adică pe Vlad Călugărul și pe boerii acestuia²⁾. Dar protejatul lui Ștefan-cel-Mare nu s'a putut menține. Căci de sigur. nu l-a primit țara, care, am văzut din răspunsurile de mai sus ale Brăilenilor, Buzoienilor și Rîmnienilor, ce fel de sentimente nutriaă față de dînsul. Era încă statornic și respectat principiul după care se făcea alegerea Domnilor în Țările Romîne, cari trebuiaă să fie din *sămînță de Domn*, — pentru ca un pretendent de origine și condițiune dubioasă ca Mircea să găsească partizan și sprijinitori între boerii fruntași ai țării, și pentru ca Ștefan-cel-Mare să susțină până la capăt pe un atare pretendent.

Așa se face, credem, că Ștefan a trebuit să renunțe în-suși a mai stărui pentru Domnul adus cu sine și să se învoasca cu unica, poate, deslegare a împrejurărilor: Vlad Călugărul, pretendentul susținut de boeri cu vază, de Brașoveni și de Ștefan Báthory să coboare în Țară, spre a lua în stăpînire scaunul domnesc al lui Basarab-Țepeluș. Așa se poate explica numai mărturia analistului contimporan: «Iar Domnul «Ștefan Voevod aă lăsat pe Vlad-Voevod Călugărul să domnească în țara muntenească».

¹⁾ Bogdan, *Doc și Reg.*, No. CVIII, p. 107.

²⁾ *Ibid.* Vlad Călugărul așa dar în timpul luptei dela Rîmnic nu se coborise în Țara-Românească.

Noul Domn și-a pornit numai decît, cum trebuia, oștile pe urma lui Țepeluș și a Turcilor veniți în ajutorul acestuia. Așa că prin August-Septembrie 1481 putea să anunțe din Tirgoviște Brașovenilor «ca unor bunî prietini, că Dumnezeu cel de sus mî-a ajutat cu voința lui împotriva vrăjmașului, și «l-am alungat din țara; iar oștile mele le-am pornit și sînt «aproape de Severin»¹⁾. Dușmanul alungat din țară și trecut peste Dunăre, credem, sînt Turcii; iar oștile ajunse aproape de Severin, urmăriaș, desigur, pe Țepeluș. Despre Turci Vlad se credea ferit de o camdată, și încredința despre aceasta și pe Brașoveni, rugîndu-î să înștiințeze pe Ștefan Băthory «de lucrul Turcilor, că se vor duce peste mare» — unde, în adevăr în Asia, apoi în Egipt și mai tîrziu în Rhodos, Džem [= Zizim] se resculase, nerecunoscînd autoritatea noului Sultan, fratelui său Baiazid²⁾. Dar nu Turcii aveau să stinghirească acest început de domnie al lui Vlad Călugărul; ci tot Basarab-Țepeluș, care — după cum vom arăta cu amăruntul în cele următoare — strîngîndu-și în Oltenia puteri nouă și partizanî noi, se 'ntoarce 'n toamnă și izgonește pe Vlad Călugărul, care se retrage tot la prietini săi din Brașov.

La 16 Novembrie [=feria sexta proxima post festum beati Martini episcopi] 1481, «Bazarab iunior» — acum iarăși «vaivoda partium regni Transalpinarum» — eră 'n *București* și 'n bune relațiuni cu Brașovenii, cărora le scria, la această dată, că trimite în misiune la dînsii pe «boierum nostrum «specialem, nomine Schoder»³⁾ [= Hadăr⁴⁾]. Dacă, în lipsa documentelor mai numeroase, nu putem statori mai de aproape și 'n chip exact împrejurările în care Basarab-Țepeluș și-a reluat scaunul domnesc, izgonind pe Vlad Călugărul, totuși chiar și numai cu ajutorul acelor cîte va — trei patru — ce le avem pînă acum la îndemîna spre acest scop, putem întrevede aceste împrejurări:

¹⁾ *Ibid.*, No. CXII, p. 113.

²⁾ Zinkeisen, *Gesch. des osman. Reiches*, II, p. 474 squ.

³⁾ Copie la Acad. rom.

⁴⁾ Bogdan, *o. c.*, p. 112 nota.

Am văzut că la 6 August 1481 Țepeluș, înconjurat de-o seamă de boerii ce-i mai rămăsesse credincioși, era în Pitești, în drum spre munți; va fi ajuns, de sigur, nu mult după această dată în părțile apusene ale Olteniei, pe unde-l urmăria oștile lui Vlad Calugăru. Între această vreme așa dar și 16 Nov. 1481 — când se constată iarăși Voevod al Țării-Românești — trebuiesc așezate evenimentele ce-au adus reîntronizarea sa și izgonirea lui Vlad Calugăru în Ardeal. Am emis mai sus că Basarab-Țepeluș găsi în Oltenia adăpost și reculegere la partizanii săi, boerii din neamul Craioveștilor, cu ajutorul cărora, credem, și-a reluat domnescul scaun pierdut. Iată acum pe ce întemeiem această părere :

Din vremea acestei a doua domnii a lui Țepeluș, de după 16 Nov. 1481, ne-a rămas dela dinsul un singur hrisov, dat în Gherghița la 23 Martie 1482, indiction 15¹⁾, în care vedem însemnat un divan cu totul nou, cu desăvîrșire schimbat. Nu mai întîlnim în acest hrisov — afară de Stan comisul — pe nici unul din boerii lui Țepeluș dintre 1478-80²⁾; asemenea — afară de Mircea paharnicul — pe nici unul din boerii rămași credincioși lui și după bătălia dela Rîmnic³⁾. Așa pe Neagul, fostul său mare vornic, și pe Stănilă Vasiev nu-i mai întîlnim *defel* în documentele vremii, după 6 Aug. 1481: coplesiiți de bătrînețe se vor fi retras amîndoi spre odihnă la proprietățile lor, și, nu peste mult, vor fi și murit⁴⁾. Pe Vladul, marele vornic, asemenea nu-l mai întîlnim : a perit — vom vedea — tăiat de Vlad Calugăru. Vintilă logofătul și Staico

¹⁾ Orig. la Arh. Stat., *M-stirea Snagov*, pach. 2, doc. 1; publicat de Miletić-Agura, *Sbornic* IX, p. 337, No. 13, dar cu dată greșită : 1480.

²⁾ Venelin, *o. c.*, p. 111; Bogdan, *o. c.*, scrisorile dela pp. 208-217; cf. mai sus, p. 21 nota 1.

³⁾ Mil.-Ag., *Sbornic*, IX, p. 340, No. 14.

⁴⁾ Pentru vaza, rolul politic și vrsta marelui vornic Neagul, vezi frumoasele și înțeleptele lui scrisori către Brașoveni, la Bogdan, *o. c.*, No. C-II-IV, pp. 208-13. În cea din urmă scrie el între altele : «Și să știți că eu sînt Neagul vornicul și că m-am trudit bătrînețele la Poarta domnului marelui Împărat, numai pentru binele vostru». Cf., *ibid.*, p. 95: Pentru Stănilă Vasiev, *ibid.*, p. 208 nota.

comisul părăsesc pe Țepeluș, dindu-se în partea lui Vlad Călugărul, în divanul căruia îi întâlnim din chiar întâiul său hrisov : pe Vintilă logofătul între anii 1482—89; pe Staico comisul, pe care Vlad Călugărul l-a făcut ginere și logofăt, în tot timpul domniei socrului său¹⁾. Sucas vistierul de asemenea pare că trece de partea lui Vlad Călugărul²⁾. Și în sfârșit, pe Pardosul spătarul și Petre stolnicul nu-i mai găsim nici pe lângă Basarab-cel-Tinăr nici pe lângă Vlad Călugărul.

Din contra boerii ce-l susțineau pe Basarab-cel-Tinăr, în a doua parte a domniei, după 16 Nov. 1481, sînt cu totul alții. Ni-i arată hrisovul său din 1482, Mart 23. În frunte e Metropolitul Țării, Macarie³⁾; apoi Barbul și Pîrvul marele vornic, cei doi mai mari dintre frații Craiovești, fiii lui Neagoe [= *сноровъ нѣковъ*⁴⁾] — acesta *poate* chiar același cu Neagul, credinciosul și vestitul vornic al lui Țepeluș⁵⁾.

¹⁾ Vezi tabla doc., la sfârșit. Staico log. păstrează această demnitate și-n timpul lui Radul-cel-Mare, până la 1507, cînd moare. Cel din urmă hrisov în care figurează e din 20 Iulie 1507 [orig. Arh. stat., *M-stirea Glavacioc*, pach. 20, doc. 1; cf. Bogdan, *o. c.*, p. 221 nota]. După Staico, logofeția o poartă, în timpul lui Mihnea-cel-Rău [1508—1510], Teodor, credem, fostul vistier la Radul-c-M.; iar după acest Teodor, în timpul lui Vlăduță [1510—1512], Bogdan, ce-n timpul lui Radul-c-M. fusese spătar și pe care Vlăduță îl facea mai pe urmă, după ce se învrăjbește cu Craioveștii [Cronica Țării, *Magazin ist.*, IV, p. 248 spune că acest Bogdan fusese cauza vrajbei dintre Domn și Craioveștii], vornic mare în locul lui Pîrvul Craiovescul. În timpul lui Neagoe Basarab, Bogdan mare vornic nu mai apare în documente. După Cronică, *ibid.*, p. 251 a fost ucis de Neagoe Basarab.

²⁾ Nu-l găsim în documentele acestuia; dar cf. scrisoarea No. CX, p. 111, la Bogdan, *o. c.*

³⁾ V. Catalogul metropolișilor Ungro-Vlahiei la Lesviodax, *Istoria Bisericească*, București 1845, p. 390 sq.

⁴⁾ Odobescu, Mss. și tipăriturile dela Bistrița, în *Revista Română*, 1861, I, p. 814.

⁵⁾ După cît cunosc, numai acum, la această dată și cu acest prilej, se manifestă Craioveștii în istoria politică a Țării-Românești. Retrăgîndu-se odată cu alungarea și uciderea lui Țepeluș, întimplată în primăvara anului 1482, se înpacă mai apoi cu stăpînirea lui Vlad Călugărul și îi vedem în divanul acestuia întîia oară pe amîndoi în 1487, Iulie 13. De aci înainte continuă să ocupe deregătorile de ban și mare vornic în tot timpul domniei lui Vlad Că-

Urmează Dumitru Ghizdaveț ¹⁾, Mircea paharnicul, singurul rămas pe lângă Țepeluș din cei dela 6 August 1481, Pîrvul logofătul, Mircea vornicul, Albul spătarul ²⁾, Stoian armașul, Piper stolnicul, boer de-ai lui Basarab-Lațotă ³⁾, Stan comisul ⁴⁾, Vladislav vistierul ⁵⁾ și Oană stratornicul.

lugărul [vezi tabla doc.] și a fiului său Radul-cel-Mare [1496—1508]. Retrăgându-se înaintea lui Mihnea-cel-Rău, vrăjmașul lor neîmpăcat, el revin, în aceleași deregătorii, sub Vlăduț, în hrisoavele căruia îi întâlnim pînă la 20 Nov. 1511 [Arh. stat., *Condica M-stirii Tismana*, I, f. 181 v.]; după această dată nu-l mai întâlnim sub Vlăduț; îndușmăniindu-se cu Domnul aduc pe Turcii lui Mehmed-beg, carei fac Domn pe Neagoe Basarab. Îi găsim pe admîndoi la începutul domniei lui Neagoe, în cel întîiu hrisev ce cunosc dela acesta, dn 26 Mai 1512 [Acad. rom., *Cond. M-stirii Snagov*, f. 66]. După această dată nu mai putem urmări în hrisoave decît numai pe unul, pe Barbul banul, pînă la 1520, Ianuar 4 [Arh. stat., *Cond. M-stirii Bistrița*, III, f. 76 v.]; căci Pîrvul m. vornic, dispare, pentru a reapărea în 1523, Iulie 11 [Arh. stat., *Episc. Rîmnic*, pach. 78, doc. 1; comunicat de d. Iuliu Tuducescu] ca Ban al Craiovei în locul fratelui său Barbul, care s'a călugărit la mănăstirea sa Bistrița. Între unul și altul, bănia a ținut-o, scurt timp, Preda fiul marelui vornic Pîrvul [Odobescu, *ibid.*, p. 729] în 1520 și 21 [doc.: 10 April 1520, Arh. stat., *M-stirea Bistrița*, pach. 11, doc. 4; comunicat de d-l Iuliu Tuducescu; 11 Iunie 1520, orig. Acad. rom. doc. 163/XX; 9 Iulie 1520, copie slavă, Acad. rom. doc. 11/XXXIV; 30 Nov. 1521, Iorga, *Stud. și Doc.*, V, p. 170, și Odobescu, *ibid.*, p. 731]. Pîrvul poartă bănia Craiovei [pentru o scurtă întrerupere în timpul lui Vladislav III, April 1523 — Nov. 1524, v. Cronica Țării în *Mag. ist.* IV, p. 270] pînă la moartea sa, 28 Aprilie 1529 [V. inscripția de pe piatra mormîntală la Tocilescu, Raporturi asupra citorva mănăstirilor din Țară, *Anal. Acad. rom.*, ser. II, t. VIII, secția istorică, p. 193]. Cel din urmă doc. ce cunosc, în care să fie menționat Pîrvul banul e din 10 Nov. 1528 [Arh. stat., *M-stirea Tismana*, pach. 28, doc. 1; comunicat de d-l Iuliu Tuducescu].

Barbul se călugărește, desigur, îndată după Ianuar 1520, dată la care îl aflăm pentru ultima oară ban, căci la 1521 e menționat pe un panaghiar ca monahul Pahonie [Odobescu, *ibid.*, p. 731; Tocilescu, Raporturile citate, *ibid.*, p. 191].

¹⁾ Cf. Bogdan, *o. c.*, p. 77 nota.

²⁾ Un Albul spătar găsim între boerii lui Vlad Călugărul la 1494 și 96; un Albul comis între 1487—89, care, de sigur, e stolnicul cu același nume dela 1489—96 [vezi tab. doc.].

³⁾ Bogdan, *ibid.*, No. LXXXIV, p. 83 și nota.

⁴⁾ Un Stan stolnic nu însă comis întâlnim sub Vlad Călugărul la 1489 și 90 [vezi tab. doc.].

⁵⁾ Un Vladislav, spătar însă, se găsește în divanul lui Vlad Călugărul

Împrejurarea că Basarab-Țepeluș, după bătălia dela Rîmnic, caută refugiu în Oltenia, unde-și avea starea boerii Craiovești, împrejurarea că acești vestiți boeri apar așa deodată pe lângă Țepeluș, *cumnatul* lor poate ¹⁾, după ce domnia acestuia fusese ruinată pentru un moment, și împrejurarea că dispar iarăși odată cu domnul lor: acesta pentru vecie, iar ei pentru câțiva ani, — ne-a făcut să emitem părerea cum că Basarab-cel-Tînăr, strîngîndu-și, cu ajutorul Craioveștilor, puteri nouă și partizani noi, s'a întors în toamnă și a izgonit pe Vlad Călugărul, care s'a retras tot la prietenii săi din Brașov.

Recăpătîndu-și domnia, Țepeluș își trimite soli la Regele Matei, să facă pace, să-l înduplece adică a recunoaște noua stare de lucruri din Țara-Romînească; căci despre Turci era asigurat. Și izbuteste. Așa că într'o scrisoare a sa către Brașovenii din Sept.-Oct. 1481 ²⁾, în care reclama dela aceștia, prin credinciosul său Oprea, extrădarea lui Vintilă logofătul și lui Caloian — cari, trimiși fiind de el la Brașov cu 60,000 aspri să-î cumpere argintării, au rămas la vrăjmașul său Călugărul — putea să le dea de știre «că pacea de care ne-am rugat lui Dumnezeu, Dumnezeu și preacurata ne-au dat-o, și m'a luat domnul Craiul pe lângă sine să avem pace bună»; în același timp le mai cerea, în puterea acestei păci, să alunge pe Vlad Călugărul, care «de acolo, din locurile voastre intră în țara domniei mele de-mi face pagubă». Iarna ce sosia, propi, de sigur, incursiunile vrăjmașului adăpostit în cetatea săsească dela graniță; iar lui Țepeluș îi oferi prilej să se bucure cîteva luni în tihnă de pacea ce i-a dat-o Dumnezeu, Preacurata și Craiul. Odată cu sosirea primăverii anului următor, luptele dintre cei doi rivali vor reîncepe, de astădată însă pentru a se încheia prin moartea lui Țepeluș și stăpînirea lui Vlad Călugărul.

între 1483—90, căruia-i urmează în aceeași deregătorie Stroe, dela 1491—95 [v. tab. doc].

¹⁾ Iorga, *Sudii și Doc.*, III, p. XLIV.

²⁾ Bogdan, *o. c.*, No. CVII, p. 105; cf. nota privitoare la stabilirea datei, p. 106.

Cel d'întîi document datat cunoscut din domnia lui Vlad Călugărul e din Tîrgoviște 1482, Iulie 13 ¹⁾; iar cel din urmă rămas dela Basarab-cel-Tînăr e din 23 Martie 1482. Între aceste două date așa dar trebuiesc puse evenimentele ce-au adus înlocuirea, în domnia Țării-Romînești, a lui Țepeluș prin Vlad Călugărul.

Cu partisanii săi destul de numeroși, cu oastea ce-și va fi strîns cu înlesnirea Brașovenilor și a lui Ștefan Báthory, Vlad Călugărul a coborît, de îndată ce vremea i-a fost într'ajutor, prin Martie, în Țara Romînească, — unde s'a început lupta între cei doi rivali. Această luptă s'a trăgănat mai multă vreme nehotărît, împrejurare de care s'a folosit Ștefan-cel-Mare, cuprinzînd, la 10 Martie 1482, cetatea Crăciunei ²⁾, și cu dînsa întreg ținutul Putnei. Rezultatul luptei ni-l povestește însuși Vlad Călugărul într'o scrisoare trimisă Brașovenilor, după cum se vede îndată după luptă: «Și să știți domnia voastră că despre Țepeluș nu se știe încă nimica, iar boerii mi s'au închinat și toată țara, și Ali-beg îmi este cu bunătate; și a trimes Ali-beg la Poartă să-mi facă pace și să-mi aducă steag; și ciți pribegii au fost peste Dunăre, pe toți i-au trimes Ali-beg la mine;..... și am nădejde în milostivul Dumnezeu, că-mi voi dobîndi baștina mea, țara rumînească. Și rugați și domnia voastră pe Dumnezeu, căci dacă-mi va ajuta Dumnezeu, cum nădăjduesc într'însul, voi fi al vostru toată viața mea și cu toată dreptatea ³⁾».

Așa dar pe cînd Țepeluș apucase iarăși calea pribegiei, Vlad Călugărul, cu boerii și țara de partea sa, aștepta numai recunoașterea stăpînului de peste Dunăre, pentru care lucru intrase în tratative cu pașa de Nicopole. Și i-a venit recunoașterea nu mult după aceasta, cînd el putea vesti Brașovenilor că despre partea lui Ali-beg și a Turcilor «acum, cu

¹⁾ V. tabla doc., la sfîrșit.

²⁾ Cf. Bogdan, *o. c.*, p. 106 nota.

³⁾ *Ibid.*, No. cx, p. 111.

voea lui Dumnezeu, n'am nici o grije»¹⁾. Rămăsese dar numai Țepeluș, care pribegise și de rîndul acesta tot în Oltenia, căutîndu-și asil la cumnatul său Stanciul dela Glogova, bărbatul surorii sale, jupîniței Anca²⁾. Aci însă i-a fost sortit să-l ajungă sfîrșitul, omorît fiind de boerii Mehedințeni. «Am «trimes — scrie Vlad Călugărul — pe slugile domniei mele pe «Florea și pe Danciul³⁾, să vă dea veste bună, cum că «pe vrăjmașul nostru și al vostru l-au omorît Mehedințenii la «satul Glogova»⁴⁾.

Moartea lui Țepeluș pune capăt luptei dintre cei doi rivali și asigură lui Vlad Călugărul domnia Țării Romînești, — domnie al cărei început trebuie pus în Martie-Aprilie 1482.

Credem că acum e locul, înainte de a trece la expunerea domniei Voievodului nostru, să spunem că, dacă e să-i dăm acestui Vlad Voievod o ordine numerică în șirul domniilor Țării-Romînești, trebuie să-l numim *Vlad-Vodă al III-lea zis și Călugărul*, iar nu al V-lea sau al VI-lea, cum de

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) *Ibid.*, No. CXI, p. 112.

2) Miletic-Agura. *Sbornic*, IX, p. 337; No. 12 = A. Ștefulescu, *Tismiana*, ed. II-a, București 1903, p. 170. Aci se arată că cumnatul lui Țepeluș e din neamul Glogovenilor.

3) Un Danciul stolnic găsim sub Vlad Călugărul între 1482—89; după această dată un comis cu același nume dela 1489 până la sfîrșitul domniei lui Vlad Călugărul și în timpul domniei lui Radul-cel-Mare până la 1503 Aprilie 19 [Acad. rom., *Condica Mîndstirii Sadova*, f. 186]. După această dată comis e făcut nepotul Domnului, Pîrvul, fiul lui Staico logofătul și al jupăniței Caplea [v. scrisoarea lui Radul către Brașovenii din 18 Iulie = feria quinta ante festum sancti Eliae prophetae, 1504, copie Acad. rom.; regist la Hasdeu, *Columna lui Traian*, 1874, p. 128; cf. Iorga, *Pretendenții domnești în sec. al XVI-lea*, București 1898, p. 15, nota 8; idem, *Stud. și Doc.*, III, p. XLIII], pe care-l întîlnim în doc. vremii ca atare dela 1504, Iunie 12 [Arch. Stat., *Condica Mîndstirii Bistrița*, I, f. 358] până la 1508, Sept. 7 [Arh. Stat., *Mîndstirea Bistrița*, pach. I, doc. 1; comunicat de d-l Iuliu Tuducescu]. Moare curînd după această dată, căci în 1509, Dec. 5 [Arh. Stat., *Condica Mîndstirii Tismiana*, I, f. 240] comis e Diicu și în hrisoavele armătoare Neagoe. La 1511, Dec. 27, Pîrvul comisul e arătat ca fiind răposat [*Romînisul*, revistă, București 1870, p. 46].

4) Bogdan, *o. c.*, No. CXIII, p. 113.

obiceiū a fost numit în istoria noastră. Căci înainte de din-sul țara a avut numai doi domni cu numele Vlad: pe Vlad Dracul și pe Vlad Țepeș; iar cît privește pe Vladislav I [1364—74], fiul lui Alexandru, și Vladislav II [1446—56], fiul lui Dan al II-lea, — pe aceștia nu trebuie să-i înșirăm alături cu cei d'întîiū, pentru că cronicile și hrisoavele noastre au făcut totdeauna deosebire între Vlazi și Vladislavi: de comun Vlazi erau ai neamului drăculesc, Vladislavi ai neamului dănesc ¹⁾. Cît privește numele Călugărul care i s'a dat lui Vlad al III-lea, e lesne de înțeles că el e o poreclă dată chiar de contemporanii săi, — pentru că fusese călugăr înainte de domnie ²⁾. «Călugăru!» îl numesc analele moldovene contemporane, «Kaluger» analele sirbești, «Sacerdos, Kalager și Kalagyor» documentele ardeleni, «Caloiero» un raport venețian din Constantinopole ³⁾ și, în sfîrșit, «Călugărul» hrisoavele Domnilor următori ⁴⁾.

¹⁾ D-I Bogdan, în *Doc. și Reg.*, a stabilit foarte corect ordinea nomenclurii a Domnilor omonimi ai Țării-Romînești din sec. XV și XVI.

²⁾ V. pentru această mărturie narațiunii rusești contemporane asupra lui Vlad Țepeș, pe care am mai amintit-o, la Bogdan, *Vlad Țepeș*, p. 134.

³⁾ Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 28.

⁴⁾ Doc. din 1502, fără dată de lună și zi, în Arh. stat., *Minăstirea Nucet*, pach. 20, No. 2; 1531, Oct. 24, la Acad. rom., *Cond. Minăstirii Glavacioc*, f. 286; 1536 Iunie, *ibid.*, f. 278; 1537, Nov. 24 la Iorga, *Stud. și Doc.*, V, p. 298 și alte multe posterioare.

Ordinea numerică nefîndatîndu-se, în vremea veche Voevoziilor omonimii se determină prin porecle sau atribute adjectivale. Unele din aceste porecle sau atribute erau date chiar de contemporanii; altele de urmași, atunci cînd se simțea necesitate. Așa porecla Dracul a lui Vlad I-ii, Țepeș a lui Vlad al II-lea, Țepeluș a lui Basarab al III-lea și Călugărul a lui Vlad al III-lea sînt date chiar de contemporanii, cum dovedesc documentele. Atributul de *cel Bătrîn* al lui Mircea I-ii, care nu trebuie luat în înțeles de bătrînețe fizică, e dat de urmași numai către sfîrșitul sec. al XVI-lea, spre a-l deosebi de Mircea al II-lea. [Ciobanul: 1545—1552 și 1558—59] și înseamnă cel mai bătrîn Mircea cu acest nume; atributul *cel Frumos* dat lui Radul al III-lea îl găsim în hrisoave numai după 1536 [v. Iorga, *Stud. și Doc.*, V, p. 289—90], cînd s'a simțit nevoea să se deosebească nu atît de omonimii săi de mai nainte, cît mai ales de cei din urma sa: Radul al IV-lea, al V-lea și al VI-lea, căroră asemenea li s'a zis mai pe urmă: cel Mare, dela Afumași și Călugărul.

Trecem acum la cercetarea domniei lui Vlad-Vodă Călugărul, pentru a căreia mai bună înțelegere vom subîmpărți-o în : relațiuni cu Moldovenii, cu Turcii și cu Ungurii și apoi vom stăruii și asupra orînduirii lăuntrice a Țării.

II.

Vlad Călugărul odată întărit în scaunul domnesc din Tîrgoviște, prin recunoașterea din partea Turcilor, — deveni supusul docil al acestora, de sigur, spre marea mîhnire a marelui său vecin din Moldova, care — prin succesul armelor sale în războiul dela Rîmnic — îi înlesnise și îngăduise a apuca întîia-oară domnia Țării-Romînești; înzelasă și acest Voevod muntean nădejtile Voevodului moldovean, căci — cum scrie cronicarul — «a călcat pe urma celorlalți domni «muntenești și nu s'a lepădat de Turci».

Convins că nu peste mult timp trebuia să fie lovit negreșit de Turci, perzînd orice nădejde de a-și mai putea apăra hotarul țării dinspre Țara-Romînească cu ajutorul Domnilor de aci, — Ștefan-cel-Mare înțelese că mîntuirea-î va veni numai dela sine și prin sine; de aceea căută să se întărească în partea de jos a țării, acolo pe unde trei Domni ai Țării-Romînești, pe rînd, călăuziră pe Turci în Moldova. Prilejul se ivi în vremea luptei dintre Țepeluș și Vlad Călugărul din primăvara anului 1482, cînd cuprinse pentru sine cetatea Crăciunei.

Date fiind împrejurările se vede a o fi cuprins ușor, fără înpotrivire, fapt ce reese și din știrea laconică, dar neîndoielnică, pe care letopisețul bistrițan ne-a transmis-o cu privire la acest eveniment: «În anul 6990 [= 1482] Martie 10, luat-au «Ștefan Voevod cetatea Crăciunei și au așezat într'insa pre «părcălabii săi, Vilcea și Ivanco»¹⁾. Dar Ștefan n'a cuprins, cu

¹⁾ Bogdan, *Cron. inedite*, pp. 57-8; Idem, *Vechile cronice*, p. 196. Cf. Idem, *Doc. și Reg.*, No. CCIX și CCX, pp. 217-8. Cetatea, a cărei șurme se văd pînă în ziua de azi, se rid ca chiar pe malul Milcovului.

acest prilej, numai cetatea Crăciuneii, ci, odată cu aceasta, întreg ținutul ei, — al Putnei.

Ureche, care dă și el, la an greșit însă, știrea despre cuprinderea Crăciuniiei, ne spune: «Și aū luat Ștefan-Vodă ce-tatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce se chiamă ținutul Putnei, și l-aū lipit de Moldova, și aū pus Părcălabii săii, pre Vilcea și pre Ivan». Iar mai departe ne spune și cum s'aū «lipit» ținutul Putna de Moldova: «aducînd și pre mulți din boerii «Țărei Romănești și alți oameni de frunte acolo, aū pus pre «ai săii boerii și oameni de cinste de aū vorovit și aū tocmit, «de aū despărțit din Milcovul cel mare o parte de pîrău, ce «vine pre lingă Odobești și trece de dă în apa Putnei, și «acela pînă astăzi este hotar țării Moldovei și Țărei Romănești. Iară mai înainte era price între amîndouă țările: că «țara Muntenească vrea să fie hotarul său pînă în apa Troțușului; iară Moldovenii nu-î lăsaū, pînă aū vrut Dumnezeu «de s'aū tocmit așa.»²⁾

Relațiunile dintre Țara-Romînească și Moldova le putem mărgini aci. Vlad Calugărul nu era defel om de acțiune, nici măcar atît cît Radul-cel Frumos, ca astfel să provoace pe Ștefan: el se înfeudează cu totulul tot politiceii turcești și așteptă ca suzeranul său în persoană să vină a-l pedepsi pe Ștefan pentru cuprinderea Putnei. Pe de altă parte împrejurările reduc considerabil acțiunea marelui Ștefan. Țara-Romînească era ca'n mîinile Turcilor, Matia Corvinul încurcat în lupte cu Împăratul Frederic al III-lea încheie, saū mai bine zis cumpără în 1483, o pace cu Sultanul Baiazid al II-lea, fără ca Petru, Arhiepiscopul de Kolocsa, cancelarul său, să cuprindă în acel tractat de pace și pe Ștefan al Moldovei, deși regele său, Matia, în fața Europei să dedea drept suzeran al Moldovei.

Părăsit de sprijinul Ungurilor, Ștefan nu putu face față marelui expediții turcești din 1484 și perdu cetățile dela Dunăre și Marea Neagră. În nădejdea recîștigării lor se îndreptă spre Polonă. În 12 Septembrie 1485, la Colomea, el și boerii

²⁾ Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, I, p. 162.

săi, prestă, cu mare solemnitate, în fața Regelui Cazimir și a Curței sale omagiul de vasalitate, pe care Polonii îl așteptau și cereau în zadar dela Ștefan atit mar' de vreme ¹⁾. E drept că Polonii l-au ajutat pe Voevodul Moldovii, dar cu ajutorul primit dela ei, abia putea să țină pept dușmanilor ce-î treceau hotarele. Înțelegem bine că 'n asemenea împrejurări Ștefan nu era să se mai avînte în expediții în Țara-Romînească ca pe vremea lui Radul-cel-Frumos, a lui Basarab-Laiotă și a lui Basarab-Țepeluș, — pentru ca să așeze aci vre-un alt domn credincios sieși, care însă nici nu se prea găsia.

Cu aceste putem trece la cercetarea relațiunilor lui Vlad Călugărul cu Turcii.

Cum că Domnul Țării-Romînești era cu totul înfeodat politiceii otomane și supus necondiționat al Turcilor, se vede de acolo că 'n expedițiile pe cari aceștia le fac în Moldova pe timpul domniei sale, el orî șa parte activă la ele orî înlesnește trecerea armiiilor turcești prin țara sa.

Așa la însemnata expediție a lui Baiazid din 1484 în contra Chilieii și Cetății-Albe aproape toate izvoarele pomenesc de cooperarea oștilor muntenești ale lui Vlad Călugărul cu armata Sultanului la asediul ziselor cetăți. Ne mărturisesc aceasta analele moldovenești ²⁾, și, după aceste, cele ale Țării-Romînești ³⁾; apoi însuși Sultanul Baiazid în epistola sa scrisă chiar sub zidurile Chilieii în 2 August 1484 și adresată Raguzanilor ⁴⁾. Dintre izvoarele apusene florentinul Andrea Cambini e 'n opoziție cu mărturisirile de mai sus, privitoare la partea ce Vlad Călugărul a luat în expediția turcească din 1484. El spune în istoria sa că Sultanul mergînd spre Chilia

¹⁾ Actele la Hurmuzaki, *Docum.*, II², pp. 288 și 710. Cf. cronicarii poloni: Cromerus, *op. cit.*, p. 433, Miechowski, trad. *Arch. ist.*, I², p. 42 și Wapowski, *Scriptores rerum Polonicarum*, Cracovia 1874, pp. 3-5.

²⁾ Bogdan, *Cron. ined.*, p. 58 și *Vechile cronice*, p. 227.

³⁾ Vezi-le la începutul acestei lucrări.

⁴⁾ *Mon. Hung. hist.*, Acta externa, VI, pp. 36-7.

prădă în cale Țara-Românească și sili pe Vlad să se supună¹⁾. Dacă așa s'ar fi întâmplat lucrurile, de sigur, o judecată mai favorabilă am face astăzi asupra lui Vlad Călugăru. Însă mărturia aceasta nu se poate susține față cu mărturiile transmise prin izvoarele înșirate mai sus²⁾.

Pe cînd Ștefan era 'n Polonia, pentru a presta omagiul regelui Cazimir, Sultanul Baiazid trimise în Moldova cu o oaste de 30—40 miî de oameni pe beglerbegul Rumeliei, Eununchul Ali-Hadîm, ca să prade Moldova³⁾. Acesta «după ce și-a aliat pe voevodul Valachiei cu oștile sale» navăli în Moldova în anul 890 al hegirei [= 1485] luna Ramazan [= 11 Septembrie-11 Octombrie]⁴⁾. Împreună arseră Suceava la 19 Septembrie, într'o Lună, iar a doua zi se întoarseră prădînd țara⁵⁾; cătră jumătatea lui Octombrie Ali-Hadîm era întors în Adrianopol⁶⁾.

În același an, cătră sfîrșit, Sultanul trimise o a doua expediție în Moldova în frunte cu Iskender-beg, beglerbegul Rumeliei, fratele lui Ali-beg al lui Mihaloglu, și cu Bali-beg, fiul lui Malcoci. Voevodul Țării-Românești convins să-și unească armele cu Turcii, — consimți și împreună iarăși intrară, prădînd, în Moldova. Dar Ștefan își sfărămă dușmanii la *Cătăbuga*, în Decembrie, și-î svirli peste Dunăre⁷⁾.

Prin moartea Regelui Matei, întimplată în 6 April 1490, pacea dintre Ungaria și Turcia se nimicește și, odată cu lup-

¹⁾ *Libro della origine di Turchi et imperio delli Ottomanni*, Florența 1537, l. III°, p. 49 sq. Pasagiul întreg e tradus de Bălcescu în *Mag. ist.*, II, p. 60 sq., de d. Hasdeu în *Arh. ist.*, I², p. 55 sq. și de d. N. Densușianu în *Rev. p. ist. arh. și fil.* a. IV, v. VIII, p. 193.

²⁾ V. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, unde se dau și se discută toate izvoarele privitoare la cestiune. Cf. Idem. *Stud. și Doc.*, III, p. LXV.

³⁾ Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum libri XVIII*, Francfort 1591, col. 595.

⁴⁾ Idem, *Annales Sultanorum Ottomanidarum*, Francfort 1588, p. 52.

⁵⁾ Bogdan, *Cron. ined.*, p. 58; Id., *Vech. cron.*, pp. 197 și 227; Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, I, p. 168.

⁶⁾ Leunclavius, *Annales*, l. c.

⁷⁾ Primim data aceasta [Decembrie] pentru lupta dela Cătăbuga, pe

tele interne pentru moștenirea Coroanei ungurești, reîncep luptele dela graniță cu Turcii. În 1492 ele se întind pe toată linia. Atunci — pe cînd Sultanul Baiazid era în Sofia, de unde plănuia să plece cu oastea sa contra Belgradului său contra Albaniei — «tributarii» Padișahului din Moldova și Țara-Romînească fură provocați și ei să dea ajutor Turcilor. Pe cînd însă Ștefan-cel-Mare răspundea că nu va învoi trecerea Tătarilor, pe care Turcii îi chemase la ei, prin țara sa Vlad Călugărul răspundea Sultanului, că el «ca un bun servitor ce-î este» e gata să vină unde-î va fi voea, să-l slujească în persoană; dar să-l ierte că nu poate veni cu oastea sa, căci îi este peste putință a-și părăsi țara¹⁾.

Așa erau relațiile lui Vlad Călugărul cu Turcii, din care se vede că Voievodul român le era supus credincios ca nici un altul din predecesorii săi. Liniștit din spre Moldova și Ardeal, în bună înțelegere cu fruntașii țării și tributar docil al Turcilor, — în aceste condițiuni s'a putut menține în scaunul domnesc pînă la moartea sa; iar după el, fiul său Radul, urmînd aceeași conduită politică, a stăpînit Țara deasemenea pînă la moarte. Să cercetăm acum relațiile cu Ardealul Ungariei, asupra cărora posedăm date mai multe și mai amănunțite.

Relațiunile dintre Ardeal și Țara-Romînească în timpul domniei lui Vlad Călugărul se caracterizează printr'o epocă de «pace și bine» pînă la moartea Regelui [1490] și printr'o

care o dă letopisețul de la Bistrița, cel mai sigur sub raportul exactității datelor. Analele turcești citate spun că expediția s'a făcut în luna Muharam [= 18 Ian.—17 Feb.]; dar data aceasta nu se poate primi, deoarece atunci expediția s'ar fi făcut înaintea celei din Septembrie a lui Ali-Hadîm, ceea ce n'a fost. Cronicile moldo-polone, analele putnene și cronicile lui Ureche pun bătălia dela Cătlăbuga în 16 Nov.; timpul prea scurt ce s'ar fi strecurat în acest caz între o expediție și alta se opune, credem, și aceste date. De altcum cronica lui Gaspar Weinreich din Danzig [*Scriptores rerum Prusicarum*, Lipsca 1870, IV, p. 756] dă o dată apropiată de aceasta: Sf. Martin [= 11 Nov.].

¹⁾ Un raport venețian din Constantinopol, din 18 Iulie 1482, Hurmuzaki, *Doc.*, VIII, p. 28.

alta de încordare și rivalitate după această dată. În cea dintîi, Ardealul, asigurat din spre partea Turcilor prin pacea dela 1483, era asigurat și din spre partea tributariului acestora din Țara-Romînească, Vlad Călugărul, care, de altfel, avea și datoriile de recunoștință către Ardeleni și voevodul lor, Ștefan Báthory, în mijlocul cărora trăise multă vreme și cu ajutorul cărora, în mare parte, ajunsese în domnie. Așa se face că printre documentele acestei epoci nu găsim de acele în care vecinii din Ardeal să exprime nesiguranță, temeri și bănueli față cu voevodul transalpin. O dată numai, la 20 Septembrie [=feria quarta proxima post festum exaltationis sanctae crucis] 1486, Ștefan Horvath, vice-voevodul Ardealului, scria din Orăștie Brașovenilor să trimească cercetași în Țara-Romînească, unde Turcii s'ar fi adunat, cu scop să năvălească în Ardeal ¹⁾. Apoi măsuri foarte îndreptățite din partea lui Ștefan Báthory: așa la 13 Iunie [=feria secunda proxima post festum sanctae trinitatis] 1484, cu o lună înainte de căderea Chilieii, el scria din Mediaș Brașovenilor, cerindu-le să-i comunice știrile pe cari cercetașii lor le-au adus din Țara-Romînească și Moldova ²⁾; iar la 14 Februarie 1486, pe cînd o expediție turcească trecea, înlesnită de Vlad Călugărul, prin Țara-Romînească în Moldova, spre a fi sfîrșită la Scheia, tot el opria exportul de arme în Țara-Romînească: nimeni nu putea duce cu sine mai mult de o spadă, un scut și 8—9 săgeți ³⁾.

Relațiunile comerciale din această vreme de asemenea sînt pașnice. La 15 Novembrie 1482, cînd Domnia-i era cu totul asigurată, Vlad Călugărul reîntărește Brașovenilor vechiul așezămint de vamă «ce au fost pe vremea altor domni și a fratelui meu Radul Voevod» ⁴⁾. Urmează apoi trimeși dintr'o parte și alta pentru afaceri de toate zilele, cereri de îndrep-

1) Copie Acad. rom.

2) *Ibid.*

3) Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 294.

4) Bogdan, *op. cit.*, No. CXVI, p. 116.

tăţire pentru cei nedreptăţii, de răsplătire pentru cei năpăstuiţi şi jefuiţi, de rescumpărare pentru cei omoriţi, etc. — tot afaceri pe cari, prin organizaţia socială de atunci, Domnul însuşi şi cu Divanul său trebuia să le rezolve ¹⁾.

Odată cu moartea Regelui Matei în însă, pacea expirînd, luptele dela graniţă reîncep. Încă în toamna anului 1491, Ardelenii se temeau de o năvălire turcească. Căci la 14 Octombrie [=feria sexta proxima ante festum beati Galli] Braşovenii scriau vice-voevodului Ardealului, lui Stefan Thelegdy, că Turcii sînt adunaţi cu mari puteri la Dunăre, de unde vor trece la Brăila; iar la 16 aceeaşi lună [=in festo beati Galli confessoris] Stefan Thelegdy comunică la rîndu-î această veste Sibienilor ²⁾. În anul următor 1492, Iunie 23, pe cînd Sultanul Baiazid era 'n Sofia, făcînd întinse pregătiri militare, Staicu logofătul, ginerele lui Vlad Călugărul, vestea sub toată taîna pe Braşoveni că i s'a dat iarăşi lui Ali-beg, sangeacul Nicolaei, care — Ali-beg — «caută să vă facă ceva, şi mă tem ca nu cumva să treacă peste noi, ca să vă prade» ³⁾.

Dar expediţia aceasta pe care Staicu logofătul o anunţa încă din vară, era să se facă numai în miezul iernei; şi înştiinţarea din urmă o primiră Sibienii dela însuşi Domnul, care, în 30 Decembrie [=dominica proxima post festum sancti Sylvestri Papae] 1492, le scria din Bucureşti că Sultanul a dat voevodatul Semendriei lui Ali-beg, iar al Vidinului lui Malcocî, cari vor să vină cu oşti asupra Ardealului. Să vestească de lucrul acesta pe Ştefan Báthory, dar numai pe dînsul, ca nu cumva lăţindu-se vestea să aibă scirbă din partea Turcilor ⁴⁾. Sibienii îndată ce primiră vestea o transmit,

¹⁾ V., pentru toate acestea, *ibidem*, scrisorile lui Vlad Călugărul şi ale boerilor săi şi la Acad. rom. copia unei scrisori a lui Ştefan Báthory din 11 Mart [=feria sexta ante dominicam Reminiscere] 1487, în care vesteşte pe Braşovenii că trimete un sol la voevodul transalpin, rugîndu-î să-î dea un tâmaciu, care să-l însoţească.

²⁾ Cîpîi la Acad. rom.

³⁾ Bogdan, *op. cit.*, No. CCXIII, p. 220.

⁴⁾ V. tabla doc.

nu lui Ștefan Báthory, care nu era 'n țară, ci vice-voevodului Ardealului, lui Ștefan Thelegdy, ce le răspunde din Cluj, Marți după Boboteaza anului 1493 [= 9 Ianuar] să se pregătească de apărare¹⁾. În Ianuarie Ali-beg și Malcoci conduc în Ardeal prin Țara-Românească o armată care prădă țara Birsei; la întoarcere însă, pe când treceau pasul Turnului-Roș, prădătorii fură bătuți de oastea lui Ștefan Thelegdy, ajutată de muntenii din partea locului²⁾.

În Septembrie același an se răspîndise vestea printre Ardeleni că Turcii împreună cu Domnul Țării-Românești, vor trece iarăși munții; drept ce la 19 Septembrie [=feria quinta proxima ante festum beati Mathei apostoli et evangeliste] voevozii cei noi ai Ardealului, Ladislau de Losoncz și Bartolomeu Dragfy, împărțășind Săcuilor această veste îngrijitoare, le poruncia să se rădăce cu toții, călărași și pedestrași, și să plece spre Sibiu³⁾. Și într'adevăr cercetașii Brașovenilor întorși din Țara-Românească comunicaă acestora că Turcii sînt adunați în număr mare la Slatina, — veste pe care Brașovenii o trimit și Sibienilor la jumătatea lui Octombrie⁴⁾; iar boerii îngrijorați de soarta lor, cerură adăpost Sibienilor, cari trebuiau să-î primească, Regele Vladislav însuși poruncindu-le aceasta, deoarece prin ei vor afla mai repede intențiunile Turcilor și vor putea ușor lua măsuri de apărare⁵⁾.

Numai cît toată grija aceasta a Ardelenilor fu zădarnică, deoarece țara lor fu cruțată de o nouă năvălire turcească în 1493, — Turcii fiind ocupați în alte părți; asemenea fu cruțată și în 1494 cu toate că temerî în această privință s'aũ repetat și în acest an⁶⁾. Tot în 1494 se coborise printre

¹⁾ Apud Șincai, II, p. 139.

²⁾ Fessler, *Geschichte von Ungarn*, Lipsca 1874, II, p. 253. Cf. Iorga, *Stud. și Doc.*, III, p. LXXIV și Bonfinius, *Rerum Hungaricarum decades*, Lipsiae 1771, d. 5, pp. 725-6.

³⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 341.

⁴⁾ Copie Acad. rom.

⁵⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 347.

⁶⁾ *Ibid.*, p. 363-4 și cõpiile citate de la Acad. Rom.

Sibieni un pretendent la tronul lui Vlad Călugărul, Mihnea, fiul lui Țepeș, ce uneltia în contra Domnului, întreținind corespondență cu boerii partizanii ai săi din țară. Vlad Călugărul prinse pe emisarul lui Mihnea și, spre pedeapsă, îl slugi tăindu-i nasul¹⁾. În 1495 aflăm un alt pretendent în Ardeal, pe un Vlad, fiul lui Dracula, care neliniștea domnia lui Vlad Călugărul făcând dese incursiuni în Țara-Românească; Regele Ungariei Vladislav îi poruncește însă să părăsească Ardealul, ceea ce pare că și face²⁾. Dar cestiunea aceasta a pretendenților din timpul lui Vlad Călugărul va fi expusă cu deamăruntul mai la vale.

Încordarea relațiilor politice a adus cu sine și încordarea relațiilor de vamă, neguțătorești. Aceasta încă din 1491. Căci în acest an Vlad Călugărul răspundea, amărît și muștrător, Brașovenilor — care-i scrisese că sînt «bucuroși de răzmiriță» — că dușmănia lor nu e îndreptățită, de oare ce, zicea el, «am făcut pe voea voastră cum n'a făcut nici un domn din Țara-Rumânească» și apoi «am pace cu Domnul meu Craiul și cu părintele meu Bătrî Ișfan»³⁾. Așa era: după ce luptele dintre Unguri și Turci reîncep, Vlad Călugărul, asigurat despre Turci prin tribut și încredințări de fidelitate, caută să se asigure și despre Unguri; drept ce solii săi, Stan Cortofleșt și Crus, încheiară, prin mijlocirea lui Ștefan Báthory, cu solii regelui Vladislav, Bánffy Miklos și Kis Pál «pace și bine, cum n'a avut nici un domn în Țara-Rumânească afară de Radul voevod»⁴⁾. Politica aceasta de duplicitate o vor urma de aci înainte și alți Domni; în judecarea ei trebuie să ținem samă de împrejurări și mai ales de situația critică a Domnilor noștri, ce erau la mijloc, între Turci și Creștinii.

De oarece neguțătorii din Țara-Românească erau nedreptății, jefuiți chiar în Ardeal, precum vor fi fost și cei

¹⁾ Copie Acad. rom.

²⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 365.

³⁾ Bogdan, *o. c.*, No. CXXII, p. 120.

⁴⁾ *Ibid.*, No. CCXIV, p. 222.

din Ardeal în Țara-Românească, Domniî noștri erau nevoiți să închidă drumurile hotarelor. Așa face și Vlad Călugărul în 1493, silit mai ales de nelegiuirile castelanului din Bran, ce păzia trecătoarea Rucărului. De acest lucru îi vestește pe Brașoveni la 29 Aprilie [=feria secunda ante festum sanctorum Philipi et Iacobi apostolorum]—scriindu-le între altele că va înștiința pe Regele Vladislav cum că Voevodul Ardealului ține la Bran tîlhari și jefuitoari, — iar nu oameni buni, cum ținea 'nainte vreme Stefan Báthory ¹⁾). Pe urma acestor neînlegeri ni s'a păstrat o sumă de scrisori prin care Vlad Călugărul și boerii săi reclamă dreptate pentru supușii lor năpastuiți ²⁾). Plîngerea lui Vlad Călugărul în contra Castelanului din Bran a avut drept_m urmare o învoire vamală între Voevodul Ardealului, Stefan de Losoncz, și cel al Țării-Românești, despre care Bartolomeu Dragfy încunoștiințează pe Brașoveni la 11 Iunie [=feria tertia inter octavas corporis Christi] 1493, pentru ca să poruncească castelanului dela Bran să nu facă neajunsuri peste acea învoire ³⁾).

Așa dar relațiile între Ardeal și Țara Românească pe timpul lui Vlad Călugărul au fost bune și pașnice până la 1490, încordate și dușmănoase după această dată.

Cît privește cele două ținuturi de peste munți, foaste feude românești, Amlașul și Făgărașul, Vlad Călugărul nu le-a mai avut în stăpînire, cum de altfel nu le-a mai avut nici un domn al Țării Românești dela Vlad Țepeș încoace,

¹⁾ V. tab. doc.

²⁾ V. Bogdan, *o. c.*, l. c. Asemenea o scrisoare a lui V. C. din 19 Feb. [=feria quarta proxima post festum sanctae Katherinae virginis] 1494 către Brașoveni, prin care-î amenință cu închiderea granițelor, dacă nu vor da drumul neguțătorilor din Țara-Românească pe care ei î-au închis. În 25 Iulie [=feria quarta proxima post festum beati Anthonii confesoris] 1492, V. C. mulțumia Sibiienilor, că î-au trimis un maestru să-î așeze un candelabru la Mănăstirea Cozia. În 1495 trimite în misiune la Brașoveni pe Tudor logofătul. V. tab. doc.

³⁾ Copie Acad. Rom.

ultimul ce le-a stăpînit în chip efectiv ¹⁾. Interesant e însă că Matei Corvin, care dăduse Făgărașul, în timpul lui Radulcel-Frumos, în stăpînirea Universității săsești ²⁾, îl ă și-l dă boerului român Udriște, care a trăit multă vreme în Ardeal, sprijinind pe Laiot și Vlad Călugărul, după ce unul perduse domnia și înaintea de ce celălalt să o capete. Murind Udriște, în 1483 și Sașii cerînd înapoi proprietatea, Matei Corvin ali-pește iarăși scaunelor săsești la țara Făgărașului, «care s'au ținut pînă acum de Boerul Udriște, despre a căruî moarte am aflat de curînd», printr'o diplomă dată în Buda, la 16 Novembre [= die dominico proximo post festum beati Martini episcopi et confessoris] ³⁾. Această diplomă le-o trimite Sașilor Urban, tezaurarul regesc, odată cu provocarea, tot din 16 Novembre [= die dominico proximo ante festum beatae Elizabeth viduae], «ca ajutorința și veniturile crăești din mijlocul vostru cît măî curînd să le plătiți» ⁴⁾.

Bucurîndu-se în timpul domniei sale de liniște și pace, înclinat spre cele spirituale, Vlad Călugărul se preocupă măî mult de cele bisericesti: înălță, după cît cunoaștem, o mănăstire și un schit, ajută și înzestră cu averi nu numai mănăstirile din țară, ci și pe cele din sfîntul munte.

El e ctitorul Mănăstirii Glavacioc din ținutul Vlașca. Căci pisania acestei mănăstiri, pe care a cunoscut-o autorul Cronologiei critice a Țării-Romînești saū, poate, chiar al celei tabelare, — mărturisia: «acest domn aū făcut Mănăstirea Glavaciocului și murind, aū isprăvit fiul saū Radul-Vodă... la leat 1496» ⁵⁾; asemenea hrisoavele de danie ale Mănăstirii,

¹⁾ Pentru cestiunea posesiunii Amlășului și Făgărașului, v. studiul d-lui D. Onciul: Titlul lui Mircea cel Bătrîn, în *Conv. lit.* a. XXXVI și XXXVII.

²⁾ Pentru schimbările de posesiune în Făgăraș pe vremea lui Radulcel-Frumos, v. *Transilvania*, I. c.

³⁾ Copie Acad. rom.

⁴⁾ *Ibid.*, în trad., la Șincaî, II, p. 119.

⁵⁾ Șincaî, II, p. 110. Pisania cea veche nu măî există astăzi și mă-

cară se referă la începutul ei, numesc pe Vlad Călugărul și pe fiul său Radul, ctitorii ai Glavaciocului ¹⁾. Hrisoave de danie dela Vlad Călugărul pentru mănăstirea sa ne-au rămas din 1493 Iunie 16 și 1495 Septembrie 4 ²⁾.

A doua fundație bisericească a lui Vlad Călugărul e un schit în comuna Babele, tot în Vlașca, care azi nu mai există, dar care exista încă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea ³⁾. Din norocire ni s'a păstrat în copie pisania fostului schit. Și iată cum: În 1774 Mitropolitul Neofit I făcu o vizitație canonică în țara asupra căreia ne-a lăsat în grecește *note* — un memoriu despre trecutul mănăstirilor și bisericilor vizitate, memoriu pe care răposatul Episcop Ghenadie Enăceanul l-a tradus și publicat ⁴⁾. În acest memoriu ni se dă în copie și în

năstirea are o altă mai nouă; dar există un clopot, pe care se citește numele ctitorului și a. 7000 [= 1492]. Aceste mi le-a comunicat d. I. Băjan, funcționar la Arh. stat., care a vizitat mănăstirea.

Inscripția cea nouă e din timpul lui Brîncoveanu. Iat-o, după copia luată de d. I. Băjan: «Sfînta această și vestită mănăstire Glavacioc [cu] hramul Blagoveșteniei bogorodită, făcutu-s'au din temelja ei de bun și bătrînul Vlad Vv. Călugărul dinpreună cu fiul său Radul Vv.; iar de zugrăvit cu împodobarea sfinților fost-au zugrăvită de Neagoe-Vodă Basarab dinpreună cu Petru Vodă. Iar cînd au fost în zilele Mării sale Domnului nostru Io Constantin Basarab Vv., fiind păstoru turmei țării creștinești Kir Teodosie Mitropolitul, la anul dela zidirea lumii leat 7209, fost-au trimis de Măria Sa Vodă și cu blagoslovenia Mitropolitului Ștefan, clisierul Mitropolii, care și ucenic au fost, care și mai dinnainte logofețel mănăstirii; decî văzînd mănăstirea stricată și de tot vechiă de podoaba sfinților, s'au apucat de au zugrăvit peste tot cum se vede, și o [au] pardosit peste tot cu lespezi și au făcut proscomidia și preastolul și ușa cea mare și treaptele jîturilor domnești și piatră pre Vlad-Vodă și ferestrele împrejur tot săpate în piatră și case de piatră boltite și foișoare și răzimători bisericii și s'au isprăvit toate aceste la leat 7212, msiță Iunie 12».

¹⁾ Acad. Rom. *Cond. Mănăstirii Glavacioc*, f. 286: 1531, Oct. 24; f. 278: 1536, Iunie; f. 287: 1570; f. 191: 1677, Mai 30; f. 196: 1686, Mart 14; f. 203: 1716, Mai 28; f. 209: 1717 Mai 8; f. 216: 1731, Febr. 16; f. 222: 1734, Iulie 3 etc.

²⁾ V, tab. doc.

³⁾ Tunusli, *o. c.*, p. 174 și Fotino, *o. c.*, III, p. 170.

⁴⁾ *Biserica ortodoxă*, București, a. II și III.

traducere românească pisania schitului, care suna astfel: «Acest schit s'aŭ făcut de cătră Vladul Voevod și fii lui «Radul și Mircea Voevod la anul 7001 [= 1493] dela Adam, «fiind metropolit al Ungro-Vlahiei Ilarion și egumen al schitului Visarion»¹⁾. Schitul a dăinuit un secol; apoi «de multă «nevoie și răutate ce aŭ fost aici în țara . . . aŭ rămas «numai zidul sărac, fără de bucate și fără de chilii înprejur», — spune în 1625 Maiu 21 Alexandru Voevod [Cuconul], cind întărește de egumen al Schitului Babele pe Ieromonahul Paisie, care a reîntemeiat mănăstirea «făcută de răposatul Vladul Vodă încă de mai nainte vreme»²⁾; iar la 1688 Novembrie 18, Duca Voevod dă pe seama Mitropoliî din București mănăstirea Babele «ot sud Vlașca, ce este pe apa Neajlovului»³⁾.

Vlad Călugărul a mai înzestrat cu privilegii și proprietăți următoarele mănăstiri din țară: Tismana, cu hrisoavele din 1483 Iunie 1, 1489 Oct. 2, 1490 Ianuar 7, 1491 Sept. 3, 1493 Ianuar 15, April 10 și Iunie 3 și 1495 Septembrie 8; Govora, cu hrisoavele din 1488 Februar 4, 1489 Sept. 11, 1490 April 12 și 1494 April 1 și Iulie 22; Bistrița, cu hrisovul din 1494 Mart 16; Codmeana, cu hrisovul din 1489 Ianuar 8; Cozia, cu hrisovul din 1488 April 17 și în sfârșit, Snagovul, cu hrisovul din 1487 Iulie 31. A donat mănăstirii Rusicu dela Sfântul Munte 8,000 aspri, cu hrisovul din 1487 Iunie 12; mănăstirii Sft. Ilie tot de acolo 10,000, cu hrisovul din 1492 April 29 și mănăstirii Sft. Filofteia 4,000⁴⁾. În sfârșit din scrisoarea inginerului sas Michel, petrecător în București, cătră Sibieni, din 1494, se vede că acesta fusese angajat de Domnul Țării-Românești să rezidească cetatea dela Tîrgoviște⁵⁾.

¹⁾ *Ibid.*, p. 325.

²⁾ Arch. stat., *Condica Mitropoliî*, IX, f. 424.

³⁾ *Ibid.*, f. 426.

⁴⁾ V. tab. doc.

⁵⁾ Copie Acad. rom.; Regest la Hasdeu, *Colum. lui Traian*, 1874, p. 128.

III.

Vlad Vodă Călugărul moare în 1496, iar în scaunul domnesc al Țării-Românești îi urmează fiul său Radul-cel-Mare, care — după toate indiciile — îi fusese asociat la domnie în ultimii ani ¹⁾.

Cele din urmă documente pe cari le cunoaștem dela Vlad Călugărul sînt: unul din 4 Sept. 1495, altul din 8 Sept. același an și un al treilea din 20 Aprilie 1496 ²⁾. Iar cel dintîiu document dela Radul-cel-Mare în care acesta să menționeze moartea părintelui său e o scrisoare a lui către Brașoveni din 1497 Iulie-August, prin care le făgăduiește că le va deschide drumurile hotarelor, dacă vor alunga pe Mihnea, vrăjmașul său ³⁾. «Faptul nou ce reese din această scrisoare — scrie d-l prof. I. Bogdan în prețioasa d-sale publicație — e că pe la 1497 Vlad Călugărul era mort» ⁴⁾.

Cel ce scrie aceste rînduri ajunsese mai înainte la același rezultat cu privire la data morții lui Vlad Călugărul, pe altă cale însă. Dar argumentele sale, de natură mai mult logică, fiind întemeiate pe o mărturie, care s'ar fi *putut* întîmpina că nu presintă destulă încredere, ar fi putut fi contestate. Acum însă, cînd ele se confirmă printr'un izvor, absolut sigur, ca cel de mai sus, nu va fi chiar de prisos a le expune aci. Și aceasta nu pentru valoarea lor însăși, cît, mai ales, pentru a învedera încă odată mai mult însemnătatea ca izvor istoric a Cronologiei critice a Țării-Românești.

Cronologia critică, ce are ca izvor mai de seamă Cronologia tabelară, cuvînta: «Vlad Vodă Țepeluș...; *acest*

¹⁾ Hrisoave date de Radul ca Domn înainte de moartea tatălui său cunoaștem: 1494 Iulie 13, Arh. stat., *Condica Măndăstirii Govora*, f. 87; 1496 Ianuar 18, Arh. stat., *Măndăstirea Govora*, parch. 32 [netrebnice] doc. ...; 1496 Ianuar 31, Acad. rom., doc. 256/XI și 1496 April 14, Arh. stat., *Măndăstirea Govora*, parch. 5, No. 2.

²⁾ V. tab. doc.

³⁾ Bogdan, *o. c.*, No. CXXXIII, p. 130.

⁴⁾ *Ibid.*, p. III, nota.

domn aŭ făcut mănăstirea Glavaciocul și murind aŭ isprăvit fiul său Radul Vodă după pisania mănăstirii la leat 1496...»¹⁾). Așa dar pisania mănăstirii Glavacioc, care azi nu mai există, dar pe care a văzut-o autorul cronologiei critice saŭ, poate, chiar al celei tabelare, mărturisia explicit că mănăstirea a terminat-o Radul-cel-Mare în 1496, cînd tatăl saŭ, ctitorul ei, era mort deja ; pe de altă parte acesta, Vlad Călugărul, am văzut, din hrisoaveie pomenite mai sus, că era încă în viață la sfîrșitul anului 1495 și la începutul celui viitor. Încheerea e dar că el a răposat în cursul anului 1496,— ceeace se confirmă în chip neîndoșos prin scrisoarea citată a fiului saŭ Radul din 1497 cătră Brașoveni²⁾).

Prin stabilirea acesteia date nouă cu privire la moartea lui Vlad-Vodă Călugărul, se înlătură de sine credința, adînc înrădăcinată în istoriografia noastră, ce se părea deplin întemeiată și pe care o admisesse toți istoricii noștri, adecă existența, după 1494 a unor raporturi de dușmănie între fiu și tată, în urma căror acesta, detronat, s'ar fi refugiat în Ardeal, de unde neliniștea domnia fiului saŭ Radul-cel-Mare. Aceasta pe temeiul cunoscutei scrisori a Regelui Vladislav, pe care acesta o scria, la 1 Nov. [= in festo omnium sanctorum] 1495, din Cenade, «magnifico Vlad Vayvodae, filio quondam Draculyae», care de mai multă vreme se adăpostia în părțile ardelenestii ale Regatului, pe unde cauza pagube Sașilor și de unde făcea încursiuni în Țara-Romînească «etiam contra trevgas pacis». Regele, amintindu-î că 'n repeșite rîn-

¹⁾ Șincaï, II, p. 110.

²⁾ De însemnat e că analele sîrbești [Iorga, *Stud. și Doc.*, III, p. 3 daŭ anul morții lui Vlad Călugărul 1495 și, după ele, Cronica lui Gh. Brancovicî, [*Revista critică-literară*, Iași, I, p. 390] data exactă: 1496 = Mss. acestei cronice din bibl. Acad. rom., No. 156 și 959. V. C. e îngropat la mănăstirea Glavacioc. V. inscripția mai sus: «și aŭ făcut piatră pre Vlad-Vodă» Cf. *Marele Dicționar geografic al Romîniei*. Poate că făcîndu-se la Glavacioc cercetări s'ar da peste mormîntul lui V. C. Pînă acum nu cunosc să fi făcut saŭ publicat cineva cercetări în această privință ; în publicațiile noastre asupra mănăstirilor n'am găsit nimic asupra Glavaciocului.

durî l-a rugat să iasă din Transilvania, de rîndul acesta îi porunceşte «ut statim» să plece din acele părţi la comitele Timişoarei, care, de sigur, îi ştia destinaţia ¹⁾. Cel dintîiu document cunoscut, în care să se menţioneze moartea lui Vlad Călugărul, era convenţiunea de pace încheiată de Radul-cel-Mare cu Sibieniî şi cu cele şapte scaune săseşti, în Tîrgovişte, la 3 Dec. [=feria sexta proxima ante festum beatae Barbarae virginis et martyris] 1507, în care părintele său Vlad era numit *defunctus* şi încă «*novissime*» — de curînd.²⁾

Aşa dar, Vlad Călugărul fiind mort abîa numai în preajma anului 1507, acel Vlad Voevod, *filius quondam Draculyae*, duşmanul lui Radul din 1495, putea fi o persoană deosebită de acesta? Fără 'ndoeală că nu: nici atunci, cînd el era considerat ca un Vlad Ţepeş călugărit şi reîntronat; nici mai apoi, cînd el era considerat ca fiul lui Ţepeş, şi nici acum de curînd, cînd s'a stabilit definitiv că e fiul natural al lui Vlad Dracul, — deoarece tot un *filius Draculyae* rămînea, adică aşa cum glăsueşte scrisoarea provenită din cancelaria regilor ungureşti, unde familia Drăculeştilor era, fără 'ndoeală, foarte bine cunoscută. Istoricii noştri, şi cei mai vechi şi cei mai noi, au dat aşadar interpretarea cea mai bună ce se putea da acestor documente şi au admis cu toţii, ca un fapt istoric, părerea că ar fi existat raporturi de duşmănie între Vlad Călugărul şi Radul-cel-Mare, după 1494, — părere, care, e bine de ştiut, a formulat-o cel dintîiu eruditul istoric Engel, care a cunoscut, dela Eder, scrisoarea regelui Vladislav din toamna anului 1495.³⁾

¹⁾ Hurmuzaki, *Documente*, II², p. 365.

²⁾ *Ibidem*, II², p. 553. Documente anterioare acestuia, în care Vlad Călugărul să fie arătat ca răposat, cunoaştem unul din 1500, Dec. 13, [Arh. Stat., *Condiica Mănăstirii Govora*, I, f. 9]; altul din 1505 Ianuar II, [Arh. Stat., *Cond. Coziel*, I, f. 546].

³⁾ Engel, *Geschichte der Moldau u. Walachey*, I, p. 182. D-l prof. Gr. Tocilescu [*Istoria Romînilor*, Bucureşti 1900, ed. II, p. 143] pune moartea lui Vlad Călugărul la începutul anului 1496, de sigur tot pe baza scrisorii lui Radul către Braşoveni din 1497.

O singură scrisoare însă din cele câteva sute ale Domnilor romîni din sec. al XV-lea și al XVI-lea către Brașoveni, publicate de d. prof. Bogdan, — vine, cum vedem, să înlăture o părere în care s'a crezut atîta vreme și care se părea deplin întemeiată; și aduce în loc o alta, de sigur mai potrivită cu adevărul istoric și cu sentimentele creștinești ale celor doi Voevozi: buna înțelegere ce a sălășluit între ei.

Dar atunci cine e acel Vlad Voevod, *filius quondam Draculyae*, din 1495, care face incursiuni în Țara-Romînească, nu a lui Radul-cel-Mare, ci încă tot a lui Vlad Călugărul? Și cu aceasta intrăm de-a binele în subiectul unui nou capitol: Pretendenții domnești la tronul lui Vlad-Vodă Călugărul.

Vlad Voevod, *filius quondam Draculyae*, e, cu siguranță, un fiu al lui Vlad Țepeș. Îată de ce:

Cei d'întîi Drăculești trebuie să fi fost foarte bine cunoscuți la curtea regilor ungarî; atît din pricina relațiilor lor politice cu Ungaria, cît și din pricină că erau înrudiți cu Huniadeștii. Vlad Țepeș fusese ținut cu familia sa îndelung timp la Buda și stătuse mai apoi prin Transilvania ¹⁾, soția-i fusese o rudă a regelui Matei Corvinul; iar după moartea lui, urmașii săi s'aû bucurat de protecția regilor Ungariei ²⁾. Așa că nu putem bănuî cum că filiațiunea pe care Regele Ungariei Vladislav i-o atribuie aceluî Vlad, adăpostit în Ardeal pela 1495 și înainte, ar fi îndoelnică; mai ales că pretendentul domnesc era însuși bine cunoscut Regelui și cancelariei sale, deoarece acesta îi scrisese «aliquoties» — în repetite rînduri — «ut de illis partibus Regni nostri Transylvanis exire deberes».

¹⁾ Vezi datele la I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, pp. 32—5. Mihnea-cel-Rău, fiul lui Țepeș, scria în 1508 Brașovenilor: «aduceți-vă aminte domnia voastră, cînd m'aû fost lăsat între domnia voastră, și am lăcuit cu părinții mei, precum știu cel ce sînt mai bătrîni între voi»; Bogdan, *Doc. și Reg.*, p. 138, No. CXXI.

²⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 609.

Îar izvoarele ungurești contemporane numesc cu porecla de Dracul [Draculya] numai pe Vlad, cel cunoscut și nouă cu această poreclă, și, dintre fiii săi, pe Țepeș; celorlalți doi, lui Radul-cel-Frumos și lui Vlad Călugărul, nici odată numele izvoare nu le dau porecla părintelui lor. Rămîne dar ca pretendentul Vlad din 1495 — acel filius quondam Draculyae — să fie sau fratele lui Țepeș sau fiul acestuia.

Contra ipotezei d'întîi se opun: cel o jumătate de veac ce ar despărți, în cazul acesta, pe tată de fiu și numele de Vlad. Prea mulți Vlazi ar fi fost în aceiași familie, — lucru, deși nu cu neputință, totuși îndoelnic. În sprijinul ipotezei a doua putem aduce însă mărturia contemporanului rus, care a petrecut la Buda între 1481—84 și dela care ne-a rămas cunoscuta și des pomenita narațiune asupra lui Vlad Țepeș. El ne spune că după moartea lui Țepeș a rămas trei fii, cari aș găsit sprijin și protecție la Curtea din Buda: «unul trăește pe lîngă fiul Craiului¹⁾, altul a fost pe lîngă episcopul de Bordon [=Vidin] și a murit nu de mult; pe al treilea, cel mai mare, cu numele de Mihail [=Mihnea]²⁾, l-am văzut la Buda»³⁾.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Erau dar, între 1481—84, în viață doi fii ai lui Vlad Țepeș: unul, cel mai mare, Mihnea; celălalt — al cărui nume

¹⁾ Probabil trebuie înțeles: în suita acestuia, care — cum se vede — nu era în Buda; căci atunci autorul narațiunii ce ne spune că pe fiul cel mai mare al lui Țepeș, pe Mihnea, l-a văzut la Buda, l-ar fi putut vedea și pe acesta, de era acolo. Știindu-se însă că narațiunea rusească e scrisă între 1481—84, se poate presupune că autorul ei era în Buda tocmai cînd Regele Matei, — după ce cuprinsese Viena — trimisese, cu mare suită și alaiu, în 1484, pe fiul său Ioan [1473—1504], pe care-l proclamase moștenitor, ca locoșitor al său acolo. Admițîndu-se această presupunere, s'ar preciza mai de aproape și timpul cînd a fost scrisă narațiunea din vorbă. Pentru călătoria lui Ioan Corvin la Viena, cf. monografia lui Schönherr Gyula: *Hunyadi Corvin János*, Bud: post 1894, ap. *Pallas, Nagy Lexikona*, Budapest 1895, X, p. 813.

²⁾ Mihnea e diminutivul slavonesc dela Mihail. Cf. I. Bogdan, *Vlad Țepeș*, p. 52, nota 3.

³⁾ *Ibidem*, pp. 133—4.

narațiunea rusească nu-l arată — e, de sigur, Vlad din 1495. Frățietatea lor o arată însuși Regele Vladislav, când indică și unuia și altuia aceeași paternitate: *filius quondam Draculyae* ¹⁾. Iar pe acest Draculya îl mai numește — tot același rege — și Țepeș, «Chípelles» ²⁾. Pe temeiul acestor argumente, credem, suficiente și convingătoare, ne-am oprit din capul locului asupra acestei de-a doua ipoteze: Pretendentul din 1495 la tronul lui Vlad Călugărul e fiul lui Țepeș și anume acel al doilea pe care-l menționează narațiunea rusească contimporană.

S'ar putea obiecta însă că acest Vlad va fi fost un fals, un pretins fiu al lui Vlad Țepeș [Draculya], după cum un atare pretendent se ivise, am văzut, încă mai înainte ³⁾. Dar faptul că la curtea din Buda se cunoștea foarte bine întreaga familie a lui Țepeș și că numai în urma acestei bune cunoașteri, Regele Vladislav indica, în scrisorile sale, aceeași paternitate lui Mihnea și lui Vlad, — înlătură această obiecțiune.

Documentul din 1 Nov. 1495 e unicul, după cât cunoaștem, în care apare acest Vlad, fiul lui Țepeș.

Un alt pretendent nu numai la tronul lui Vlad Călugărul, ci și la acel al lui Radul-cel-Mare e Mihnea, fiul mai mare a lui Țepeș. Treceam dar la dînsul.

Că e fiul lui Țepeș s'a presupus și s'a dovedit ⁴⁾. Mai iată însă o dovadă hotărîtoare: după ce ajunge domn al Țării-Romînești dă, la 1 Nov. 1508, un hrisov prin care întărește Mănăstirii Tismeana și egumenului ei, Misail, stăpînire peste Vodița cea mare și siliștele Bahniî: «după ce am văzut «domnia mea cartea strămoșului domniei mele, Mircea Vv.,... «a părintelui domniei mele, Vlad Vv.,... și am văzut și «cartea unchiului domniei mele Vlad Vv. Călugărul» [= ΓΛΕΔΑΧ

¹⁾ Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 574.

²⁾ *Ibid.*, pp. 365 și 573—4.

³⁾ Mircea, falșul fiu al lui Vlad Dracul, de care am vorbit mai sus.

⁴⁾ Bogdan, *Vlad Țepeș*, pp. 51 squ. și 69 squ.; N. Iorga, *Pretendenții domnești în sec. XVI-lea*, p. 14, nota 5.

И КНИГѢ СТРОИЦѢ ¹⁾ ГѢКА МИ ВЛАДА КОЕКОДА КАЛЮГѢРА] ²⁾. Fiul unui Vlad Voevod, căruia Vlad Călugărul să-î fie unchiu după tată, nu poate fi decît al lui Vlad Țepeș.

El, după moartea tatălui său, își va fi găsit adăpost, cu întreaga familie, tot la Buda, unde — am văzut din narațiunea rusească — se afla după 1480. Cam în aceeași vreme cu frațele său Vlad îl găsim coborît prin părțile ardelenestî, unde pretențiunii domnești și partizanii lor, boerî pribegî — numeroși și uniți și alții — au găsit multă vreme adăpost și sprijin; de unde se putea întreține legături cu nemulțămiiții de-acasă, și unde se putea lesne tocmi cîteva sute de voinicî — destui ca să poată alunga un domn al Țării-Romînești din sec. al XV-lea și al XVI-lea.

În dricul verii anului 1494 îl aflăm întîia oară pe Mihnea prin aceste părți ardelenestî și anume pela Sibiu. Trimitea scrisori partizanilor săi din țară, boerilor nemulțămiiți cu domnia lui Vlad-Vodă Călugărul. Acesta însă prinde pe purtătorul acelor scrisori și — pentru slujba îndrăzneată ce-o îndeplinea, cît și pentru că însuși se dădea drept fiu de domn — îi tae nasul și cu el speranțele domniei, poate! Îar cînd Sibieniî cer seamă, în tocmai ca pentru un supus al lor, Voevodului din Țara-Romînească pentru ocărîtoarea pedeapsă dată ștafetarului lui Mihnea, el le răspunde la 1 Iulie [=feria tertia proxima ante festum visitationis beatae Mariae virginis] 1494, în latineasca cancelariei domnești din Tîrgoviște :

« . . . quod homo ille se ipsum dixisse filium vaivodae . . . ;
« quod servierit apud Mihne et literas suas boyaribus portasset, — propter has causas cibus est nasus. Autem non fuit

¹⁾ стрѣица [строица, formă întrebuintată în mss. sec. al XVI-lea] = patruus, unchiu după tată. Vezi Miklosich, *Lexicon palaeoslov.*, Viena, 1865.

²⁾ Doc. orig. la Arh. Stat., *Tismeana*, pach. 58. Comunicat de d-l Ilie Angelescu într'o ședință a Seminarului de Istoria Romînilor, de sub direcția d-lui prof. D. Onciul. Hrisovul lui Vlad Călugărul de care se amintește e din 3 Iunie 1493 [vezi tab. doc.].

«de regno vestro, sed fuit de hoc regno nostro et mansionem possessionemque haberet in provincia nostra. Ista est peccata ipsius. Iterum homines nostros missimus ut ipsum captiverent et secundum peccata sua poena puniunt»¹⁾.

Scrisoarea aceasta e unica mărturie ce ne-a rămas, care să ne ateste uneltirile pretendentului Mihnea în contra lui Vlad Călugărul. Dela Sibiū el trece mai pe urmă la Braşov, unde am văzut că se găsea în 1497²⁾. Dar, nefiind sprijinit de Ardeleni, se duce la Turci, cu ajutorul cărora se urcă în scaunul domnesc din Tîrgovişte în 1508, după moartea lui Radul-cel-Mare³⁾.

Din scrisoarea de mai sus a lui Vlad Călugărul către Sibieni se vede că acel ce purta corespondenţa între Mihnea şi boerii din ţară, partizani ai săi — «se ipsum dixisse filium Vaivodae» — însuşi se numia sau era fiu de domn. Nu l putem trece însă în rîndul pretendenţilor domneşti, de vreme ce, din slujba ce-o îndeplinea, putem deduce că aspiraţiunile sale nu se ridicau până la domnia Ţării-Romîneşti. Ş'apoi de aceşti pretinşi fi de domni — sau numai rude de domni erau pe acea vreme, ca şi mai tîrziu, destui în Ardeal. Aşa bună oară cam pela începutul domniei lui Vlad Călugărul se refugiază în Ardeal tatăl vestitului arhiepiscop de Gran, Nicolae Olahus [1493—1568], fost guvernator şi primat al Ungariei: Stan sau Ştefan, supranumit Olahul [Romînul] de Saşii din Orăştie [Broos], în mijlocul cărora s'a aşezat şi a ajuns chiar jude, primar al oraşului⁴⁾, şi care se cobora direct din neamul Voevozilor români ce purta atributul «dela Argeş» [ab Argyes] şi din acel al Corvineştilor⁵⁾.

1) Copie Acad. rom.

2) Vezi mai sus, p. 50.

3) Iorga, *Studii şi Documente*, III, p. XLII.

4) Amlacher, *Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos*, Hermannstadt 1879, p. 71; cf. N. Iorga, *Sate şi Preoţi din Ardeal*, Bucureşti 1902, p. 112.

5) Bibliografia foarte întinsă a acestei cestiuni o vom da într'un studiu ce pregătesc: «*Corvineştili şi Drăculeştili*: — înrudirea şi relaţiile lor politice».

În sfârșit, un prea interesant hrisov intern din 1502, dela Radul-cel-Mare — prin care se întărește și se dăruiește o seamă de proprietăți Mănăstirii Nucet — pomenește de soarta tragică a celui din urmă pretendent domnesc pe care-l cunoaștem din timpul domniei lui Vlad Călugărul, precum și de chipul mintuirii sufletului unui boer pribeag și rebel ¹⁾.

«Și iar să fie Sftei M-stiri — glăsuește hrisovul — satul «Bădești toți și cu toate hotarele, pentru că acel sat fost-aū «bătrână și dreaptă ocină a Vladului-Dvornicul; iar Vladul «Dvornicul el aū perit cu cumplită muncă de cătră răposatul «părintele Domniei mele Vladul-Vv. Călugărul, pentru că s'aū «rădicat domn peste capul lui; iar după aceea aū căzut «Vladul Dvornicul s'upt mîna părintelui Domniei mele, și «i-aū tăiat capul, și aū rămas bucatele domnești, și aū cum- «părat boiarinul Domniei mele Pan Gherghina Părcălabul «acest ce mai sus zice sat dela răposat părintele Domniei «mele Vladul-Vv. Călugărul, pre banî gata.»

Acest pretendent Vlad e vornicul lui Basarab-Mlad ²⁾,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ Hrisovul ni s'a păstrat numai în o frumoasă traducere românească, făcută la a. 7200 [=1692], poate de Antim Ivireanul, și se află în Arh. Stat., *Mănăstirea Nucet*, pach. 20, doc. 2. Acesta e, din cîte cunoaștem, cel d'întîi document intern care să ne facă mărturie de vre-un pretendent domnesc. Posterior acestuia cunoaștem un altul dela Mircea Ciobanul, din 1551 April 1 [Arh. Stat., *Mănăstirea Govora*, pach. 3, doc. 5], iarăși foarte interesant, care face însă pomenire de rebeliunea unui pretendent mult mai vechiu: Albul-cel-Mare: «Iar cînd aū fost în zilele Vladului Vv. Țepeș, aū fost «un boeriu anume Albul-cel-Mare; apoi aū fost luat acest boer satele ce s'aū «zis mai sus [Giodul și Hința] în sila lui și încă aū pustiit și Sfînta Mănă- «stire [Govora]. Pînă în vremea care aū dăruit Domnul D-zeu cu domnia pre «părintele domniei mele Radul Vv.-cel-Bun, feciorul Vladului Vv. Călugărul. «Iar după aceea atuncea în zilele Vladului Vv. Țepeș acest boer ce s'aū nu- «mit Albul-cel-Mare, el s'aū ridicat domn peste capul Vladului Vv. Țepeș; «Iar Vladul Vv. aū eșit cu oaste înprotiva lui și l-aū prins pe el și l-aū tăiat și «pre el și pre tot neamul lui.» [Trad. din *Cond. Mănăstirii Govora*, I, f. 102, la Arh. Stat.] Pentru interesul formelor vechi de limbă românească din acest hrisov, v. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, București 1878, I, p. 243.

²⁾ Bogdan, *Doc. și Reg.*, No. CCIII, p. 209 și nota.

pe care-l găsim în doc. din 6 August 1481¹⁾), adică între puţinii boeri credincioşi ce mai rămăseseră în jurul lui Ţepeluş şi cu cari acesta fugia spre munţii Olteniei, după înfringerea dela Rîmnic. Interesant e însă faptul că nu-l mai găsim pe lângă Ţepeluş, după ce acesta, cu ajutor dela Craïoveşti, îşi reia, în toamnă, domnia, alungînd pe Vlad Călugărul, — adică în doc. din 23 Martie 1482²⁾). Aşa că, în faţa acestei constatări, căutînd să statorim mai deaproape împrejurările şi timpul cum şi cînd Vlad Dvornicul s'au «rădicat domn» şi «au perit de cumplită muncă de cătră Vlad Călugărul» — vrînd-nevrînd ne opriam în faţa a două ipoteze, prin cari să răspundem cestiunii de mai sus, de altfel prea-puţin însemnată :

1. Sau că Vlad Vornicul a părăsit şi el pe Ţepeluş în vremea de răstrişte a acestuia, după cum am văzut că-l părăsise boerii săi cei mai cu vază. În loc însă de-a merge să crească numărul partizanilor lui Vlad Călugărul, pretinse pe eama sa — de sigur sprijinit de alţii — domnia pe care abia o părăsise un Voevod şi pe care n-o apucase încă bine un altul. Mai slab însă decît amîndoi, cutezătorul boer, învins şi prins, plăti cu capul sumepta-i pretensiune. 2. Sau că, retras pentru un moment deoparte, după uciderea lui Ţepeluş la Glogova, partizanii rămaşi ai acestuia s'au strîns în jurul lui Vlad Vornicul şi l-au ridicat domn în contra Călugărului. Dar iarăşi încercarea lor a fost năbuşită. În acest caz, aceasta înainte de 1487, — an în care găsim pe partizanii lui Basarab-cel-Tînăr, pe Craïoveşti, împăcaţi cu domnia lui Vlad Călugărul³⁾.

Îată mai departe cum acelaşi hrisov din 1502 ne po-

¹⁾ Miletic-Agura, *Sbornic*, IX, pag. 338, No. 13.

²⁾ Orig. Arh. Stat., *Mănăstirea Snagov*, pach. 2, doc. 1. În acest hrisov, mare vornic e Pîrvul (Craïovescul), iar vornic Mircea, păharnicul din 6 August 1481.

³⁾ Vezi mai sus, p. 31, nota 5.

vestește chipul răscumpărării dela moarte a unui boer pribeag și rebel, Milea, fciorul lui Voïco a Tatului¹⁾:

«Și iar să fie Sftei M-stiri și cealaltă jumătate de To-
«poloveni, pentru că acea jumătate de Topoloveni fost-au
«de moșie a Miliî, fciorul lui Voïco al Tatului; iar jupanul
«Milea, el a fugit peste munte în zilele răposat părintelui
«Domniei mele Vladul-Vv. Călugărul de a rădicat alt Domn
«peste capul părintelui Domniei mele și a dat Domnul
«D-zeu de a căzut Milea fciorul lui Voïco al Tatului în
«mîinile părintelui Domniei mele; *decî l-au trimis de să-l*
«*arunce în cetatea Poenarilor.* Iară Voïco al Tatului, tată al
«Milei, a mers înaintea deregătorului Domniei mele jupanu-
«lui Gherghinei Pircălabul de a dat și a închinat ce e
«maî sus zis satul jumătate din Topoloveni, ca să-i scoată
«capul fiu-său Milei dela cumplita moarte, și i-a scos capul
«lui; iar boiarul Domniei mele el a strîns mulți boeri de
«a luat seama și a prețuit ce maî sus zice ocină 15.000
«de aspri, și într'acel ceas a dat 15.000 de aspri în mîna
«lui Voïco al Tatului, iar după aceea deregătorul Domniei
«mele jupan Gherghina Pircălabul a adaus ce maî sus zice
«satul Topoloveni ca să fie Sftei M-stiri moșie ohabnică»²⁾).

Nici un indiciu nu ne arată c'ar fi vre-o legătură între întimplarea aceasta și cea expusă puțin mai înainte; de asemenea nici unul care să ne arate unealta cărui din pretendenții înșirați maî sus a fost acest Milea al Voïcului³⁾. Totuși cazul merita a fi expus, dacă nu pentru interesul ce presintă în sine însuși, atunci cel puțin pentru interesul juridic ce presintă; căci ne arată chipul răscumpărării sufletelor dela pedeapsa morții.

Și cu aceste încheem capitolul privitor la pretenții

¹⁾ Acesta însuși pribeag pe vremea lui Lafoț Basarab. Vezi maî înainte p. 15, nota 3.

²⁾ Cf. și Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, București 1893, III, col. 3032.

³⁾ Cf. hrisovul din 11 Septembrie 1489 [v. tab. doc.], în care se vorbește de moșia Nănișești la gara Topolovului a lui Milea, poate tot acesta.

domnești la tronul lui Vlad-Vv. Călugărul, rămânând ca — pentru sfârșite — să mai dăm și rezultatul cercetărilor asupra familiei lui Vlad Călugărul.

* * *

Documentele ne-au transmis numele de călugărie al Doamnei, soției lui Vlad Călugărul: monahia *Eupraxia*¹⁾. Asemenea și numele următorilor fiți: Radul, Mircea, Vlad²⁾ și Vlăduță, și al fiicei Caplea.

Radul, cel mai mare, urmează tatălui său în domnia Țării-Românești, domnie la care, după obiceiul timpului, fusese mai din nainte încă asociat³⁾. Într'un hrisov din 1497 Martie 23, dat în Tirgoviște, prin care închina Mănăstirii Govora mai multe proprietăți, Radul numește pe «*Catalina*, Doamna mea⁴⁾».

Mircea, cel de al doilea, n'a domnit; dar ca și pe fratele său Radul, Vlad Călugărul îl asociase la domnie. Căci — pe lângă că-l vedem pomenit ca atare în pisania schitului Babele și în documentul de fundație al Mănăstirii Bistrița — ne-a mai rămas dela dînsul și un hrisov din 1495 Iulie 1⁵⁾. Asemenea ne-a mai rămas dela el un hrisov din timpul domniei fratelui său Radul, din 1502 Iunie 17⁶⁾.

Al treilea fiu al lui Vlad Călugărul e un *Vlad*, pomenit într'un hrisov pentru Mănăstirea Snagov, din 1487 Iulie 31⁷⁾:

¹⁾ Uspenskij, *Istoriia Athona*, St. Petersburg 1892, III, p. 325. Cf. *Conv. lit.*, XXXVI, p. 959. Neagoe Basarab confirmă printr'un hrisov din 1520 Iunie 11, Mănăstirii Snagov «ca să-l fie ce au dat monahia *Eupraxia* ce au fost muma lui Vlăduță Vodă», fiul lui Vlad Călugărul. Orig. Acad. rom., doc. 166/XX.

²⁾ Toți trei sînt numiți în hrisovul citat de Uspenskij, *op. cit.*, l. c. Radul Vv. și Mircea Vv. în doc. din 1494 Martie 16, pentru M-stirea Bistrița, în *Romînismul*, București 1870, p. 156, și în pisania dela schitul Babele, în *Biserica ortodoxă*, III, p. 325 etc.

³⁾ V. mai sus, p. 50, nota 1.

⁴⁾ Arh. Stat., *Condica Mănăstirii Govora*, I, f. 1.

⁵⁾ Arh. Stat., *Cond. Mănăstirii Bistrița*, I, f. 7.

⁶⁾ C. D. Aricescu, *Revista istorică a Arhivelor Romîniei*, București 1874, I, p. 74, No. 993.

⁷⁾ Vezi tab. doc.

ЧС ПРАМН ІЊ КЛАДЪ КОРОДЕ. Acesta nu trebuie luat drept Vlad-cel-Tinăr sau *Vlăduță*, Domnul de mai tîrziu, dela 1510 — 12, căci piatra mormîntală a acestuia mărturisește explicit că avea numai 16 ani cînd a fost tăiat la București în 7020 [=1512] Ianuar 23, *Vlăduță* așa dar e al patrulea fiu al lui Vlad Calugărul. Cum că acesta a avut doi fii cu numele de Vlad e dovadă și hrisovul pomenit al lui Radul pentru Govora din 1497 Martie 23, în care se numesc «frații Domniei mele: Mircea, Vlad și Vlad». Și apoi diminutivul *Vlăduță*, pe care i l-a dat încă contemporanii, cum dovedesc hrisoavele, acestuia al doilea Vlad, de sigur nu i s'a dat atît spre a-l deosebi de tatăl său, cît, mai ales, spre a-l deosebi de un alt frate mai mare, cu același nume — care am și văzut că se dovedește ca fiind fost.

Și dela Vlad ne-a rămas un hrisov din 1501 Iulie 1¹⁾, prin care întărește niște proprietăți făcute danie Mănăstirii Codmeana de Bogdan, marele vornic, și pe care acesta le-a cumpărat dela Stanciul părcălabul.

Se pare însă că atît Mircea cît și Vlad au murit înainte de 1510, — an în care boerii țării, alungînd pe Mihnea-cel-Rău, au trebuit să recunoască pe nevrîstnicul impus de Mehmed-beg, sangeacul de Nicopole, — pe *Vlăduță*. Căci dacă cei doi frați mai mari ai acestuia ar fi trăit, faptul nu s'ar fi putut întîmpla decît în urma luptelor ce s'ar fi iscat în acest caz între frați, cari ar fi căutat să valideze principiul încă statornic după care în alegerea domnilor se ținea seamă de dreptul anseneității. Și ecoul unor atari lupte izvoarele l-ar fi mînat până la noi, după cum l'a mînat pe acel, foarte intens, al luptelor înverșunate dintre fiii lui Radul-cel-Mare. Dar, se vede, că pe la 1510 dintre fiii ce-î cunoaștem ai lui Vlad Calugărul nu mai trăia decît *Vlăduță* ²⁾, care și urcă treptele scaunului dom-

1) Arh. Stat., *Condica Mănăstirii Codmeana*, I, f. 25.

2) *Vlăduță* numește frate pe Radul-cel-Mare în următoarele hrisoave, cunoscută mie: 1510 Mai 2, Arh. Stat., *Cond. Mănăstirii Tismana*, I, f. 504 v.; 1510 Noiembrie 12, Arh. Statului, *Mănăstirea Tismana*, pach. 58, doc. 7,

nesc din Tîrgoviştea. A perdut domnia odată cu viaţa, de care întîmplare mărturiseşte inscripţia de pe piatra ce-î acopere mormîntul în mănăstirea Dealului:

ВЪ ЛѢТѢ 73К. МѢЦА ГЕНШАРІА .КР. ПРѢСТАВИСЕ РАВЪ БЖІИ
 ІѢ ВЛАД КОЕВОДА БРАТЬ ІѢ РАША КОЕВОДИ, СІНЪ ПРЕДОВАГО И
 ВАНКАГО ІѢ ВЛАД КОЕВОДИ ; И ВЪ .51. ЛѢТѢ КЪЗРАСТА СЕДЕ НА ПРѢ-
 СТОЛѢ ЦРЕТКІА И ЦРЕТКОВА ЛѢТѢ .А. И МѢЦѢ .Д. И ПОЛѢ, И ПРИДЕ ГІНЬ
 ІѢ БАСАРАБА КОЕВОДА И СЪРАЖЕНІЮ ВНЕШЪ МСЕЧЕ ГЛАВЪ ІѢ ВЛАД
 КОЕВОДА КЪ ГРАДЪ БСКРѢЩІИ. = În anul 7020 [= 1512], luna Iă-
 nuarie 23, aŭ răposat robul lui D-zeŭ Iō Vlad Voevod, fra-
 tele lui Iō Radul Voevod, fiul prea bunului şi marelui Iō
 Vlad Voevod; şi în vrîsta de 16 ani a şezut pe scaunul dom-
 nesc şi a domnit un an şi 9 luni şi jumătate. Şi a venit Domn
 Iō Basarab Voevod şi fiind luptă aŭ tăiat capul lui Iō Vlad
 Voevod în cetatea Bucureşti.

Soţia lui Vlăduţă Vodă a fost Doamna *Anca*¹⁾, cu care a avut un fiŭ: *Vlad vodă V Înecatul* [Feb. 1530 — Oct. 1532]²⁾.

În naşa Mănăstirii Dealului, cum întrii la mina dreaptă şi în potriva mormîntului lui Vlăduţă Vv., se află un alt mormînt, care — cum glăsuieşte inscripţia de deasupra — conţine rămăşiţile pămînteşti ale Jupăniţei Caplea, fiica lui Vlad-Vodă Călugărul. Iată inscripţia:

ПРѢСТАВИСЕ РАВ[А БЖІА] КАПЛѢ, ДЪЩІИ ІѢ ВЛАДА КОЕВОДЪ

comunicat de d. Iuliu Tuducescu; 1512 Ianuar 8, Arh. Statului, *Condica Mănăstirii Tismeana*, I, f. 182, şi piatra mormîntală dela Deal.

¹⁾ Vezi un hrisov dela Radul Vv., din 1537 Ianuar 15, prin care confirmă dania făcută Mănăstirii Dealului de «Doamna Anca, maşa răposatului Vlad Vv.» [Acad. rom., *Condica Mănăstirii Dealului*, f. 193] şi un altul dela Mihnea Vv., din 1588 Iunie 26, prin care se reconfirmă Mănăstirii aceeaşi danie «făcută de răposata Doamna Anca, care a înmormîntat pe fiul Domniei sale în sf. Mănăstire şi l-a scris şi la pomelnic; încă şi pe *Vlăduţă Vv.* părintele lui Vlad Vv. Înecatul l-a înmormîntat la sf. Mănăstire din Deal.» [*Ibidem*, f. 194].

²⁾ Acesta, într'un hrisov din 1531 Octombrie 24. [Acad. rom., *Condica Mănăstirii Glavacioc*, f. 286] numeşte pe «răposatul Vlad Vv. Călugărul moşul Domniei mele».

И СЕСТРА ІЎ РАДЛА ВОЕВОДИ И ГШ ІЎ ВЛАДА ВЕЛКАГО ВОЕВОДИ,
 БИКШІА ЖБПАНИЦА БОГДАНА ВЕЛКАГО ВОРНИКА, ВЪ ЛѢТО .XIII.
 МЕСЕЦА ФЕВРОУАРИА .КА. ДНИ. = S'a'u săvîrșit roaba lui D-zeu
 Caplea, fiică lui IōVlad Voevod și soră lui Iō Radul Voevod și
 Domnului Iō Vlad marele Voevod, foasta jupănițā a marelui vornic
 Bogdan, la anul 7019 [= 1511], luna Februarie 21 zile ¹⁾.

Această Caple, spune inscripția, e foasta soție a marelui
 vornic Bogdan; dar documentele mai cunosc o Caple, fiică a
 lui Vlad Călugărul, măritată însă după Staico marele logofăt
 al lui Vlad Călugărul și Radul-cel-Mare. Așa Vlăduțā Vodă
 întărește Mănăstirii Dealului în 1511 Decembrie 27, moșia Bă-
 jeștii, făcută danie sf. Mănăstirii de «sora domniei mele jupănița
 «Caplea, încă din zilele Mihnei Vodă pentru sufletul Jupănu-
 «lui Staico-logofăt și pentru sufletul fiului lor jupăn Pirvul co-
 «misul și pentru al ei suflet.» ²⁾ Îar Radul-cel-Mare invită prin
 spătarul său Dan, la 18 Iulie 1504, municipalitatea din Sibiu
 la nunta «nepoti nostro ex sorore videlicet Pervul vocato, filio
 «summi secretarii nostri Stayko Logofeth» cu fiica răposatu-
 lui Dimitrie Iacșici ³⁾. În sfîrșit, Vlad Vv. Călugărul întărește
 Mănăstirii Codmeana, în 1489 Ianuarie 8, o danie făcută Sf.
 Mănăstirii de «jupan Staico logofăt, cu jupăneasa lui Caplea și
 cu feciorii lor» ⁴⁾.

Se naște acum întrebarea: avut-a Vlad Călugărul două
 fiice cu numele de Caplea ori numai una? După credința
 noastră numai una, măritată mai întâiu cu Staico Logofătul, de
 la care i-a rămas mai mulți copii ⁵⁾, între cari cel mai mare,
 Pirvul comisul; și apoi, după moartea lui Staico Logofătul, întim-

1) Aceste două inscripții s'a'u publicat după cōpiile luate la fața locului.
 Numai în traducere sînt publicate de Musceleanu, *Monumentele străbunilor*,
 București 1873, pp. 51—2. Pentru rectificările ce trebuiesc aduse la acestea
 vezi *Conv. lit.*, XXXVII, p. 433.

2) Acad. rom., *Condica Mstirii Dealului*, f. 49—50. Cf. *Rominismul*, p. 46.

3) Copie la Acad. rom. Cf. și *Columna lui Trajan*, 1874, p. 128.

4) Vezi tab. doc.

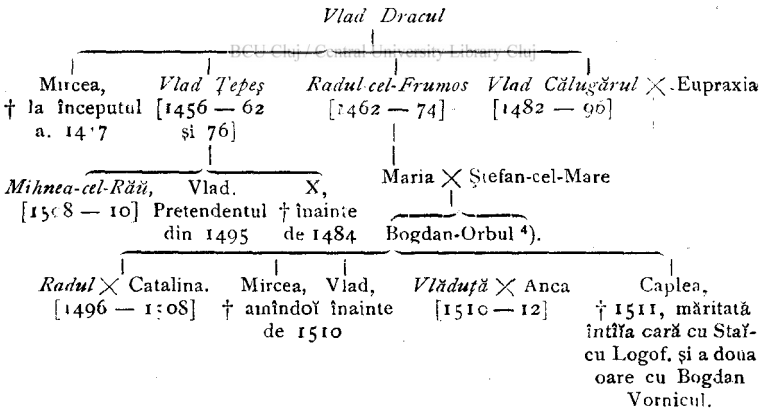
5) Vezi între altele hrisovul lui Vlad Călugărul din 1492 Oct. 9, prin
 care confirmă întîfului său sftenic jupin Staico log. mai multe proprietăți. Vezi
 tab. doc.

plată în 1507¹⁾, măritată a doua oară cu Bogdan, marele Vornic, jupănița căruia moare, cum am văzut, la 21 Februarie 1511²⁾.

Așa înțelegînd mărturiile izvoarelor, vom pricepe mai bine și rostul pasagiului din viața «Patriarhului Nifon» a lui Gavriil Protul, prin care explică cauza capitală a neînțelegerii ivite între fostul patriarh și Domnul Țării, Radul-cel-Mare: «că pre soru-ta care o ai măritat după Bogdan fără «leage, având elu muere cu leage, și o au lăsat fără de nici «o vină, și au luat pre soru-ta», — obiecta Nifon; iar Domnul răspundea: «și pentru însurarea lui Bogdan încă nu te mes-teca, că elu au luat blagoslovenie dela alți sfinți arhierei»³⁾.

Evenimentele cad în timpul domniei lui Radul, tocmai între 1507—8, după moartea așa dar a Logofătului Staico.

Ca încheiere acestei din urmă părți ce am socotit că trebuie să intre într'o monografie asupra lui Vlad-Vodă Călugărul — alăturăm tabela genealogică a celor două generații de urmași ai lui Viad Dracul, așa cum se poate ea completa prin cercetările noastre:

Notă Numele celor ce au domnit sînt tipărite cu litere cursive.

¹⁾ Mai sus, p. 31, nota 1 și Alex. Lăpădatu, *Documentele istorice din Arhivele Brașovului*, București 1903, p. 25.

²⁾ Carierile boierești ale lui Staico Logofătul, Bogdan, marele Vornic și Pîrvul Comisul le-am statorit mai înainte.

³⁾ C. Erbiceanu, *Viața și tratul Părintelui nostru Nifon*, București, 1888, pp. 44—6.

⁴⁾ Vezi pentru urmașii acestuia tabloul genealogic dela N. Iorga, *Pretendenții domnești în sec. al XVI-lea*.

Acum, dacă alăturăm rezultatele obținute la mărturiile cronicelor indigene, relative la Voevodul nostru — pe cari le-am luat ca basă a lucrării presente — constatăm că ele se a-deveresc în totul toate; și nici că putea fi altfel, cînd — cum am arătat la început — proveniența acestor mărturii stă în în-semnările contimporane din letopisețele moldovenești, în an-nalele sîrbești asemenea contimporane și în documentele ră-mase dela Voevodul însuși.

* * *

În resumat: Vlad Călugărul e fiul natural al lui Vlad Dracul, născut între 1430—35, se călugărește de tînăr și, trecînd munții, se refugiază la Sașii din jurul Sibiului, unde-l găsim în 1457. Două-zeci și cinci de ani rămase — poate — în mijlocul Ardelenilor, pretinzînd și el, alături de cîțiva alții, tronul Țării-Romînești, pe care fiecare nădăjduia să-l ia cu ajutorul găzduitorilor săi. Rămas însă pe-al doilea plan față de ceilalți pretendenți: Dan, Țepeluș, Țepeș și Laiot, cari fură rînd pe rînd sprijiniți oficiali ai Regelui din Buda și Voevodului din Ardeal, — Vlad Călugărul cade în umbră până pela 1480. Acum împrejurările îl norocesc, fă-cînd din el unicul pretendent serios, pe care vecinii să-l opună lui Țepeluș, care, din cauza politicei lui turcești, trebuia în-lăturat cu orice preț.

Într'adevăr, politica turcească a acestuia constituia un permanent pericol atît pentru Ștefan-cel-Mare cît și pentru Matei Corvin, Turcii putînd trece fără piedică, ba chiar aju-tați, prin Țara-Romînească spre Moldova și Ardeal. De aceea Moldovenii și Ardelenii — profitînd de moartea sultanului Mo-hamed al II-lea [3 Maiu 1481] și de turburările iscate în Îm-părăția turcească pentru moștenirea tronului — își unesc oș-tile, cari sub comanda lui Ștefan-cel-Mare, năvălesc în Țara-Romînească pela sfîrșitul lui Iunie 1481, să înlocuească pe Țepeluș. La 8 ale lunii următoare Basarab-Mlad e zdrobit la Rîmnic, de unde abia scăpă el și cu cîțiva credincioși, apu-cînd calea munților spre Oltenia.

Ștefan-cel-Mare, neputînd impune țării domn pe pretendentul adus cu sine, pe Mircea, falsul fiu al lui Vlad Dracul, — fu nevoit să se împace cu unca, poate, deslegare a împrejurărilor: Vlad Călugărul, pretendentul susținut de Ștefan Báthory, să coboare munții, în țară, dela Brașov, spre a-și lua în stăpînire scaunul domnesc al lui Basarab-Țepeluș.

Dar mulțumirile acestui început de domnie nu ținură mult; căci în toamnă, Țepeluș, strîngîndu-și în Oltenia puteri nouă cu ajutorul Craioveștilor, veni și izgoni pe rivalul său, care se refugiază tot la prietenii săi din Brașov. Țepeluș izbuti a obține chiar pace și recunoaștere dela Regele Matei. Prin Martie anul viitor, 1482, Vlad Călugărul intră din nou în Țara-Romînească și luptele dintre cei doi rivali reîncep, de astă dată spre a se sfîrși cu moartea lui Țepeluș, care e ucis de Mehedințeni la Glogova, unde își căutase azil. Faptul acesta asigură lui Vlad Călugărul domnia Țării-Romînești, domnie al căreia început trebuie pus prin Mart-April 1482.

Primind recunoașterea Turcilor, recunoaștere pe care o ceruse îndată ce a apucat domnia, Vlad Călugărul domnește în bună pace până la sfîrșitul vieții sale, întimplat în 1496. Împrejurările politice silind pe Ardeleni și Moldoveni a duce o politică de pasivitate față de Țara-Romînească, Voevodul de aci se înfeodează cu totul tot Turcilor: însoțește pe Baiazid al II-lea în 1484 în vestita expediție contra Chilei și Cetății-Albe; pe Ali-Hadîm, beglerbegul Rumeliei, în expediția de pradă ce acesta face în Moldova prin Septembrie 1485; pe Iskender-beg și Bali-beg în lupta ce aceștia au cu Ștefan-cel-Mare la Cătlăbuga în Decembrie același an, și mărturisește Sultanului că e gata «ca un bun servitor ce-i este» a merge spre slujbă ori unde îi va fi voea.

În fața tuturor acestor porniri de dușmănie ale Domnului muntean, Ștefan-cel-Mare, după ce cuprinde Crăciuna cu întreg ținutul Putnei — în Martie 1482, în vremea luptelor dintre Țepeluș și Vlad Călugărul —, punind astfel Milcovul, «pirău fără de putere, ce despărțirea neamului a îndrăznit a cere» hotar ambelor țări, — rămîne simplu spectator al

întimplărilor din vecinî, fără a mai putea interveni. Între Ardeal și Țara-Romînească relațiile de asemenea sînt pătinoase și bune pînă la 1490, anul morții regelui Matei, cînd pacea încheiată de el cu Turcii expiră. După această dată — luptele de graniță reîncepînd între Turci și Unguri — relațiile, atît cele politice cît și cele comerciale, ale Ardealului cu Țara-Romînească se înăspresc, devenind încordate și dușmănoase. În această vreme se coborî în părțile ardelenestî și fiii lui Țepeș, Mihnea și Vlad, cari ca pretendenți domnești neliniștesc domnia lui Vlad Călugărul.

Înclinat spre cele spirituale, activitatea sa lăuntrică și-a consacrat-o, de alt-fel ca mai toți domniî acelor vremi, celor bisericești : a zidit Glavaciocul și Schitul Babele — ambele în județul Vlașca — și a înzestrat o sumă de mănăstiri și biserici, din țară și dela Sfîntul Munte, cu proprietăți și venituri în bani.

Se cunosc dela dînsul patru feciori și o fată : Radul, care i-a urmat în domnie, Mircea, Vlad, Vlăduță și Caplea.

Acesta e resumatul lucrării de față din care am năzuit să facem o monografie istorică asupra lui Vlad Călugărul, pe cit ne-a fost mai cu putință de completă. Încheind-o, ne amintim că rămăsesem, dela început chiar, datorî cu o explicație : cum se face de cronica Țării, care nu cunoaște pe Vlad Călugărul, rînduește în locul lui pe Ștefan-cel-Mare în șirul domnilor Țării-Romînești ? Aceasta e una din multele confuzii și erori pe care alcătuitoarea părții mai vechi a Croniceî, pînă la Radul-cel-Mare, care n'avea la îndemină decît puține — și și acelea confuze — însemnări din pomelnice și din bătrîni, a trebuit s'o facă.

A fost destul de lung amestecul lui Ștefan în afacerile Țării-Romînești și personalitatea lui destul de covârșitoare, pentru ca figura sa să fi intrat în tradiția istorică a Țării Romînești și pentru ca în mintea simplului cronicar — în fața sărăcăcioaselor izvoare — să se fi ivit ipoteza unei stăpîniri a « Bătrînului Ștefan-Vodă din țara Moldovii » în Țara-Romînească.

Pentru noi însă, cari cunoaștem valoarea istorică

a tuturor părților din care-î alcătuită Cronica Țării, cari am învățat a cunoaște greutatea izvoarelor — pentru a nu da înțietate mărturiilor din cronică tîrziî, față de documente con-temporane — și cari înțelegem că nu e bine a ne conduce în cercetările noastre de idei preconcepute, — faptul că Ștefan-cel-Mare e arătat în Cronică ca fiind fost Domn în Țara-Romînească nu ne poate duce la greșeli ca acelea în cari aū căzut chiar bărbați culti ¹⁾, adecă — de a susține o domnie a lui Ștefan-cel-Mare în Țara-Rominească, orî cit de măgulitor ar apărea aceasta inimilor și conștiinței noastre.

IV.

Ca apendice al lucrării lăsăm se urmeze o listă completă a boerilor din divanul lui Vlad Călugărul, precum și o tablă a documentelor, edite și inedite, ce cunoaștem din cele emanate dela dînsul:

Boeri fără titluri: 1. *Barbul [Craiovescul]*, 1487 Iul. 31—1496 April 20 ²⁾; 2. *Neagoe Borcea*, 1482 Iul. 13—1491 Sept. 3; 3. *Dragomir Manea*, 1483 Ian. 27—1493 Maiu 6; 4. *Dragomir Udriște*, 1487 Iul. 31—1492 Oct. 9; 5. *Drăghicî Stoicev*, 1483 Iun. 1—1493 Iun. 16; 6. *Drăghicî Vinîlescu*, 1487 Iul. 31 și 1491 Sept. 3, și 7. *Badea zet* (ginerele lui) *Udriște* în 1494 Mart. 16.

Bani: 1. *Dumitru Ghizdaveț și Deatco* la 1486 April. 23; 2. *Hamza*, la 1489 Maiu 22.

Vornici mari: 1. *Cirstian*, 1483 Ian. 27—1496 April 20; 2. *Pîrvul [Craiovescul]*, 1487 Iul. 31—1496 April 20, și 3. *Drăghicî*, 1482 Iul. 13—1495 April 19.

Logofeți: 1. *Staicu*, 1482 Iul. 13—1496 April 20; 2. *Vîntilă [Florescul]*, 1482 Iul. 13—1489 Ian. 8, și 3. *Tudor* în c. 1495.

¹⁾ I. C. Georgian, *O pagină din viața Marelui Ștefan*, București 1894.

²⁾ Menționat în documentele dintre aceste date.

Vistieri: 1. *Manea*, 1482 Iul. 13—1483 Iun. 5 și 1496 April 20; 2. *Staico*, 1487 Iul. 31—1490 Iul. 26, și 3. *Tudor*, 1491 Sept. 3—1495 April 19.

Postelnici: 1. *Colțea* și *Rodea*, 1482 Iul. 13—1483 Iul. 1; 2. *Rodea* și *Neagu*, 1487 Iul. 31—1489 Ian. 8; 3. *Neagu* și *Radul*, 1489 Sept. 11—1493 Iun. 16; 4. *Radul* și *Dragomir*, 1494 Mart. 16—1495 April 19.

Spătari: 1. *Dumitru* și *Cega*, 1482 Iul. 13; 2. *Vladislav*, 1483 Ian. 27—1490 Iul. 26; 3. *Stroe*, 1491 Sept. 3—1495 April 19; 4. *Dediul*, în 1483 Iun. 5; 5. *Drăghic* în 1489 Maiu 22; 6. *Albul*, în 1496 April 20.

Paharnici: 1. *Hirgotă*, 1482 Iul. 13—1483 Iun. 5; 2. *Colțea*, 1487 Iul. 31—1489 Ian. 8, și 3. *Dumitru*, 1489 Sept. 11—1496 April 20.

Stolnici: *Danciul*, 1482 Iul. 13—1489 Ian. 8; 2. *Stan*, 1489 Maiu 22—1496 April 20, și 3. *Gogoșe*; în 1483 Maiu 12.

Comiși: 1. *Alagoz*, 1482 Iul. 13; 2. *Stanciul*, 1483 Ian. 27—1483 Iun. 5; 3. *Albul*, 1487 Iul. 31—1489 Ian. 8; 4. *Danciul*, 1489 Sept. 11—1496 April 20, și 5. *Staico*, în 1489 Maiu 22.

P. S. La nota 4, p. 36 de mai sus, să se mai adauge următoarele doc.: 1508 Nov. 1. Arh. stat., *Mănăstirea Tismana*, pach. 58, și 1550 Iulie 5, de la *Mircea Ciobanul*, care dă lui *Manea* o ocină în *Crușov*, pe care a avut-o încă din zilele moșului *Domniei* sale *Vlad Vv. Călugăru*. Orig. Acad. rom.-doc. primite de la D-șoara *Racovița*.

Tabla documentelor.

1. 6990 [=1482] Iulie 13, Tîrgoviște. Vlad. Vv. întărește lui Roman și fraților lui: Radul, Micul, Mușat și Stoica moșie la Micești și Ulitești. Mărturiile Domnului: Udriște, Neogoe Borcev, Cazan bivși vor., Vintila log., Drăghicî m. vor., Staico log., Manea Negrul vist., Hîrgotă pahar., Danciul stol., Dumitru și Cega spăt., Alagoz com., Colțea și Rodea stratornicî, Ianăș gramatic. [Orig. Acad. rom., doc. 7/XL]. Un hrîsov tot din acest an, fără dată de lună și zi, e menționat în «Cronologia tabelară» [Iorga, *Operele Stol. Const. Cantacuzino*, p. 27, no. 37] prin care Vlad Vv. întărește boerului său, Mihaiu vel spătar, moșie la Ruși iprocî.

2. 6991 [=1483] Ianuar 1. Vlad Vv. închină niște danii Mănăstirii Tismeana, menționat în Cron. tabelară [*op. cit.*, p. 27, no. 38]. Cf. hrîsovul de mai jos No. 5: poate fi unul și același cu data de lună greșit transcrisă în Cronologie.

3. 6991 [=1483] Ianuar 27, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește boerilor săi: Batie. Kadul, Dragoe, Stanciul, Bratul, Dragul, Dobromir, Dragul, Radul și Danciul — toți cu feciorii lor — moșie în Coșiștița, Drăgotești, Cervența-gorea, Lubnic, care le sînt drepte și bătrîne moșii și în Criva ot Mehedinți, București și Rusănești, care le-au cumpărat dela Mușat. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neogoe Borcev, Drăghicî f. m. vor., Cîrstian m. vor., Staico m. log., Vladislav spăt., Manea vist., Hîrgotă pah., Danciul stol., Stanciul com., Colțea și Radea post., Hodor gramatic. [Copie slavă la Acad. rom., doc. 5/LXXVI].

4. 6991 [=1483] Maiu 12, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește jupînului Dragomir stolnicul și fratelui său un sălaș de țiganî. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neogoe Borcev, Drăghicî f. m. vornic, Cîrstian m. vor., Staico log., Manea Negrul vistiari, Nan vor. mic, Hîrgotă pah., Gogoșe stol., Vladislav spăt., Colțea strator, Codrea gramatic. [Acad. rom., doc. 5/XC].

5. 6991 [=1483] Iunie 1, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Tismeana moșiile Tismeana, Pocruța, Godinești, Sîrbșorî și Ohaba, cumpărate de Vintilă logofătul dela Stanciul Cortofleș. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neogoe Borcev, Drăghicî Stoicev, Cîrstian m. vor., Staico log., Manea vist., Vladul Arbănaș spăt., Nan vor., Hîrgotă pah., Danciul stol., Stanciul com., Colțea și Rodea stratornicî. [Venelin, *Vlaho-Bolgarskija gramaty*, p. 125].

6. 6991 [=1483] Iunie 5, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește lui Mihai și nepotului său cu același nume moșie la satul Topești, cumpărat dela Manea stolnicul, fiul Barbuluî. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neogoe Borcev, Drăghicî fost vor., Vintilă Florescul, Cîrstian vor., Staico log., Manea vist., Danciul stol., Hîrgotă pah., Stanciul com., Dediul spăt., Ceucuț gramatic. [*Arhiva istorică*, I, p. 37; Miletić-Agura, *Sbornic*, Sofia, IX, p. 340, n° 15].

7. 6991 [=1483], Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește lui Manea, Ion, Radul

și Stanciul — fiecare cu fiul său — proprietate peste moșiile Toplița, Feleații, Titulații etc. [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Tismeana*, I, f. 568.] Din acest an, date tot din Tirgoviște, Brezoianu [*Vechile instituțiuni ale României*, București 1882, p. 239] menționează două hrisoave pentru Tismeana dela Vlad Vv.: unul din 11 Iunie, celălalt din 25 Iunie.

8. 6994 [=1485] April 23, Glavacioc. Vlad Vv. întărește lui Slav și fiilor săi niște proprietăți. În document sînt arătați ca «ban»: Dumitru Ghizdaveț și Deatco. Mărturiile Domnului: Boico din Bătești, Radu din Precina, Vilcan din Costești, Stanciul Fusea, Frățilă din Mărășești, Rădeiu din Bătești, Dan din Șipot, Stepan al lui Tepeiu și Cîrstian din Runc. [*Columna lui Traian*, 1876, a. VII, serie nouă, pp. 468-9].

9. 6995 [=1487] Iunie 12. Vlad Vv. dăruiește Mănăstirii Rusicu din Muntele Atos 6000 asprii [Menționat la Cipariu, *Arhivul pentru filologie și istorie*, 1868, p. 198 și la Uspenskiĭ, *Istoriya Athona*, St. Petersburg 1892. III, p. 337].

10. 6995 [=1487] Iulie 31, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Snagov să ia vinăriciul din satul Cernătești și gălețile de grâu, domnești, din județul Brăilei. Mărturiile Domnului: Dragomir Udriște, Neagoe Borceav, Vintilă Florescul, Drăghicî Vintilescul, Barbul Craiovescul, Cîrstian, Pîrvul m. vor., Staico log., Badea, Danciul stol., Colțea păh., Staico vist., Albul comis. Rodea și Neagu postelnicî. [Orig. Acad. rom., doc. 172/XX]. Cf. n° 39 din Cronologia citată, unde e înregistrat cu data greșită: Mai în loc de Iulie

11. 6996 [=1488] Februarie 4, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Govora proprietate peste moșia Hința. Mărturiile Domnului: Dragomir Udriște, Neagoe Borceav, Vintilă Florescul, Drăghicî Stoicev, Cîrstian vor., Pîrvul m. vor., Staico log., Colțea pah., Staico vist., Albul com., Neagul și Rodea post. [Arh. stat. *Condica Mănăstirii Govora* I, f. 110].

12. 6996 [=1488] April 1. Vlad Vv. întărește lui Neagul și fratelui său Vlad o parte din moșie dela Neaga și trei părți dela Urlăndești. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neagoe Borceav, Vintilă Florescul, Drăghicî Stoicev, Pîrvul m. vor., Staico log., Danciul stol., Colțea păh., Vladislav spăt., Staico vist., Albul com., Neagul și Rodea post. Scris: Stan logofătul. [Acad. rom., *Condica Mănăstirii Glavacioc*, f. 15—16].

13. 6996 [=1488] April 17, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Cozia satele: Jiblea, Șărbănești, Brădușani, Seaca, Călimănești, Lunceanii, Bogdănești, București, etc. Fără mărturie. [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Cozia*, I, f. 69].

14. 6997 [=1489] Ianuar 8, Tirgoviște. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Codmeana o moară sub Podgorie, dată sîntei Mănăstiri de jupin Staico logofăt cu jupineasa lui Căplea și cu feciorii lor. Mărturiile Domnului: Drăghicî Manev, Neagoe Borceav, Vintilă Florescul, Drăghicî Stoicev, Pîrvul m. vor., Staico log., Danciul stol., Colțea păh., Vladislav spăt., Staico vist., Albul com., Neagul și Rodea post. [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Codmeana*, I, f. 66].

15. 6997 [=1489] Maiu 22, București. Vlad Vv. întărește lui Bolea Ion și fiilor lor stăpînire peste moșia Plăcicoșul. Mărturiile Domnului: Drăghicî m. vor., Staico m. log., Hamza ban, Radul m. vist., Drăghicî spăt., gran stol., Staico com., Radul Pașadia post., ispravnic Giura log., Țalapia Stamatîc [copie slavă, Acad. rom., doc. 255/XI].

16. 6998 [=1489] Septembrie 11, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Govora satul Nănișești, la gura Topolovului, partea lui Milea, la Mîrilești partea lui Sprinten, cumpărată dela Radul din Băești. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Drăghicî Stoicev, Pîrvul m. vor., Staico log., Danciul com., Albul stol., Dimitru păh., Vladislav spăt., Staico vist., Neagul și Radul strat., Radul gramatic. [*Sbornic*, IX, p. 341, n° 17].

17. 6998 [=1489] Octombrie 2. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Tismeana Fărcășeștii [menționat la Ștefulescu. *Tismeana*, ed. II-a, București 1903, p. 173].

18. 6998 [=1490] Ianuar 7. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Tismeana o parte din satul Ceaurii. Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Neagoe Borcev, Drăghicî Stoicev, Pîrvul m. vor., Staico m. log., Danciul com., Albul stol., Dumitru păh., Vladislav spăt., Staico vist., Neagoe și Radul strator., Stan gramatic. [*Magazinul istoric*, I, p. 210; *Arhiva istorică*, I¹, p. 66].

19. 6998 [=1490] April 12, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Govora proprietate peste bălțile Pîrotul și Lișteava și peste gîrla din Cîmbul Vulturilor. [*Sbornic*, IX, p. 341, n° 16.]

20. 6998 [=1490] Iulie 26, București. Vlad Vv. întărește lui Lațco, cu fiu și nepoți săi, jumătate din satele Ohaba și Petreni; iar Topeștii toți: fiindcă îl schimbase Stanislav clucerul cu Stan stolnicul, dîndu-î în schimb satul Mihăilești; și apoi însuși Lațco l-a cumpărat dela Manea, fiul Barbului, Mărturiile Domnului: Dragomir Udriște, Neagoe Borcev, Drăghicî Stoicev, Pîrvul vor., Staico log., Danciul com., Albul spăt., Dumitru păh., Vladislav spăt., Staico vist., Neagu și Dragomir sator., Corlat gramatic. [*Arhiva istorică*, I¹, p. 5].

21. 7000 [=1491] Septembrie 3, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Tismeana proprietate peste Bahna, Petrovița, Ploștina, Mehedinți, Bătrîni, Fărcășești și Brătești, cît au ținut jupîn Vintilă. Mărturiile Domnului: Dragomir Udriște, Neagoe Borcev, Drăghicî Vintilescul, Pîrvul m. vor., Staico log., Tudor vist., Danciul com., Dumitru păh., Albul stol., Stroe spăt., Neagoe și Radul strator., Oancea gramatic. [Venelin, *op. cit.*, p. 129].

22. 7000 [=1492] April 1. Vlad Vv. întărește Fraplor Craiovești proprietate peste Potelu și Gîrlele [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Bistrița*, III, f. 42].

23. 7000 [=1492] April 29. Vlad Vv. dăruiește 10,000 asprii chilei Sf. Ilie din Muntele Atos, fondată de Cosma portarul Sfințului Munte [menționat la Cipariu, *Arhiva*, p. 199].

24. 7000 [=1492] Maiu 6, București. Vlad Vv. întărește lui Bran și frașilor lui: Radul spătarul și Petre stratornicul moșie în Bălești, partea lui

Tolea, Mărturiile Domnului: Dragomir Manev, Drăghici Stoicev, Cîrstian m. vor., Pîrvul vor., Staico log., Tudor vist., Danciul com., Dimitru pîh., Albul stol., Stroe spăt., Neagul și Radul strator., Petru gramatic [Acad. rom., doc. 10/XL].

25. 1492, Iulie 25 [=feria quarta proxima post festum beati Anthonii confessoris], București. Vlad Vv. scrie Sibienilor mulțumindu-le pentru că i-au trimis un maestru să-i așeze un candelabru la Mănăstirea Cozia. [Orig. Stadts-archiv, Sibiu; copie la Acad. rom.].

26. 7001 [=1492] Octombrie 9, București. Vlad Vv. întărește lui Staico logofătul și copiilor lui: Pîrvul, Jițian și Barbul, — Comășăul întreg și Descoperetiș întregi, de oare ce le-a fost cumpărat Staico log. dela Stanca, Jupnița lui Pîrvul și dela ficele acestuia: Anca, Pîrvana, Fina, Tudora și Stanca și dela ginerii și veriți lui Pîrvul. Mărturiile Domnului: Drăghici Udriște, Drăghici Stancov, Pîrvul....., Tudor vist., Albul stol., Dumitru pîh., Stroe spăt., Radul și..... stratornici. [Sbornic, IX, p. 344, n° 19]. ¹⁾

27. 1492, Decembrie 30 [dominica proxima ante festum Sancti Sylvestri Papae], București. Vlad Vv. scrie Sibienilor că Sultanul a dat voevodatul Semendriei lui Albeg, iar voevodatul Vidinului lui Malcoc, care vor să vie cu oșți asupra Ardealului. Îi înștiințează despre aceasta, ca la rîndul lor să-l vestească pe Ștefan Bathory; numai pe dînsul însă, pentru ca nu cumva auzindu-se, să aibă neplăceri din partea Turcilor. [Hurmuzaki, *Doc.*, II², p. 332; copie Acad. rom.].

28. 7001 [=1493] Ianuar 15, Bulești. Vlad Vv. pentru Mănăstirea Tismeana [menționat la Brezoianu, *op. cit.*, p. 240].

29. 7001 [=1493] April 10, București. Vlad Vv. întărește Mănăstirii Tismeana proprietate peste moșia Bahna. Mărturiile Domnului: Drăghici Stoicov, Cîrstian b. vor., Staicu log., Tudor vist., Danciul com., Dumitru pîh., Stroe spăt., Albul stol., Neagoe și Radul post. [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Tismeana*, II, f. 166].

30. 7001 [=1493] April 10, București. Vlad Vv. întărește stăpînire Mănăstirii Tismeana peste moșia Groșani, închinată sfintei Mănăstirii de Mareș la moartea sa. Mărturiile Domnului: aceleași ca 'n precedentul. [Arh. stat., *Condica Mănăstirii Tismeana*, I, f. 188].

31. 1493 April 29 [feria secunda ante festum sanctorum Philipi et Jacobi apostolorum], București. Vlad Vv. scrie Brașovenilor că din cauza nelegiuirilor castelanului din Bran [Therch] a fost nevoit să le închidă drumurile hotarelor; și că va anunța «serenissimo domino Wladizlao regi, ut vai-

¹⁾ La 1578 Iunie 20, Mihnea Vv. întărește stăpînire, între altele, peste celeași proprietăți lui Jupîn Staicu și fiului său Pîrvu, ce le are dela moșul său Staicu logofătul, a cărui soție a fost «fica lui Vlad Vv. și sora lui Radul Vv.». Orig. Acad. rom., pecet. 113; cf. Sbornic IX, p. 362 și regist la Iorga-Hurmuzaki, XI, p. 895.

voda Transsilvanensis in castro de Therch tenet latrones et spoliatores, non tenet homines bonos qualiter tenebat Stephanus de Bator.» [Orig. Braşov; copie Acad. rom.].

32. 7001 [=1493] Maiu 30. Vlad Vv. întăreşte lui Dan, Drăgoiū, Neagoe, Dobromir şi filor lor stăpînire peste $\frac{1}{2}$ din Ciucu, cumpărată dela Stanciul Firluţ, şi peste muntele Andriianu, cumpărat dela Jiūan. [*Noua revistă romîndă*, Bucureşti 1900, II, pp. 376—77].

33. 7001 [=1493] Iunie 3, Bucureşti. Vlad Vv. întăreşte Mănăstirii Tisemeana proprietate peste Bahna şi Vodîţa. Mărturiile Domnului: Drăghicî Stoicov, Barbul Craiovescul, Cîrstian b. vor., Pîrvul vor., Staico log., Danciul com., Tudor protovist., Albul stol., Stroe spăt., Radul post. [Arh. stat., *Con-dica Mănăstirii Tisemeana*, II, f. 166 v.].

34. 7001 [=1493] Iunie 15, Bucureşti. Vlad Vv. întăreşte Spătarului Hranitul, soţiei lui, Marga, fiilor şi nepoţilor lor, să ţie moşie în Băleştii de pe Jiū partea Albului şi Budeanîi toîi. In hrisov se numeşte socrul Spătarului Hranitul: Jupîn Cîrstea. Mărturiile Domnului: Drăghicî Stoicov, Cîrstian b. vor., Pîrvul m. vor., Staico log., Tudor vist., Danciul com., Dimitru păh., Stroe spăt., Albul stol., Neagu şi Radul strat. [*Sbornic*, IX, p. 343, n° 18].

35. 7001 [=1493] Iunie 16, Bucureşti. Vlad Vv. întăreşte Mănăstirii Glavacioc jumătate din Izvoranî, pe care l-a luat în schimb Domnul dela Datco şi Radul paharnicî. Mărturiile Domnului: Drăghicî Stoicov, Barbul Craiovescul, Cîrstian b. vor., Pîrvul m. vor., Staico log., Teodor m. vist., Stroe spăt., Danciul com., Albul stol., Dumitru păh., Radul post. [Copie Acad. rom., doc. 6/LXXVI].

36. 7001 [=1493] Iunie 19. Vlad Vv. scuteşte de toate slujbele şi dările pe toîi «rumîni» de pe moşia Craioveştilor: Potelu. [Arh. stat., *Con-dica Mănăstirii Bistriţa*, III, f. 42 v.].

37. 7002 [=1493] Septembrie 10. Vlad Vv. întăreşte lui Neagu gramaticul stăpînire peste moşia Vărzeştii şi peste nişte locuri în Tîrgovişte. [Regest la Aricescu. *Revista istorică a Arhivelor*, Buc. 1874, I, p. 64, n° 847].

38. 1494 Februarie 19 [=feria quarta proxima post festum sanctae Katherinae virginis], Tîrgovişte. Vlad Vv. scrie Braşovenilor că, dacă nu vor da drumul neguţătorilor din Ţara Romînească, pe care ū-a închis, cu toate ale lor, atunci le va închide drumurile hotarelor. [Orig. Braşov; copie Acad. rom.].

39. 7002 [=1494] Martie 16, Bucureşti. Vlad Vv. întăreşte Mănăstirii Bistriţa dania ce ū-au făcut cutorii ei: Barbul Craiovescul cu fraîi săi Pîrvul, Danciul şi Radul. Şi anume satele Plăviceniū la Soaş, Brîncoveniū, Glindenii, Vădastra, Potelu şi Balta Albă; apoi Mălurenii daūi de Jupîn Hamza şi o vie la Căzăneştii, dată de Staico logofăt. Aceste să fie păzite şi de fiii Domniei sale: Radul Vv. şi Mircea Vv. Mărturiile Domnului: Mitropolitul Ilarion, Drăghicî m. vor., Cîrstian şi Badea zet Udrişte, Staico m. log., Deatco m. ban, Deadiul m. com., Stroe spăt., Dumitru păh., Radul şi Dragomir strator-

nicî, Colțea, Stan și Cocora vornicî micî, Chisar gramatic [*Romînismul*, revistă, Bucureștî 1870, p. 156].

40. 7002 [=1494] April 1, Bucureștî. Vlad Vv. întărește Mănăstirîi Govora satul Ioneștîi toîi cu siliștea Corbeanîi, cumpărat dela fiica și fiîi lui Jitian. Mărturiile Domnului: Drăghicî m. vor., Barbul Craiovescul, Cîrstian b. vor., Staico log., Tudor vist., Danciul com., Albul stol., Dumitru păh., Stroe spăt., Radul și Dragomir strator., Ban gramatic [Orig. Arh. stat., *Mănăstirea Govora*, pach. 6, n° 1].

41. 1494, Iulie 1 [=feria tertia proxima ante festum visitationis beatae Mariae virginis], Tîrgoviște. Vlad Vv. scrie Sibienilor — care-l întrebaseră că de ce a tăfat nasul unuî supus al lor — că acel om «fuit de hoc regno nostro, non fuit de regno vestro» și că l-a pedepsit tăindu-î nasul «quod servierit apud Mihne et literas suas boyaribus portasset»... și fiindcă «se ipsum dixisse filium vaivodae» [Orig. Sibiiu; copie Acad. rom.].

42. 7002 [=1494] Iulie 22, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește Mănăstirîi Govora stăpînire peste moșiile: Pirotul cu țazerul Pirotuluî, Gîrla și Lișteava, închinat Mănăstirîi de Albul spătarîul. Mărturiile Domnului: Drăghicî m. vor., Barbul Craiovescul, Cîrstian b. v. vor., Staico log., Tudor vist., Danciul com., Stroe spăt., Dumitru păh., Albul stol., Radul strator. [Orig. Arh. stat., *Mănăstirea Govora*, pach., 23, n^o....].

43. 7003 [=1495] April 19, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește lui Stoica și fiilor săî stăpînire pe moșia dela Lumași și Păr. Mărturiile Domnului: Drăghicî m. vor., Cîrstian b. vor., Pîrvul m. vor., Staico log., Teodor vist., Danciul com., Stroe spăt., Dumitru păh., Albul stol., Radul și Dragomir postel. [Acad. rom., *Condica Mănăstirîi Sadova*, f. 185].

44. C. 1495 Iulie 18. Vlad Vv. scrie Brașovenilor că trimite în misiune la dinșiî pe Tudor logofătul. [D. A. Sturdza, Documentele dela Wiesbaden, în *Anal. Acad. rom.*, seria II-a, VIII, p. 247; cf. Bogdan, *Documente și Regeste*, pp. VI și LXX].

45. 7004 [=1495] Septembrie 4, Glavacioc. Vlad Vv. închină Mănăstirîi Glavacioc o braniște a sa dela Slatina, numind vătaf peste acea braniște pe Tatul din Hințeștî. — [Arh. stat., *Mănăstirea Glavacioc*, pach. 22, doc. 1].

46. 7004 [=1495]. Septembrie 8, Vlad Vv. întărește Mănăstirîi Tis-meana moșia Cirbeștî [menționat la Brezoianu, *o. c.*, p. 240].

47. 7004 [=1496] April 20, Tîrgoviște. Vlad Vv. întărește boeruluî său Stanciul cu fiî niște proprietăî. Mărturiile Domnului: Barbul banul, Cîrstian, Pîrvul m. vor., Staico log., Danciul com., Manea vist., Albul spăt., Dumitru păh., Albul stol., Neagul post. [Arh. stat., *Condica Mănăstirîi Tis-meana*, I, f. 504].

48. Fără dată și loc. Vlad Vv. întărește lui Milea și fiilor săî stăpînire peste o treime din Ciucu și din Șipot, fiindu-le vechî și drepte moșî. [*Noua revistă romînă*, II, p. 377].

49. 1475 sau 1477. Vlad Vv. dăruiește sfintei Mănăstiri Filotheia din Muntele Atos 4000 aspri — ca să se treacă în pomelnic pe părinții noștri: Vlad Vv., și pe maica [мáнка] monachia Eupraxia și pe mine Vlad. Vv. și pe copiii noștri: Radul Vv., Vladul și Mircea. [Uspenskiĵ, *Istoriĵa Athona*, III, p. 335 și Nicolaescu-Stoïca. *Convorbiri literare*, XXXVI. Cum se vede, anul e rău cetit.]¹⁾

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹⁾ La aceste măi sînt de adăugat scrisorile lui Vlad Călugărul către Brașoveni — publicate de dl. I. Bogdan în *Documente și Regeste*, cari însă au fost consultate cu cea măi mare îngrijire în monografia de față, și numai mulțumită lor ea a luat această întindere.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Mărturiile cronicelor indigene despre V. C.	2
V. C. în lumina istoriei	7
V. C. înainte de Domnie	11
Evenimentele întâmplate în jurul înlocuirii lui Basarab-cel-Tinăr în domnia Țării-Românești	16
Bătălia de la Râmnic (1481 Iulie 8)	24
Inceputul domniei lui V. C.	28
Revenirea lui Basarab-cel-Tinăr și alungarea lui V. C.	29
Domnia statornică a lui V. C.	34
Relațiile dintre Țara-Românească și Moldova	37
Relațiile lui V. C. cu Turcii	39
Relațiile dintre Ardeal și Țara-Românească	41
Fundațiile bisericesti ale lui V. C.	47
Moartea lui V. C.	50
Pretendenții domnești la tronul lui V. C.	53
Familia lui V. C.	61
Resumatul lucrării	66
Boerii din sfatul domnesc al lui V. C.	69
Tabla documentelor	71
